

1 Neerlandia

NEDERLANDS-VLAAMS TIJDSCHRIFT VOOR TAAL, CULTUUR EN MAATSCHAPPIJ

Buitenlandse stemmen over kunst in de Nederlanden
Bruno Yammine over oude Duitse plannen met de Lage Landen
Dyslexie: aangeleerd of aangeboren?

Colofon

Neerlandia/Nederlands van Nu

Nederlands-Vlaams tijdschrift voor taal, cultuur en maatschappij, uitgave van het Algemeen-Nederlands Verbond, vier nummers per jaar, jaargang 117, nummer 1, maart 2013
Overname van artikelen zonder afbeeldingen is toegestaan met bronvermelding en na kennisgeving aan het ANV.

Hoofdredacteur: Peter Debrabandere
(peter.debrabandere@scarlet.be)

Redactieleden: Ludo Beheydt, Frans Crols, Marianne van Scherpenzeel, Paul Spapens, Paul van Velthoven, Dick Wortel

Redactiesecretaris: Jenny Bleijenberg
(info@anv.nl)

Subredactie Nederlands van Nu

Peter Debrabandere, Timothy Coleman, Frans Debrabandere, René Haeseryn, Philippe Hiligsmann, Dorien Van De Mieroop, Siegfried Theissen, Alex Wethlij, Dick Wortel

Vormgeving www.weeskreatief.nl

Drukwerk www.bdu.nl

Tekeningen Ides Callebaut

Kopij

Alle informatie over het insturen van kopij vindt u op www.anv.nl.

Algemeen-Nederlands Verbond (ANV)

Binckhorstlaan 36, kamer M5.09,
2516 BE Den Haag
T +31 70 324 55 14, E info@anv.nl, I www.anv.nl

Dagelijks Bestuur

Paul Van Grembergen (algemeen voorzitter),
Nelly Maes (algemeen secretaris),
Hans van Mullekom

Abonnement en lidmaatschap 2013

Abonnement met ANV-lidmaatschap: € 35,00 |
Jeugdabonnement met ANV-lidmaatschap
(tot 25 jaar): € 20,00 | Abonnement met ANV-
gezinslidmaatschap: € 50,00 | Abonnement
zonder ANV-lidmaatschap: € 32,50

Betalingen

België: rek. 408-7012041-73, BIC: KREDBEBB,
IBAN: BE27 4087 0120 4173
Nederland en andere landen: rek. 446050,
BIC: INGBNL2A, IBAN NL31INGB0000446050

Opzegging van abonnement of lidmaatschap moet uiterlijk op 15 december aan het ANV gemeld worden.

ISSN 0028-2382

Inhoud

I

Buitenlandse stemmen

Kunst van de Nederlanden door Franse schildersogen
© Piet De Rycker
[omslag]

9

Brugge en Bergen op Zoom hebben elkaar gevonden

Paul Spapens

20

Lennaert Maes staat in Nederland op de planken met *NederBelgië*

Jolly van der Velden

24

De Baak brandt in België

Frans Crols

32

Dyslexie: aangeleerd, niet aangeboren

Erik Moonen

Neerlandia

- 4** **De oude meesters: kunst van de Nederlanden door Franse schildersogen**
Ludo Beheydt
- II** **In gesprek met Martin Bosma**
Jolly van der Velden
- I4** **André Demedts: Vlaams-Nederlands cultuurpromotor**
Nick Krekelbergh
- I6** **Duitsland tot aan de Noordzee**
Frans Crols
- I7** **Dick Wortels column**
- I9** **Is dit ook Chinees voor u?**
Alex van Egmonds column
- 22** **Benelux: desinteresse bij politici, maar belang van samenwerking blijkt onverminderd groot**
Paul van Velthoven
- 23** **Wegens verbouwing gesloten: collectie uitgeleend**
Jenny Bleijenbergh
- 26** **Kroniek**

Algemeen-Nederlands Verbond

- 30** **ANV-nieuws**

Nederlands van Nu

- 35** **Dyslexie louter aangeleerd?**
Louisa Bogaerts en Wouter Duyck
- 37** **En toch is dyslexie niet aangeboren**
Erik Moonen
- 38** **Nederlands als receptieve vaardigheid**
Christine van Baalen
- 40** **Negen jubileumprentjes uit Belgrado**
Jelica Novaković-Lopušina
- 42** **Koning, keizer, admiraal...**
Frans Debrabandere
- 44** **In de kijker**

Neerlandia & Nederlands van Nu

- 45** **Recensies**
Pieter van Hees, Peter Debrabandere
- 48** **Signalementen**
- 50** **Het laatste woord**
Piet Menu

Woord vooraf

Een huis is een gezicht

De culturele wereld in Nederland en Vlaanderen wordt de jongste maanden regelmatig opgeschrikt door politieke besluiten en voorstellen om te besparen op cultuur. Het meest in het oog springen het besluit om eind dit jaar het Institut Néerlandais in Parijs te sluiten en het voorstel om het Vlaams Cultuurhuis de Brakke Grond in Amsterdam te verkopen en de Vlaamse cultuur op een andere manier in Nederland te verspreiden. Het ANV is hierover bezorgd. Daarom leest u op blz. 30 een standpunt van plaatsvervangend ANV-voorzitter Nelly Maes. En op blz. 50 en 51 legt directeur Piet Menu uit waarom de Brakke Grond als Vlaams cultuurhuis in Nederland zinvol is.

Het voorstel om het Vlaams cultuurhuis de Brakke Grond te verkopen is het zoveelste politieke idee dat ingegeven is door kortzichtigheid en dat alleen maar tot financieel voordeel op korte termijn leidt. De verkoop brengt wat geld op, maar dat geld is rap opgebruikt als het bijvoorbeeld gebruikt moet worden om kantoorruimte of expositieruimte te huren. En zoals het bij voorstellen of besluiten om iets af te schaffen of terug te schreeven – zoals de Benelux-trein, een schoolvak, het Nederlands aan de universiteit – wel vaker gaat, worden critici gesust met argumenten dat het afgeschafte niet echt afgeschaft wordt. De Vlaamse cultuur zal in Nederland via andere wegen gepromoot worden. Daar is geen huis voor nodig.

Ik geloof juist wel dat voor de promotie van de Vlaamse cultuur in Nederland een huis nodig is. Dat huis is al vele jaren lang het Vlaams Cultuurhuis de Brakke Grond aan de Nes in Amsterdam. Dat huis is het gezicht van het Vlaamse cultuurbeleid in Amsterdam. Een lichaam zonder gezicht wordt onherkenbaar. Vlaamse culturele manifestaties in Nederland zijn pas zichtbaar als die Vlaamse cultuur ook in een huis woont.

Door het Institut Néerlandais in Parijs te sluiten, maakt Nederland de Nederlandse cultuur in Parijs en dus in Frankrijk minder zichtbaar. Natuurlijk kost culturele aanwezigheid in het buitenland geld. En misschien moet er inderdaad bespaard worden. Kunnen Nederland en Vlaanderen dan niet besparen door samen te werken en hun cultuur samen in het buitenland te promoten. Als het lukt om met de Nederlandse Taalunie één instituut en dus één huis te hebben voor een gemeenschappelijk taalbeleid, dan moet in het buitenland toch ook één gemeenschappelijk Nederlands-Vlaams huis opgehouden kunnen worden om de Nederlandse en Vlaamse cultuur uit te dragen.

Peter Debrabandere
Hoofdredacteur

Buitenlandse stemmen
over de kunst van de Lage Landen

Ludo Beheydt
Université catholique de Louvain

De oude meesters: kunst van de Nederlanden door Franse schildersogen

Merkwaardig toch hoe een artistiek reisverslag de hele kunst-historische wereld op zijn kop kon zetten. Toen Eugène Fromentin (1820-1876) in 1876 *Les maîtres d'autrefois* liet verschijnen, veroorzaakte het boek meteen grote opschudding. Oorspronkelijk was het verschenen als een reeks artikelen in de toen populaire *Revue des Deux Mondes*, als een reisverslag van een trip door Vlaanderen en Nederland van 5 tot 30 juli 1875. De auteur was toen al een bekend schilder, maar het boek maakte hem op slag beroemd. Het werd al heel snel een eerste keer in het Nederlands vertaald als *De laatste Grootte Schilderschool* (1877) en in het Duits als *Die alten Meister* (1907). In het Nederlands kwam er in 1950 een nieuwe vertaling van de Haagse kunsthandelaar J. Tersteeg onder de titel *De oude meesters* en twee jaar later bezorgde de Leidse hoogleraar kunstgeschiedenis H. van de Waal een geannoteerde nieuwe uitgave onder de titel *De meesters van weleer*. De Engelse vertaling van H. Gerson verscheen voor het eerst in 1948 als *The Masters of Past Time: Dutch and Flemish Painting from Van Eyck to Rembrandt* en werd in 1981 nog fotografisch herdrukt. In 1998 verscheen nog een Duitse herdruk en in 2003 verscheen de Italiaanse vertaling *I maestri del passato*. Voldoende reden dus om er nog eens aandacht aan te besteden.

Eugène Fromentin (1820-1876)

Over dit boek schreef J. Tersteeg in zijn inleiding: “Jarenlang was *Les Maîtres d'autrefois* een druk gelezen en besproken boek – alle schilders van naam bezaten het – en het bleef dat gedurende de gehele verdere negentiende eeuw.” Fromentin heeft met dit boek een eigen gezicht gegeven aan de kunst van de Nederlanden van de Vlaamse primitieven tot en met de zeventiende-eeuwse Vlaamse en Nederlandse schilderkunst. Wat maakt dit boek tot op vandaag zo uitzonderlijk?

In de eerste plaats de schrijver. Fromentin was zelf een succesvol schilder en toen hem om een reeks impressies over Vlaamse en Nederlandse kunst werd gevraagd, deed hij dat

Vlaanderen en Nederland zijn het best bekend door hun kunst. Buitenlanders verbinden de culturele identiteit van de Nederlanden stevast met artistieke roem. De renommée die onze kunst in allerlei domeinen verworven heeft en de controverse waarvan ze zo vaak het object is geweest, maken een nadere kennismaking met de buitenlandse specialisten die zich over deze kunst gebogen hebben, op zijn minst intrigerend. Wetenschappers uit uiteenlopende disciplines hebben internationaal gerucht-makende publicaties over de kunst van de Nederlanden in het licht gegeven: de schilder-schrijver Eugène Fromentin, de filosoof Hippolyte Taine, de gerespecteerde Engelse kunstenaar Joshua Reynolds, de vader van de iconologie, Erwin Panofsky, de cultuurhistoricus Simon Schama, de tegendraadse kunsthistorica Svetlana Alpers ... Alle reden dus om *buitenlandse stemmen over de kunst in de Lage Landen* als jaarthema in Neerlandia/Nederlands van Nu aan het woord te laten.

met de ogen van een schilder. Ongehinderd door de ballast van schildersbiografieën of geaccepteerde kunsthistorische traktaten, gaf hij fris van de lever zijn subjectieve, eigengereide kunstenaarscommentaar. In zijn woord vooraf schrijft hij bescheiden: “Ik ga Rubens en Rembrandt bij hen thuis bekijken, en zo ook de Hollandse School in haar altijd eendere kader van het leven op het land, van de zee, de duinen, de weiden,

de grote wolken en de lage horizonten.” In deze openingszin eechoot al de negentiende-eeuwse visie op de kunst die door Hippolyte Taine populair gemaakt werd: kunst te zien als het product van een volk, een milieu en een tijd. Die deterministische ondertoon klinkt in het hele werk door. Maar er is meer. Wat vooral ook doorklinkt, is de heel persoonlijke stem van de schilder die verslag uitbrengt van zijn museale rondgang door Mechelen, Antwerpen, Brussel, Brugge, Gent, Den Haag, Haarlem, Amsterdam. Hij wil als schilder alleen zijn hoogst persoonlijke ervaring meedelen: de verrassing, de vreugde, de verwondering en, niet minder uitgesproken, de teleurstelling die de schilderijen veroorzaakt hebben. “In dit opzicht”, schrijft hij, “vertaal ik enkel oprecht de vrijblijvende emoties van een *dilettant*.”

Maar wat een dilettant! Terecht schreef de gerenommeerde historicus van de kunstkritiek Lionello Venturi dat Fromentins bladzijden over Rubens en Rembrandt ongeëvenaard gebleven zijn. Zijn scherpzinnige en kunstgevoelige beschouwingen zijn geenszins verouderd. Terecht merkte de kunsthistoricus H. van de Waal daarbij op dat Fromentin “de publieke smaak, die zich te lang uitsluitend tot het descriptieve en het anecdotische had bepaald, wilde zuiveren en ontvankelijk wilde maken voor de esthetische en typisch-picturale kwaliteiten” (1952: XXIV). Eigenlijk verdient zijn boek een prachtig geïllustreerde, eigentijdse hervertaling, een beetje in de trant van Huizinga’s *Herfsttij der Middeleeuwen*, waarbij de besproken kunstwerken dan op de geëigende plaatsen in de tekst zouden worden ingevoegd.

Fromentin verwoordt zijn opvattingen in een heel persoonlijke poëtische stijl, die getuigt van een subtiele intelligentie. Wars van artistiek jargon beschrijft hij vaak in een dichtertelijke gemoedsstemming zijn picturale aandoening. Een exemplarisch staaltje van zijn artistieke gevoeligheid vind ik in de beschrijving van Rubens’ *Kruisafneming* in de kathedraal van Antwerpen: “Alles is er beheerst, laconiek zoals in een bladzijde van de heilige schrift. Geen gebaren, geen kreten, geen verschrikkingen, geen overvloedige tranen. De Maagd barst amper in snikken uit en geeft uiting aan het intense drama met het gebaar van een ontroostbare moeder en een betrand gezicht met rode ogen. De Christus is een van de elegantste figuren die Rubens ooit uitgedacht heeft om God te schilderen. Hij heeft een onwereldse fijne gratie, tener en soepel, die hem een delicate natuurlijkheid en de distinctie van een fraaie academische studie verleent. De verhoudingen zijn subtiel, de smaak volmaakt; de tekening is even zuiver als het gevoel.” Betroffen door de bijna heiligschennende Vlaamse sensualiteit van Rubens, verbaast hij zich met Frans ongeloof over een sensueel detail dat onwillekeurig de aandacht trekt in dit overigens ernstige religieuze tafereel: “Eén van de voeten van Christus, een blauwachtige gestigmatiseerde voet, raakt onderaan het kruis de naakte schouder van Maria Magdalena. Hij steunt

Rubens – *De kruisafneming*: Onwillekeurig getroffen door het sensuele detail

5

er niet op, hij raakt hem vluchtig. Het contact is haast onmerkbaar; men raadt het meer dan men het ziet. Het zou profaan zijn er al te zeer de nadruk op te leggen, het zou wreed zijn er niet op te wijzen. Heel Rubens’ vluchtige gevoeligheid ligt in die onvatbare aanraking die zo veelzeggend is, zo respectvol en vertederend.”

Met alle bewondering die hij voor Rubens heeft, blijft Fromentin toch kritisch. Zo schroomt hij er niet voor diens kwaliteiten als portretschilder ter discussie te stellen, of zelfs een beroemd werk als *De ongelovige Thomas* als mislukt te beschouwen. Hetzelfde geldt trouwens voor Rembrandt. Fromentin bewondert het genie van Rembrandt, heeft er de hoogste lof voor over, maar hij is niet onverdeeld enthousiast over *De nachtwacht*: “*De nachtwacht* is verrassend, ontstellend, indrukwekkend, maar hij ontbeert ten enenmale die directe aangrijpende aantrekkingskracht die overtuigt, en bijna altijd valt hij aanvankelijk tegen.” Toch heeft hij ook razend enthousiaste bladzijden aan Rembrandt gewijd. En zeker heeft hij oog gehad voor de compositorische en picturale uniciteit van Rembrandt. Zo omschrijft hij al heel precies wat later de *Rembrandtische focus* genoemd zal worden: “Elk Hollands schilderij is concaaf; ik bedoel dat het beschrijft in curves rond een punt dat bepaald is ➔

Rembrandt – De anatomische les: Rembrandtiekke focus, “cirkelvormige schaduwen rond een dominant licht”

door het belang, cirkelvormige schaduwen rond een dominant licht. Het is getekend, gekleurd, verlicht in kringen rond een vaste basis, een wegebende bovenkant en afgeronde hoeken, convergerend rond het middelpunt.” Voorts is hij helemaal ondersteboven van het heel eigen gebruik van het clair-obscur bij Rembrandt: “Anderen dan hij hebben er zich van bediend; niemand heeft er zich zo aanhoudend en vernuftig van bediend als hij. Het is de mysterieuze vorm bij uitstek, de meest atmosferische, de bondigste en de rijkste in het suggestieve en onverwachte die er in de taal van de schilder te vinden is. In dit opzicht is het meer dan enige andere de vorm van innerlijke gevoelens en van gedachten. Het is een lichte, wazige, gesluisde, ingetogen vorm, die aan de verborgen dingen zijn bekoring leent; die tot onderzoek uitlokt, aantrekkingskracht geeft aan geestelijke schoonheid en gratie aan de bespiegelingen van het bewustzijn. Die vorm heeft aandeel in het gevoel, in de emotie, de onzekerheid, het onbepaalde en het oneindige, in de droom en het ideaal. Dit is de reden waarom het clair-obscur is, en wel moest zijn, de poëtische en natuurlijke atmosfeer waarin Rembrandts genie bij voortdurend heeft geleefd.”

Na Rembrandt staat Jacob van Ruisdael onbetwist op nummer twee en wel omdat hij zo onmiskenbaar de exponent is van de Hollandse culturele identiteit: “Van alle Hollandse schilders vertoont Ruysdael de edelste gelijkenis met zijn land. Hij heeft de weidsheid ervan, de triestheid, de enigszins sombere rust en de eentonige en kalme bekoring.” In zijn bespreking van de afzonderlijke landschappen van Van Ruisdael zoekt Fromentin achter het beeld altijd weer de geest van de schilder, zoals mag blijken uit de bespreking van het beroemde *Gezicht op Haarlem*: “Het is een gezicht uit de buurt van Amsterdam, met het stadje Haarlem zwart-blauwig opstekend tussen de bomen en verloren onder de weidse deining van een bewolkte hemel in de regenachtige nevel boven een vlakke horizon. Op de voorgrond ziet men als uniek voorplan een blekerij met roodachtige daken en wasgoed vlak uitgespreid op de weide. Niets kan naïever of schraler zijn als uitgangspunt, niets minder eerlijk ook. Men moet dit doek van amper één voet en acht duim groot zien om van een meester die nooit bang was af te wijken of zich te verlagen, te leren hoe men een onderwerp kan verheffen als men zelf een verheven geest is, hoe er geen lelijkheid bestaat voor het oog dat schoonheid ziet, noch kleinheid

Rembrandt – *Zelfportret clair-obscur*, “dat aan verborgen dingen zijn aantrekkingskracht verleent”

voor een groots aanvoelen – kortom, dit is wat schilderkunst betekent als ze wordt beoefend door een nobele geest.” Wat Fromentin bewondert in de Hollandse kunst, is in de eerste plaats haar eenvoudige realisme. Het lag in de lotsbestemming van Holland om te houden van het absoluut gelijkende, van de grootsheid van het onbeduidende, vond hij. Hollandse kunst is een kunst zonder grote onderwerpen: “Drinken, roken, dansen, met dienstmeiden stoeien: dat kan men niet meteen een erg uitzonderlijk of boeiend voorval noemen. Koeien melken en drenken of een hooiwagen laden, is al evenmin een merkwaardige gebeurtenis in het leven van een boer.” Fromentin zag de Hollandse kunst als een kunst zonder echt *sujet*. De genreschilderijen zag hij als naarstiglijk nauwkeurig weergegeven huiselijke scènes. Hij had nog geen oog voor de symbolische dimensie van het Hollandse schijnrealisme, zoals die later zo uitvoerig door E. de Jongh (1995) zou worden geïdentificeerd. Voor hem was Hollandse kunst niet meer en niet minder dan “het portret van Holland, zijn uiterlijke beeld; werkelijkheidsgetrouw, exact, volledig, gelijkend, zonder enige opschoning.”

Jacob van Ruisdael – *Gezicht op Haarlem met bleekvelden*: “Het portret van Holland”

7

Zijn waardering voor die kunst is waardering voor de levens-echtheid. De prioriteiten die hij aanlegt, zijn wellicht niet meer helemaal de onze en zijn rangorde zal ons bij momenten verbazen. Wij verwonderen ons bijvoorbeeld over zijn opvallend gebrek aan waardering voor Vermeer, die hij slechts terloops even vermeldt en wellicht helemaal onbegrijpelijk is zijn schromelijke onderschatting van Rogier Van der Weyden, van wie hij zegt dat hij “geen andere historische betekenis heeft dan te Brussel te hebben beproefd wat te Gent en te Brugge werd verricht.”

Overigens was de receptie van zijn boek in Nederland ook niet onverdeeld positief. De toenmalige toonaangevende kunstcriticus Carel Vosmaer, die een uitvoerige Rembrandt-biografie had geschreven, besprak het werk in *De Tijdspiegel* van 1877 onder de niet mis te verstane titel *Een gevaarlijk boek*. Gevaarlijk? Jazeker, in de ogen van de Nederlandse negentiende-eeuwse kunsthistorici die de kunst wilden zien als een bijdrage aan de algehele ontwikkeling van de menselijke geest en niet – zoals Fromentin – als een uiting van de “kopieerlust des dagelijksden levens”, zal Fromentins

Gerard Terborch – Vrouw die een brief schrijft: “Wie de Hollandse kunst bestudeert wordt getroffen door de totale afwezigheid van wat wij tegenwoordig het sujet noemen.”

bewondering voor het simpele realisme van de Hollandse kunst als een vloek in de oren geklonken hebben.

Toch blijft mijn bewondering voor Fromentin onaangetast, bewondering voor zijn verfijnd waardegevoel, zijn scherp schildersoog, zijn stilistische finesse en zijn onbetwistbare artistieke kennis van zaken. Het is jammer dat we het nu alleen nog kunnen lezen in de enigszins gedateerde vertalingen van Versteeg en Van de Waal uit de jaren vijftig. De oorspronkelijke Franse uitgave in die typische Sainte-Beuve-stijl leest eigenlijk veel vlotter. Dat is dan ook de reden dat ik er de voorkeur aan gegeven heb de citaten zelf uit de oorspronkelijke Franse versie te vertalen. Die doen mijns inziens voor de hedendaagse lezer meer recht aan de oorspronkelijke tekst.

Adriaen van Ostade – Vrolijke boer (Rijksmuseum Amsterdam): “Welke reden heeft een Hollandse schilder om een schilderij te maken? Geen enkele; en, let wel, men vraagt er hem ook nooit naar. Een boer met een wijneus bekijkt je met grote ogen en lacht je met open mond toe, terwijl hij de kruik heft: als het ding goed geschilderd is, heeft het zijn waarde.”

Bibliografie

- Fromentin, E. (1876). *Les Maîtres d'autrefois*. Londen, Edinburg: Nelson.
- Fromentin, E. (1950). *De oude meesters: De Vlaamse en de Hollandse schilderkunst van Van Eyck tot Rembrandt*. Rijswijk: N.V. Leidsche Uitgeversmaatschappij.
- Fromentin, E. (1952). *De meesters van weleer*. Rotterdam: Ed. H. van de Waal.
- Fromentin, E. (1981). *The Masters of Past Time*. (Edited by H. Gerson). Oxford: Phaidon. (1e druk 1948)
- Fromentin, E. (1998). *Die Alten Meister*. Keulen: Dumoint.
- Fromentin, E. (2003). *I maestri del passato*. Padua: Il Poligrafo.
- Jongh, E. de (1995). *Kwesties van betekenis: Thema en motief in de Nederlandse schilderkunst van de zeventiende eeuw*. Leiden: Primavera Pers.

Brugge en Bergen op Zoom hebben elkaar gevonden

Een geslaagd praktijkvoorbeeld van samenwerking tussen ‘gewone mensen’ in Vlaanderen en Nederland

Bergen op Zoom timmert toeristisch aan de weg met Proefmei, een jaarlijks te houden culinair evenement met streekproducten van de regio’s Brabantse Wal en Tholen in Zeeland. Op dat festival draait alles om vier streekproducten: aardbeien, asperges, ansjovis en sinds vorig jaar Zeeuwse aardappelen, door de organisatoren wervend samengevat met *de 4 A’s*. Dat de inwoners van Bergen op Zoom er serieus werk van maken, bleek in 2010 toen Dominique Persoone naar Proefmei kwam om op basis van asperges, aardbeien en ansjovis pralines te maken. Dominique Persoone is een Bruggeling en een van de beroemdste chocolatiers ter wereld, iemand die de wereldfaam van België als ‘bonbonland’ uitdraagt. “Het waren zeer lekkere pralines, ook die van ansjovis”, zeggen Hedwig Dacquin en Ferd Quik in koor.

Het tweetal heeft dan net een tweede door Hedwig Dacquin aangedragen fles Jupiler (pils) ingeschonken. Bij een goed gesprek hoort immers een glas bier, heeft de eerste kort daarvoor betoogd en de tweede heeft dat met instemmend geknik beaamd. Zij samen zijn een schoolvoorbeeld van hoe samenwerking tussen Vlamingen en Nederlanders kan gedijen als gemeenschappelijke projecten stoelen op een klik tussen mensen die het moeten doen. Hedwig Dacquin (1943) en Ferd Quik (1946) stonden samen aan de wieg van BBCC, de Brugs Bergse Culturele Combinatie. De organisatie werd in 2004 opgericht, leidt nog steeds een actief bestaan en heeft zowel Brugge als Bergen op Zoom al veel gebracht. Onder meer de pralines van asperges, aardbeien en ansjovis van Dominique Persoone.

BBCC is een vereniging naar Belgisch recht opgericht om van elkaars kennis en kunde op cultureel gebied te profiteren. Tot op heden zijn er al twintig gezamenlijke activiteiten geweest, die zich óf in Bergen op Zoom óf in Brugge afspeelden óf die zich in beide historische steden afspeelden. In 2006 werd rond de historische figuur Jacobus Baselius (1560-1604, een Brugse predikant die in Bergen op Zoom veiligheid vond) een openluchtspettakel samen ontwikkeld en vervolgens opgevoerd in Brugge en Bergen op Zoom. “Het werd geschreven door een Nederlander”, zegt Hedwig Dacquin. “Het historisch advies kwam uit Brugge, de choreograaf was een Vlaming”, aldus Ferd Quik. “De muziek was Nederlands”, vult Hedwig

Dacquin aan. Bij de opvoeringen in Bergen op Zoom en Brugge was steeds een aantal Vlaamse en Nederlandse spelers betrokken.

Twee trekpaarden

De twee gangmakers achter de BBCC zijn in hun respectieve gemeenschappen culturele trekpaarden. Hedwig Dacquin is van oorsprong leraar Nederlands, Duits en Engels aan een middelbare school en raakte in de jaren 70 in de journalistiek verzeild. Van 1984 tot 1998 was hij hoofdredacteur van de *Krant van West-Vlaanderen*. Nadat hij in 2003 was gestopt met werken, werd hij voorzitter van het Brugse Comité voor Initiatief. Die organisatie was in 1956 opgericht om Brugge door middel van toeristische impulsen (stoeten, exposities, concerten) op te stoten in de vaart der volkeren. Dat is overigens goed gelukt, want tegenwoordig komen er jaarlijks zo veel toeristen (vier miljoen) in Brugge dat sommige Bruggelingen met T-shirts rondlopen waarop staat dat zij geen toeristen zijn. Sinds 2011 is Hedwig Dacquin voorzitter af, maar hij is nog steeds bestuurslid van het comité, dat zitting houdt in het Memlinghuis.

Een scène uit *Baselius*, opgevoerd op 2 mei 2006, Grote Markt in Bergen op Zoom. *Baselius* vertrekt vanuit Brugge naar Bergen op Zoom.

(foto Dick Vermaas)

Ferd Quik zat op de hoogste golven van zijn carrière als bedrijfsleider van een kalkzandsteenfabriek toen een ernstig ongeluk in 2000 hem uitschakelde: sindsdien heeft hij niet meer kunnen werken. In 1970 richtte hij een organisatie op

Sinds de oprichting van de Brugs Bergse Culturele Combinatie in 2004 hebben de twee organisaties in gezamenlijkheid twintig activiteiten ontplooid. Vrijwel alle evenementen hebben een cultuurhistorische of een toeristische achtergrond, maar onder impuls van de BBCC zijn er meerdere bestuurlijke contacten ontstaan tussen de burgemeesters en de schepenen en wethouders.

Een harmonie uit Bergen op Zoom trad op in Brugge. In beide steden waren exposities van cartoonisten. Koren uit beide plaatsen werkten mee aan een muzikale herdenking in beide plaatsen van de Vlaamse componist Jacob Obrecht (1457-1505). Er was een uitwisselingsproject van stadsgidsen, een optreden van een smartlappenkoor tijdens Brugge Zingt, de bisschop van Brugge liep mee in de Mariaomgeving van Bergen op Zoom en omgekeerd gaf een Bergense delegatie acte de présence in Blindekensprocessie van Brugge. In het belfort van Brugge was een expositie van de Bergense kunstschilder Jan Wessendorp en de Vlaamse beeldhouwer Hubert Minnebo. En met smaak vertelt Ferd Quik hoe in samenwerking met het in Brugge gevestigde Frietmuseum in 2011 in Bergen op Zoom het wereldkampioenschap frietbakken werd georganiseerd. “Het Nederlands team won”, aldus Ferd Quik.

Ferd Quik (links) en Hedwig Dacquin aan het bier in het Memlinghuis in Brugge (foto Paul Spapens)

die praalwagens ging bouwen voor het historisch carnaval van Bergen op Zoom. Dat bracht hem in contact met het plaatselijk cultureel wereldje, een relatie die in een stroomversnelling kwam toen Bergen op Zoom in 1987 zeven eeuwen *heerlijkheid* (bestuursvorm) vierde. Ferd Quik nam zitting in een van de commissies en van het een kwam het ander.

Toen hij was hersteld van zijn kwetsuren, wierp hij zich volledig op culturele evenementen. Zo was hij medeoprichter van de Vierschaar, een stichting met dezelfde doelstelling als het Comité voor Initiatief in Brugge: toeristen trekken door middel van cultuur. Het comité organiseerde in 1963 voor de eerste keer de Reiefeesten. Een rei is een Brugse gracht. Bijzonder aan dat openluchtfestival is dat de historische bebouwing een van de hoofdrolspelers is en dat de jaarlijks tienduizenden bezoekers zich steeds moeten verplaatsen van locatie naar locatie. Zoiets wilden ze in Bergen op Zoom ook en er werd een culturele studiereis ondernomen naar Brugge.

Leren van ervaring

Dat leverde een nieuwe organisatie op, de BBCC, en het gezamenlijk naar Brugs recept geproduceerde openluchtspektakel Baselius. In de twee jaar tussen de oprichting van de BBCC en Baselius ontstonden er al andere vormen van samenwerking. Zo was er in Bergen op Zoom een tentoonstelling van topstukken uit de historische archieven van beide steden. Bergse decorbouwers maakten decorstukken voor de Reiefeesten van

2004 en zo meer (zie kaderstuk). In negen jaar tijd is een innige vriendschap en een dito samenwerking ontstaan, waarbij Hedwig Dacquin en Ferd Quik steeds de kartrekkers zijn geweest. Zulke vormen van samenwerking tussen Nederlandse en Vlaamse organisaties van ‘gewone mensen’ zijn zeldzaam. De ervaringen van de twee kunnen tot lering strekken. Daarom is de vraag naar hun geheim interessant.

Klik tussen mensen

Na een ferme teug Jupiler spreekt Ferd Quik van “de juiste bloedgroepen bij elkaar”. Hedwig Dacquin vertaalt dat in de constatering dat samenwerking “valt of staat met de mensen”. Ferd Quik: “Het moet klikken.” Hedwig Dacquin knikt heftig. Ze zijn het er met elkaar over eens dat er respect moet zijn voor de cultuurverschillen. Die zijn er, zeggen de twee ten overvloede, maar ze voegen daaraan toe dat die volgens hen aan het verdampen zijn. Met andere woorden: in cultureel opzicht groeien Vlaanderen en Nederland naar elkaar toe. Een derde element is volgens hen dat er een project moet zijn waar je elkaar in kunt vinden en aanvullen. Zo’n project moet bij voorkeur gericht zijn op het cultuurtoerisme, volgens Hedwig Dacquin “een nieuwe hype”.

Maar boven alles steekt toch de ontmoeting tussen mensen uit, hun persoonlijke motieven om er samen iets van te willen maken. “Ik denk”, zegt Hedwig Dacquin, “dat er steeds meer samenwerking komt.” Ferd Quik: “Zolang die klik maar blijft.”

Jolly van der Velden

“Ik probeer wat breder te werken in de richting van meer algemene Vlaams-Nederlandse samenwerking.”

In gesprek met Martin Bosma

Vlaanderen ziet hij als ‘binnenland’ en taal is zijn hele professionele leven al een belangrijk instrument. Martin Bosma is secretaris van de PVV-fractie in de Tweede Kamer. Daarnaast is hij de huidige voorzitter van de Interparlementaire Commissie van de Nederlandse Taalunie (IPC), tweede ondervoorzitter van de Tweede Kamer en daardoor lid van het presidium. Hij studeerde politicologie en sociologie, werkte voordat hij zijn politieke carrière begon onder meer als financieel journalist en hij had verschillende functies in de media.

Welke taak heeft de IPC binnen de Nederlandse Taalunie?

“De Taalunie is een tamelijk uniek iets, dat je nergens ter wereld vindt, namelijk een bovengouvernementele organisatie die de taal beheert. Ruim dertig jaar geleden is de Taalunie opgericht om het hele Nederlandse taalbeleid onder één dak te krijgen. De Taalunie wordt bestuurd door het Comité van Ministers uit Vlaanderen en uit Nederland. Daar hoort een parlementje onder en dat is de IPC. De commissie bestaat uit 22 leden, Vlamingen en Nederlanders. Wij controleren het beleid en hebben er ook zeker invloed op.

Het voorzitterschap wisselt per twee jaar. Na mijn periode is Vlaanderen weer aan de beurt. De Taalunie is de meest succesvolle Vlaams-Nederlandse samenwerking die we hebben, en die loopt al dertig jaar heel goed.

Er is een duidelijk afgebakend iets waar de Taalunie zich mee bezighoudt: de Nederlandse taal. De IPC staat daar een beetje buiten en als voorzitter probeer ik wat breder te werken in de richting van meer algemene Vlaams-Nederlandse samenwerking. We houden ons natuurlijk bezig met de positie van het Nederlands in het hoger onderwijs, met het Afrikaans, met de taal in de media etc., maar we hebben ons als IPC bijvoorbeeld ook gebogen over die fameuze treinverbindingen.

“Samenwerking met Vlaanderen vergroot je importantie op internationale fora.”

De Taalunie is een prachtig instituut, dat prachtige dingen doet, ook in het buitenland. Als je Nederlands volgt in Berkeley of in Hong Kong, dan wordt dat betaald door de Taalunie. Nederland en Vlaanderen geven daar geld aan volgens een verdeelsleutel, gebaseerd op het aantal inwoners. Suriname hoort er middels een associatieverdrag ook bij en er zijn nauwe banden met de

Martin Bosma (PVV), voorzitter van de Interparlementaire commissie van de Nederlandse Taalunie (IPC) en tweede ondervoorzitter van de Tweede Kamer, ziet Vlaanderen als binnenland.

Antillen en Zuid-Afrika. Contact is er ook met landen waar we historische banden mee hebben, zoals Indonesië, waar het Nederlands nog een zekere rol speelt, bijvoorbeeld in de juridische wereld. Een advocaat in Jakarta heeft een passieve kennis van het Nederlands nodig, omdat veel wetten in het Nederlands geschreven waren. Dat is ook allemaal het terrein van de Taalunie.” ➔

Afgelopen december is er op initiatief van de IPC een hoorzitting geweest over het Afrikaans. Wat was de aanleiding om die te organiseren?

“De IPC wilde aandacht besteden aan het Afrikaans in de hoop dat het publiciteit genereert. Het is een levende taal, die zeer verwant is aan het Nederlands. Het Afrikaans wordt weliswaar niet op korte termijn bedreigd, maar is qua positie enorm achteruitgegaan sinds het ANC aan de macht is gekomen. Er zijn zeven miljoen mensen die de taal thuis spreken: Afrikaners en kleurlingen. Zuid-Afrika heeft elf officiële talen en dat betekent eigenlijk dat Engels de dominante taal is. Het ANC staat niet positief tegenover het Afrikaans en waar het kan, wordt het de nek omgedraaid, bijvoorbeeld door het uit de elektronische media te bannen. En de universiteiten verengelsen allemaal. Je ziet dat het Afrikaans gemarginaliseerd wordt, net zoals dat is gebeurd in Namibië. We hadden laatst een deputatie hier van het Namibische parlement en ik kom binnen en zeg: ‘Sal ons Afrikaans praat?’ De mensen vonden het geweldig. ‘Met graagte’, zeiden ze. In Namibië is het Afrikaans helemaal uit het onderwijs en de media gebannen. Kinderen spreken het daardoor niet meer.

De hoorzitting heeft redelijk wat publiciteit gegenereerd in Zuid-Afrika, waar het voorpaginanieuws was. Het ligt toch gevoelig. Journalisten hebben het altijd over de taal van de apartheid. Ik snap niet zo goed dat die taal besmet is geraakt. Er zijn elders bezettingen geweest die de taal niet hebben besmet. Ik vind het een schitterende, bloemrijke taal. We moeten het Afrikaans beschermen. De mensen krijgen door zo’n hoorzitting toch een beetje het gevoel van ‘we hebben een grote broer’. Ze zien het als erkenning en stimulans.”

De IPC is ook bezig met de culturele samenwerking tussen Nederland en Vlaanderen. Wat ziet u als de meerwaarde van die samenwerking?

“Ik denk dat we op alle mogelijke vlakken moeten samenwerken met Vlaanderen. We zitten in een economisch tijdsgezicht waarbij je veel dingen niet meer kunt doen, maar als je ze samen doet en er handig mee omgaat, dan kun je wellicht meer. Je kunt dan schaalvoordeel boeken. In de zorg, in het vervoer of in het gezamenlijk aanpakken van de grensproblematiek. Wat mij betreft op alle mogelijke manieren. De samenwerking wordt steeds actueler omdat de Vlaamse deelstaat binnen België alleen maar belangrijker wordt. Onderwijs en infrastructuur zijn al bij Vlaanderen. Alleen het geld zit nog bij België. In Vlaanderen bestaat een boosheid omdat ze Wallonië subsidiëren met acht of tien miljard per jaar. Dat kan niet doorgaan. Wallonië heeft een enorme verzorgingsstaat en Vlaanderen betaalt daarvoor. Dat wringt natuurlijk.”

Is het naar uw mening eenzelfde cultuur?

“Het bureau van de Taalunie, dat hier om de hoek zit, bestaat voor de helft uit Vlamingen en voor de helft uit Nederlanders

en daar is die vraag geen enkel issue. Als je kijkt naar Duitsland, waar mensen uit Hamburg samenwerken met mensen uit de voormalige DDR of uit Beieren, dan zijn dat veel grotere verschillen dan tussen mensen uit Leuven en Groningen. Vroeger waren die verschillen groter, doordat het Zuiden voornamelijk katholiek was en het Noorden protestant, maar door de secularisering is die invloed in beide gebieden afgenomen.”

Zou de samenwerking op cultureel vlak nog beter kunnen, bijvoorbeeld de beide letterenfondsen onder de paraplu van de Taalunie?

“Ik weet niet of dat er veel beter van zou worden. De letterenfondsen werken al heel goed samen en er is al een cultureel verdrag Vlaanderen-Nederland, hoewel de bemanning daarvan inmiddels redelijk is ingeperkt. Ik zou wel graag willen dat de IPC wat breder wordt en wat meer de algehele Vlaams-Nederlandse samenwerking naar zich toetrekt, niet alleen de culturele.

We hadden vanmorgen nog een bijeenkomst met ambassadeurs. Vroeger had je vijftig grootmachten en daar was Nederland er een van. We zijn nu uit het rijtje geduwd door India en China, maar een nauwe samenwerking met Vlaanderen vergroot natuurlijk ook je importantie op allerlei internationale fora. Dus het is heel dom als je het niet doet. Daar is echt nog winst te behalen.”

Het Afrikaanse Taalmonument in Paarl, Zuid-Afrika © Chell Hill [bron: http://nl.wikipedia.org/wiki/Die_Afrikaanse_Taalmonument]

Een grensoverschrijdende cultuurzender en of een gemeenschappelijke digitale ruimte. Hoe denkt u daarover?

“Op welke manier bedrijven of organisaties ook samenwerken, het is volgens mij prima. Je ziet nu natuurlijk al dat Vlaanderen en Nederland ongezien in elkaar overvloeien. Ik werd destijds gebeld met de mededeling dat het voormalige PCM gekocht was door de Persgroep uit Vlaanderen. Wat vind je daarvan, werd mij gevraagd. Ik zei: ‘Vlaanderen is voor mij binnenland, dus ik vind het alleen maar goed.’

Je ziet dat het vervloeien in de mediawereld al ontzettend veel gebeurt, bijvoorbeeld Studio 100, K3, de hoofdredacteur van NRC die een Vlaming is: alles loopt steeds meer door elkaar heen. Ook op andere gebieden, Leuven is bijvoorbeeld een enorm populaire Nederlandse studentenstad geworden. Al die samenwerking mag wat mij betreft ook best staatkundig meer gestalte krijgen.”

“Vlaanderen is voor mij binnenland.”

In het regeerakkoord van het kabinet-Balkenende 4 stond onder meer dat het Nederlands verankerd zou worden in de grondwet. Daar is destijds niets van gekomen. Hoe is de huidige situatie?

“Uiterst passief. Na dat regeerakkoord is er niets meer mee gebeurd. Ik heb nog een motie ingediend om te zorgen dat het wel zou gebeuren. Die motie is ook aangenomen en vervolgens is er weer niets mee gedaan en inmiddels zijn we twee kabinetten verder. Wij zijn er als partij voorstander van. We hebben een grondwet waarin van alles staat, bijvoorbeeld dat de overheid ervoor moet zorgen dat we een zinvolle vrijetijdsbesteding hebben, maar iets cruciaals als de verankering van het Nederlands staat er niet in. Er zit nu geen enkele beweging in. Ik vind dat we best wat assertiever en zelfbewuster mogen omgaan met onze taal. Je verliest je taal aan de randen, bijvoorbeeld door wat er nu gebeurt met de verengelsing. Je reduceert je eigen taal tot een soort boerendialect als je zegt dat die taal niet goed genoeg is om wetenschappelijk onderwijs in te geven. Ik snap dat als je een uitheemse ziekte bestudeert en je hebt een vakgebied van twintig mensen over de hele wereld, dat dat in het Engels gaat. Dat is buiten de discussie, maar als je gewoon bestuurskunde studeert, zou dat toch helemaal in het Nederlands moeten kunnen.”

U heeft altijd veel met taal gewerkt, nu ook als speechschrijver voor Geert Wilders. Taal is een belangrijk instrument, maar overstijgt taal ook de praktische functie?

“Taal is niet alleen maar een soort communicatiemiddel. Er zijn natuurlijk mensen die zeggen: we schakelen allemaal over op Engels. Daar is best wat voor te zeggen, het is een stuk ef-

ficiënter. Het zou zeker voordelen hebben. Maar taal is meer, het is een persoonlijkheid van het volk of welke groep mensen die taal dan ook spreekt. Ik heb een paar jaar in Amerika gewoond, waar je veel begrippen in de taal hebt die specifiek bij dat Amerikaanse Engels horen, die een soort denkwereld creëren. Taal is niet alleen maar een serie woorden met een serie boodschappen. Er ligt een hele denkwereld aan ten grondslag. Dat maakt elke taal uniek. Ik kan intens verdrietig worden als ik lees dat er per jaar zo veel talen uitsterven. Je zult de laatste maar zijn die die taal spreekt.

Pas toen ik in het buitenland woonde, merkte ik dat taal toch wel heel erg persoonlijk is, een soort warmte heeft, een vertrouwtheid. Dat zijn redenen om ervoor te zorgen dat je taal ook levendig blijft, bijvoorbeeld door de anglicismen eruit te houden. Dat je zorgt dat zo’n taal kansen heeft doordat ze ook in de media en in het hoger onderwijs wordt gebruikt en zich kan voeden met nieuwe invloeden, zich kan ontwikkelen. In Vlaanderen en in Zuid-Afrika zijn mensen ook echt trots op hun taal, ze hebben er veel meer dan wij voor moeten vechten. Voor hen was het geen vanzelfsprekendheid dat ze op het gemeentehuis Nederlands konden spreken, daar is voor gestreden. Taal is niet altijd een vanzelfsprekendheid, je kunt je taal ook kwijt raken.”

“We mogen best wat assertiever omgaan met onze taal.”

U zegt dat een taal zich moet kunnen ontwikkelen, maar ook dat al die Engelse woorden, die uiteindelijk ook het resultaat van een ontwikkeling zijn, een bedreiging zijn voor het Nederlands. Hoe ziet u dat?

“Er blijft het gevaar dat we straks Engels met elkaar spreken. Ik zat net met iemand te praten die zei: ‘Dit probleem gaan we toch echt adresseren.’ Dan denk ik, *adresseren*, dat doe je met een brief.

Ik ben ondervoorzitter van de Kamer en als ik voorzit, verbeter ik mensen die zeggen dat ze een *pilot* gaan doen. Daar zijn gewoon goede Nederlandse woorden voor. Als je een beetje hip wilt doen en je wilt bijvoorbeeld jongeren interesseren in een opleiding techniek, dan gaat dat allemaal in het Engels. Je hoeft er niet te spastisch over te doen, maar op den duur is dat toch gevaarlijk voor je taal. Een taal ontwikkelt zich, maar vraagt ook bewustzijn.

Dat bewustzijn leeft bij steeds meer mensen. Dat wil heus niet zeggen dat iedereen achter de dijken zit en xenofobisch is of dat er een taalpolitie moet komen, maar ik denk dat het langzamerhand ook steeds meer onderwerp van discussie is. We zijn er niet meer zo trots op om onze eigen taal zomaar het raam uit te gooien.”

André Demedts: Vlaams-Nederlands cultuurpromotor

Schrijver-dichter André Demedts

Hoewel het niet eens in zo'n héél grijs verleden is geweest dat de West-Vlaamse schrijver-dichter André Demedts zijn penenvruchten aan het papier toevertrouwde, is zijn culturele erfenis groot, maar laat de publieke belangstelling voor zijn werk tegenwoordig misschien wat te wensen over. Demedts kon in zijn dagen evenwel rekenen op een niet onverdienstelijke staat van dienst en aan erkenning heeft het gedurende zijn vijftigjarige carrière als schrijver zelden ontbroken. In 1906 als boerenzoon geboren op het ouderlijke hof De Elsbos in Sint-Baafs-Vijve schopte hij het op eigen kracht tot leraar (1937) en uiteindelijk zelfs tot directeur van BRT West-Vlaanderen (1949), ook wel Radio Kortrijk geheten. Tegelijk ontwikkelde Demedts zich vanaf de jaren 30 tot een bijna archetypisch Vlaams schrijver en dichter, die werkte in de traditie van Stijn Streuvels, Felix Timmermans en Ernest Claes en in de loop van zijn leven een enorme productiviteit aan de dag wist te leggen. Het meest vermeldenswaardig zijn de repressieroman *De Levenden en de Doden* (1959) en de tetralogie *De Eer van ons Volk* (1973-1978), een plattelandsepos dat zich afspeelt in de woelige periode rond de Franse Revolutie en deels gebaseerd is op Demedts' eigen familiegeschiedenis. Tijdens zijn leven werd hij voor zijn oeuvre bekroond met verschillende prijzen. Hij overleed in 1992 in Oudenaarde.

Groot-Nederlands ideaal

Demedts was in de eerste plaats een *geëngageerd* schrijver, en vanuit dat engagement beperkte hij zich niet tot het schrijven van poëzie en proza. Een belangrijke rode draad in zijn werk vormde, naast zijn christelijke levensvisie en sociale beweging, ook zijn toewijding aan het Vlaamse volk vanuit een Groot-Nederlands perspectief. Demedts streefde hierbij naar de culturele integratie tussen Vlaanderen, Nederland en Zuid-Afrika. Dat uitte zich niet alleen in zijn boeken, maar ook en vooral in het werk dat André Demedts verrichtte als spreker en essayist, zodat we in hedendaagse termen van een echte *cultuurpromotor* mogen spreken. In de loop van meerdere decennia gaf hij letterlijk duizenden voordrachten, in een gemiddeld tempo van één lezing per week. Daarnaast zette hij ook verschillende projecten op touw die moesten bijdragen aan de Vlaams-Nederlandse integratie. Bijzondere aandacht ging hierbij uit naar Frans-Vlaanderen, een streek die lange tijd tot het Zuid-Nederlandse gebied had behoord, maar aan het eind van de zeventiende eeuw door Lodewijk XIV bij Frankrijk was aangehecht. Het is niet toevallig dat de Demedts' inspanning

Bestuursbijeenkomst van het Komitee voor Frans-Vlaanderen ten huize Luc Verbeke in 1975, met van links naar rechts: Raymond Watthy, André Demedts, Omer Vandeputte, Leo Vanackere, Luc Verbeke, Johan van Geluwe en Michiel Mispelon

gen voor de Nederlandse taal en cultuur met name hier nog de meeste vruchten afwerpen, tot op de dag van vandaag.

Demedts en Frans-Vlaanderen

Frans-Vlaanderen werd door Demedts beschouwd als een vergeten loot aan de Nederlandse stam. Zijn belangstelling voor de streek groeide kort na de Tweede Wereldoorlog, mede als gevolg van de contacten die Demedts onderhield met een jonge leraar uit Frans-Vlaanderen, de latere professor Pierre Berteloot. Samen met Luc Verbeke organiseerde hij in 1948 een Frans-Vlaamse Begroetingsdag in Waregem. Die groeide uit tot een jaarlijkse traditie, die uiteindelijk de Frans-Vlaamse Cultuurdag werd genoemd. De bedoeling was om de culturele contacten tussen Vlamingen en Frans-Vlamingen te stimuleren, om de onderlinge relaties te versterken en zo een reveil van het Nederlands cultuurbewustzijn in Frans-Vlaanderen in de hand te werken. De doelstellingen waren eerder cultureel van aard, omdat Demedts en de zijnen de hete politieke hangijzers en het daarbij horende vraagstuk van een eventueel rattachisme wilden ontwijken. Binnen de bredere Vlaamse Beweging zag Demedts voor zijn initiatieven vooral een ondersteunende rol, die meer van culturele aard dan van echt activistische betekenis was. Het in die tijd ontluikende idee van de Europese eenwording tegen de achtergrond waarvan gezocht moest worden naar een versteviging van de banden tussen alle Nederlandssprekenden, als een cultureel blok over de staatsgrenzen heen, was evenmin vreemd aan die opstelling.

André Demedts, schrijver, dichter en cultuurpromotor (1906-1992)

De vierde Frans-Vlaamse Cultuurdag leidde tot de oprichting van het *Komitee voor Frans-Vlaanderen* en de oprichting van het tweetalige tijdschrift *Notre Flandre – Vlaamse Heerd*. Later werd de functie van dat tijdschrift in belangrijke mate overgenomen door *Ons Erfdeel*, dat in 1956 onder impuls van Demedts werd opgericht door het jeugdige trio Jozef Deleu, Jozef Declercq en Jan Delrue. In eerste instantie was ook dat tijdschrift tweetalig, maar vanaf 1960 werd het uitsluitend in het Nederlands uitgegeven. In 1970 kwam het tot de oprichting van *Stichting Ons Erfdeel*. De stichting werd voorgezeten door een pluralistische raad van advies, waarin zowel Vlamingen als Nederlanders vertegenwoordigd waren. In 1972 werd in Rekkem, op de grens tussen West-Vlaanderen en Frankrijk, een *dialogocentrum* gebouwd, dat de contacten tussen Frans-Vlaanderen en de rest van het Nederlandse taalgebied verder moest stimuleren. Tegelijk werd gestart met het tijdschrift *Septentrion*, dat Frans-taligen diende te informeren over de Nederlandse cultuur. De stichting bracht vanaf 1976 ook het wetenschappelijk jaarboek *De Franse Nederlanden / Les Pays-Bas Français* uit, dat informatie over Noord-Frankrijk en zijn relatie tot Vlaanderen en Nederland bracht. Vanaf 1981 werden door het centrum ook allerlei brochures over de Nederlandse cultuur uitgegeven. Ook vanuit zijn functie als directeur van BRT West-Vlaanderen trachtte André Demedts aandacht te besteden aan de positie van de Vlamingen ‘van over de schreef’, onder meer met het programma *De Stem van Frans-Vlaanderen*.

Zuid-Afrika

Niet alleen Frans-Vlaanderen vormde binnen het Nederlandse taalgebied een voorwerp van bijzondere interesse voor André Demedts. Ook voor Zuid-Afrika was een plaats weggelegd binnen diens Groot-Nederlandse visie. In zijn ogen was het Afrikaans net zo goed een vertakking van de brede Nederlandse stam. Net als zijn voorliefde voor Frans-Vlaanderen liet dat zijn sporen na in het werk van Demedts. Al in 1944 besteedde hij aandacht aan de problematiek van de Afrikaners in het boek *Trouw aan hun Volk*, dat hij onder het pseudoniem Koen Liarde publiceerde en dat gesitueerd was ten tijde van de Boerenoorlog. Demedts publiceerde regelmatig in Zuid-Afrikaanse tijdschriften en in 1948 werd hij lid van de *Afrikaanse Skrywerskring*, nadat hij één jaar eerder al lid was geworden van de *Maatschappij der Nederlandse Letterkunde* in Leiden. Vanaf dat moment werd hij vaste medewerker van het Zuid-Afrikaanse *Tydskrif vir Letterkunde*. Hij verzorgde er een rubriek met beschouwingen over de laatste prestaties op het vlak van literatuur en letterkunde uit Vlaanderen. André Demedts bezocht Zuid-Afrika uiteindelijk zelf in 1963. De reis resulteerde in tal van verslagen, essays en voordrachten.

Culturele erfenis

Demedts overleed in 1992, maar zijn gigantische inzet voor de Vlaams-Nederlandse integratie ging niet onopgemerkt voorbij aan de latere generaties. Al in 1970 werd in Kortrijk de André Demedtsprijs in het leven geroepen. Het doel van de prijs bestond erin om een persoon of organisatie te bekronen die zich, geheel in de geest van Demedts, had ingezet voor de Vlaamse ontvoogding, de Nederlandse integratie, de culturele contacten met Zuid-Afrika of het aanwakkeren van het cultureel bewustzijn in Frans-Vlaanderen. De prijs wordt nog steeds om de twee jaar uitgereikt in december.

Het Komitee voor Frans-Vlaanderen is eveneens nog steeds actief en organiseerde in 2012 alweer de 65e editie van de Frans-Vlaamse Cultuurdag. Ook worden door het Komitee cursussen Nederlands aangeboden, die mede op grond van de economische verhoudingen in de Franse grensstreek een groeiend succes hebben in Frans-Vlaanderen en de omliggende regio's. Ook *Ons Erfdeel* is nog steeds werkzaam en vormt met een oplage van 8000 exemplaren een van de meest verspreide culturele tijdschriften binnen het Nederlandse taalgebied.

De persoonlijke erfenis van André Demedts laat zich evenwel nog het best voelen in zijn geboortedorp Sint-Baafs-Vijve. Daar ontstond in 1983 een heus André Demedtshuis in de oude pastorie naast de Sint-Bavokerk. Het gaat om een kunst- en cultuurcentrum met maandelijkse tentoonstellingen, dat onderdak biedt aan het André Demedtsmuseum met oude archiefbeelden over zijn werk en een deel van zijn persoonlijke bibliotheek. Meer informatie hierover is te vinden op www.andredemedts.be.

Duitsland tot aan de Noordzee

Een gesprek met historicus Bruno Yammine

Wilhelm II, de laatste Duitse keizer, werd lid van het Algemeen-Nederlands Verbond als imperiaal handgebaartje naar mogelijke sympathisanten van het Duitse annexionisme in de Lage Landen. De strategie van de lebensraum is bekend. Duitsland wilde naar het oosten, maar evenzeer – en dat is minder bestudeerd – naar het westen. Een schitterend boek is *Drang nach Westen* van de Leuvense doctor in de geschiedenis Bruno Yammine. Onbegrijpelijk is dat dit intellectuele kunststuk de Nederlandse en Belgische kranten en de publieke opinie onverschillig laat.

Bruno Yammine bewoont een ruim, burgerlijk huis in een stille straat aan de Leuvense vesten. Wat begon als een zoektocht naar de wortels van de *Flamenpolitik* – een Duitse poging om de Belgische staat te ontwrichten met een beperkt aantal flaminganten in de hoofdrol – mondde uit in een nog boeiendere analyse, die van de *Niederlandepolitik*. Gravend en lezend werd duidelijk, vond de jonge historicus, dat de Flamenpolitik slechts één onderdeel was van de wil om de Duitse kustlijn te verplaatsen naar de stranden van Vlaanderen en Nederland en machtig te worden in Antwerpen en Rotterdam en er ruimte te creëren voor de Duitse koopvaardij en marine. Bruno Yammine: “De Flamenpolitik was een autonome werkelijkheid, maar paste toch in een ruimere Niederlandepolitik. Die was erop gericht om door een controle over België en door interne maatregelen in België ook Nederland in het vaarwater van een Duits *Mitteleuropa* te krijgen. De Duitse imperialisten hielden Nederland voor dat het te zwak was om in een gepolariseerde wereld zijn onafhankelijkheid te bewaren, en dat was ten overvloede zo voor de Nederlandse kolonies.”

“De Flamenpolitik diende om machtig te worden in Antwerpen en Rotterdam.”

De Belgische hoogleraar Lode Wils kreeg in de jaren zeventig veel tegenwind van flaminganten omdat hij met zijn toenmalige visie op de Flamenpolitik een taboe doorbrak: met name het verheven verhaal over het Vlaams-nationalisme. De door Wils bestreden visie was en is een toonbeeld van de *cultus van het idealisme*, getuigt Bruno Yammine: “Het onderzoek van professor Wils nuanceerde die belangeloosheid en liefaligheid ten gronde. Hij bewees twee zaken, één, het activisme was het resultaat van de Duitse Flamenpolitik, en twee, het Duitse lokken tijdens de Eerste Wereldoorlog verbrokkelde de traditionele houding van de Vlaamsgezinden om hun vooruitgang en emancipatie te ankeren binnen België. Zelfs August Borms bekeek in 1914 de oorlog met het oog op de redding van het Belgische vaderland, niet om een Vlaamse staat uit te roe-

Bruno Yammine: “De Flamenpolitik was een autonome werkelijkheid, maar paste toch in een ruimere Niederlandepolitik.”

pen.” Bruno Yammine gaat verder: “Wie het procesverslag van Borms, na de oorlog beschuldigd wegens collaboratie met de vijand, naleest, ziet zeer duidelijk in de door hem gehanteerde fraseologie hoe het *Alldeutschtum* in de oorlog zijn sporen had nagelaten. Zijn verklaring over de activisten, die gehandeld zouden hebben “voor Vlaanderen en Vlaanderen alleen” kun je, met wat we nu weten over hem, zijn medestanders en de voorgeschiedenis van de *germanofiele* tendensen van de negentiende eeuw in onze gewesten, niet ernstig meer nemen. Het anti-Belgische Vlaams-nationalisme is een schepping van de Duitsers.”

Duitsvriendelijkheid

De betrekkingen tussen het naar toenadering strevende Duitsland en Vlaanderen en Nederland vertonen een gewemel van mensen, verenigingen, studies, tijdschriften en stromingen met tendensen van Duitsvriendelijkheid tot bewuste collaboratie tijdens de oorlog om van de Duitsers de overheersers te maken van de Lage Landen. In het liberale revolutiejaar 1848 vergaderde in Frankfurt een *Vorparlement* met 586 vertegenwoordigers die zich voorstelden als representanten van de Duitse natie. België kwam er regelmatig aan bod. Geopperd werd om België en Nederland – de verloren ‘dochterstaten’ – bij het nieuw te vormen Duitse Rijk in te lijven. Het Duitse liberalisme van medio de negentiende eeuw vloede naad-

De visie van Ernst Hasse in 1895 op Mitteleuropa in het jaar 1950. [uit: A. Cheradame, *L'Europe et la question d'Autriche, au seuil du 20ième siècle*, Parijs, 1901]

loos over in het integraal-nationalisme, omdat de Duitse liberalen van 1848 zich eerst Duitsers en dan pas liberalen voelden. De liberalen in het Duitsland van Bismarck werden *genationaliseerd*, stelt Bruno Yammine: “De Duitse liberalen, nationalist en imperialisten wisten uit hun geschiedenisboeken dat de Nederlanden – geheel of gedeeltelijk – een deel waren van het middeleeuwse Duitse keizerrijk.”

Professor en statisticus Ernst Hasse werd in 1894 de daadkrachtige voorzitter van de *Alldeutscher Verband* (ADV), de koepelorganisatie van de militante Alduitsers. Bruno Yammine: “Hij bepleitte in 1895 een Duits Europa en daarin speelden de Nederlanden een belangrijke rol. De Rijn trok de aandacht van Hasse. Als hij van de monding tot de bron een Duitse stroom zou worden dan hadden de *Nederduitse* handelssteden, die van Nederland en Vlaanderen, en havens daar volgens hem alle belang bij.”

Het toekomstige Europa van de ADV-voorzitter zou bestaan uit twee bestanddelen: enerzijds een Groot-Duitse Bond met het ‘Klein-Duitse’ Keizerrijk, de Nederlanden, Duitstalig Zwitserland en een verkleind Oostenrijk als nieuwe bondstaten, en anderzijds een Groot-Duitse *Zollverein* (tolunie). Naast de Groot-Duitse Bond omvatte die tolunie de Baltische staten, een hersteld Koninkrijk Polen, Ruthenië, Roemenië en Groot-Servië. De Nederlanden mochten niet gedwongen worden, maar evolueerden op den duur door interne kwesties tot verzoekende partij, dacht Hasse. De Vlaamse onderdrukking in België, zo schreef hij, zou leiden tot een scheiding en een Koninkrijk Vlaanderen zou een waardig lid worden van de Groot-Duitse Bond. Door de goede contacten tussen het ADV en Duitse regeringskringen rond de eeuwwisseling werden soortgelijke plannen door de Alduitsers naar het *Auswärtiges Amt* gestuurd. ➔

Ouwe trouwe Benelux-trein

De Fyra is niet zomaar een trein, net zo min als de Benelux-trein zomaar een trein was. De hoge heren van de NS en van de NMBS hebben daar nooit over nagedacht. Die dachten dat de reizigers allemaal voor de fun naar Amsterdam of Antwerpen reisden. Voor het bier en de terrassen en voor de grote toeristische trekpleisters. En dat ze daar ook flink voor zouden willen betalen.

Misschien is dat zo voor de trein van Amsterdam naar Keulen of Berlijn, of voor de trein van Brussel naar Londen. De treinen tussen Nederland en België vervoeren andere soorten reizigers. Studenten en werknemers die in het ene land wonen en in het andere werken. Die gaan niet altijd voor de lol de grens over. Ook is er veel sociaal verkeer. Zeeuwen en Brabanders die voor hun boodschappen naar de dichtstbijzijnde grote stad gaan. Weer anderen zoeken hun familie, vrienden en kennissen op die in het andere land wonen. Al die reizigers waren tevreden met de Benelux-trein. Ze konden opstappen wanneer en waar ze wilden en de reiskosten waren redelijk.

Maar toen werd er voor 7,2 miljard euro een nieuw spoor aangelegd. Dat is een hoop geld, dat terugverdiend moet worden. De NS exploiteerde echter ook nog de Benelux-trein. Met de instandhouding van die trein deden ze zichzelf concurrentie aan. Op de dag dat de Fyra ging rijden, werd daarom de Benelux-trein er direct uit gegooid. De reizigers moesten en zouden gebruikmaken van de Fyra.

De politiek is, naar mijn mening, ernstig in de fout gegaan door aan de NS de exploitatie te gunnen. Dat had een ander bedrijf moeten zijn. Zulke bedrijven waren er. Deutsche Bahn had belangstelling en ook een Frans spoorwegbedrijf. Dan was er concurrentie geweest en dan, zeker ook, had de NS de Benelux-trein laten doorrijden.

De Fyra en de Benelux-trein zijn twee totaal verschillende producten, om het maar eens in marketingtermen te zeggen. De Fyra voor zakenmensen en andere belangrijke personen, die voor een Belangrijke Vergadering in het andere land moeten zijn. Voor hen zijn de reiskosten niet belangrijk, want die hoeven ze toch niet zelf te betalen. Bovendien hebben ze vast wel een secretaresse, die de reis voor hen regelt. De Benelux-trein met zijn sukkelgangetje was de trein voor ‘het gewone volk’. De Benelux-trein was meer dan een trein. Hij vervulde een zeer belangrijke rol als brug tussen twee Nederlandstalige gemeenschappen. Dat had de politiek ook moeten weten, maar wat wil je met een regering met alleen maar eurotekens in haar ogen.

Dick Wortel

ADV-medestichter, zakenman en hoofdredacteur van een Westfaalse krant Theodor Reismann-Grone reisde in de zomer van 1897 door België. Hij deed zich voor als een Vlamingenvriend en las op zijn tiende, in het Duits weliswaar, Hendrik Conscience. Na zijn reis door België schreef hij in een rapport dat het ADV te veel bezig was met de Duits-Oostenrijkers en vrijwel geen interesse schonk aan de “Duitsers van de Rijnmondingen”. Citaten: “Zaak is om het Germaanse gevoel in België uit de doden op te wekken en te versterken. Voor wat Holland, in zijn trotse isolatie betreft, is onze beïnvloeding voorlopig uitzichtloos.” Wat te doen? “We moeten derhalve de Vlamingen en van daaruit de Noord-Nederlanders voor ons *stammlich* veroveren.” Dus, Duitse heerschappij over Vlaanderen kon Nederland binnen de Germaanse invloedssfeer dwingen. Het ADV richtte kort daarna een *Ausschuss zur weiteren Bearbeitung der flämischen Frage* op, een comité voor actie in België.

“Zaak is om het Germaanse gevoel in België uit de doden op te wekken.”

Germania

Theodor Reismann-Grone, zelf vlot met de pen, en een goed diplomaat die naar buiten toe van de uitwassen van het Duitse annexionisme in de Nederlanden afstand nam, richtte in 1898 onder het goedkeurend oog van het ADV een Duits-Vlaams tijdschrift voor Vlaanderen op: *Germania*, een publicistisch bruggenhoofd in de Lage Landen van het Duitse expansionisme. Een van de herhaalde oogmerken was Vlaanderen politiek-intellectueel aanhalen en zodoende invloed verwerven in Nederland, steeds met het doel om de *Westmark* (Vlaanderen en Nederland) in de Groot-Duitse ruimte te lokken. Kort voor het eerste nummer van *Germania* opende in Krefeld een tentoonstelling van Vlaamse kunstenaars, een organisatie van het ADV. Het tijdschrift dat u nu in de handen heeft, *Neerlandia*, van het toen piepjonge Algemeen-Nederlands Verbond, schilderde het gebeuren in lovende bewoordingen. *Neerlandia* signaleerde de rol van het ADV voor de tentoonstelling en merkte op: “Moesten de Vlamingen zich niet bij machtige naburen naar waarde doen schatten?” *Germania* beklemtoonde de band tussen Vlamingen, Nederlanders, Friezen en Franken middels de *Nederlandse volkseenheid*, een voorpost van het Germanendom. De Duitsers en hun stamverwanten moesten elkaar liefhebben en steunen, schreef het blad. De Gentse advocaat Alfons Prayon-van Zuylen, redactielid van *Germania*, maar beslist geen pangermanist, gooide het begrip *Grossniederdeutschum* op en verdedigde dat met deze stelling: “Voor Duitsland zou het veel interessanter zijn om in de plaats van een paar onderling verdeelde – en dus machteloze – *Kleinstaaten* een verenigd en machtig Heel-Nederland als bondgenoot te hebben.” Prayon wilde dat het Algemeen-Nederlands Verbond, het Nationaal Vlaams Verbond (dat hij mee stichtte) en de Alldeutscher Verband nauwer sa-

Bruno Yammine plaatst met zijn *Drang nach Westen* de Duitse imperialistische druk op Nederland en België van 1890 tot 1914 en de Flamenpolitiek binnen één continuüm.

menwerkten. Zo zouden respectievelijk de belangen van de Nederlanden, België en het Deutschtum gediend worden. Het door Wilhelm II op een officieuze wijze gesteunde Alldeutsche pleidooi van *Germania* voor een Germaanse tolunie met Nederland en België, dus Rotterdam en Antwerpen, sleutelhavens voor de expanderende Duitse industrie, dat een debat uitlokte in de Europese pers, geeft een inzicht in de spilpositie van de Alduitsers als motor van een economisch-politiek gemenebest met de westelijke burenen. Dan zou de Duitse vloot beschikken over offensieve havens in het westen. Er was meer. Om de Ruhr-industrie te dienen, waren echter noch de havens van Nederland en België, noch de Nederlandse kolonies als afzetmarkt voldoende. Er was meer nodig: een Centraal-Europese Unie onder Duitse voogdij.

Lodewijk De Raet

In het nummer van juni/juli 1904 van *Neerlandia* publiceerde Lodewijk De Raet (naamgever van de nog steeds bestaande vereniging voor volksverheffing) het artikel *Vlaanderens economische ontwikkeling en toekomst*, dat kort daarop werd overgenomen door *Germania*. Intrigerend om te weten is dat in 1903 en 1904 in het Westfaalse tijdschrift *Glückauf*, orgaan van de Bergbauverein (mijnbouwvereniging), het intellectuele territorium van ADV'er Reismann-Grone, artikelen verschenen over de steenkoolontdekkingen in Limburg. Twee teksten werden overgenomen in *Germania*. De thesis was: na het vroege optreden van de industrialisatie van Wallonië – steenkool en ijzerindustrie – zonk Vlaanderen weg uit zijn middeleeuwse economische machtspositie, gebouwd op de lakenindustrie. Alleen Antwerpen hield een zekere grootsheid over. “Hoe anders zou het gelopen zijn wanneer een kolen- en ijzererts-industrie was ontstaan in het zuiver Vlaamse land, waarbij het economisch-politieke zwaartepunt in het westen zou komen te liggen”, klaagt *Germania*.

Lodewijk De Raet zat op die lijn en toonde dat in zijn bijdrage in Neerlandia. Ze verscheen twee jaar vóór zijn zeer invloedrijke boek *Over Vlaamsche Volkskracht*, dat de *economistische* lijn uitzette in het streven naar Vlaamse emancipatie van de decenia daarna. De Raet wees in zijn boek op de verbinding tussen Antwerpen en zijn Duitse hinterland. Zodra die pool in verbinding stond met de Kempische steenkolenbekkens, zou een gebied gevormd worden dat vanuit economisch oogpunt uniek was in de wereld. Bruno Yammine: “Het valt niet uit te sluiten dat De Raet beïnvloed was door een zekere germanofilie. Breder geformuleerd: Germania was een soort denktank, waarbinnen de Alduitsers suggesties formuleerden die ook voor de Duitse regering ooit nuttig konden zijn. Het idee van een Duits Mitteleuropa – met de Nederlanden als deel – stemde de Alduitsers geestdriftig. In elk artikel over Europese geopolitiek werd uitdrukkelijk verwezen naar de dimensieverschuiving die in Europa plaats moest vinden en diende te leiden tot een continentaal overwicht van het Duitse Rijk.”

“Het idee van een Duits Mitteleuropa stemde de Alduitsers geestdriftig.”

Drang nach Westen?

Bruno Yammine plaatst met zijn *Drang nach Westen* de Duitse imperialistische druk op Nederland en België van 1890 tot 1914 en de Flamenpolitik binnen één continuüm. Immers, ook na het verdwijnen van Germania hield het Duitse stoken niet op. Wel stelden de Alduitsers, waarvan de politiek-ideologische invloed in de jaren vóór de Eerste Wereldoorlog met sprongen toenam, nu hun hoop op een beslissende oorlog om in Europa en dus in België en Nederland orde op zaken te stellen. Is hier in de Nederlandse geschiedschrijving wat van te merken? Bruno Yammine: “Het antwoord is een zeer ondubbelzinnig neen. Zoals de Nederlandse historicus Maarten Brands in 1997 stelde, is de studie van de Eerste Wereldoorlog in Nederland zwak ontwikkeld. Zelfs professor Smit, de meest gezaghebbende historicus over Nederland tijdens '14-'18, heeft niet gemerkt dat er al sprake was van Duitse propagandistische druk in de eerste oorlogsmaanden – de Duitse imperialisten wakkerden al vanaf augustus 1914 een persdebat in Nederland aan, waarbij zij opperden Vlaanderen aan Nederland, dat onder Duitse ‘bescherming’ zou komen, te schenken – laat staan dat hij die verbond met het 19de-eeuwse Allduitschtum. Ook is er in het algemeen te veel aandacht voor de meningen van Pieter Geyl bij zijn Nederlandse vakbroeders. Geyl was een Groot-Nederlandse imperialist, die er vanwege zijn vooringenomenheid niet voor terugdeinsde de Belgische geschiedenis meermaals geweld aan te doen. Hij is wel de laatste om een evenwichtig oordeel te vellen over de driehoeksverhouding tussen Duitsland, Nederland en België vóór en tijdens de Eerste Wereldoorlog.”

Modelstudent

's Ochtends zie ik ze altijd met wallen onder de ogen naar hun college gaan, met de boeken grijpklaar in hun tas. Ze dragen een brilletje dat constant van hun neus zakt, want Aziaten zijn niet gezegend met zo'n grote gok als wij westerlingen, en als ze niet in college zijn of op de slaapzaal rusten, dan verblijven ze in de bibliotheek of kantine, waar ze dag en nacht blokken op de lesstof. Ze halen dan ook hoge cijfers en leggen zichzelf de druk op om te presteren. Ik heb het natuurlijk over de gemiddelde Chinese student.

Al eerder heb ik opgemerkt dat het Chinese onderwijssysteem de grootste nadruk legt op memoriseren. Lappen tekst en antwoorden uit je hoofd leren vereist veel aandacht en is naar mijn idee dan ook een vorm van zelfkastijding. Gemiddeld volgt een Chinese scholier acht uur les per dag en besteedt daarna vier uur aan het huiswerk. Vaak legt de scholier zichzelf nog meer huiswerk op dan is opgegeven. Deze dagelijkse devotie wordt voortgezet op de universiteit, waar het soms lijkt alsof de studenten bij de Klaagmuur staan als ze hun teksten memoriseren en dan nog kan het veel extremer.

Op de campus waar ik woon, zit er iedere avond een jongeman op een terras voor de supermarkt. Elke dag van het jaar, weer of geen weer, op dezelfde plek en op hetzelfde tijdstip zit hij te studeren. In mijn omgeving wordt hij dan ook de *midnight scholar* genoemd. Die twee, drie uur dat hij 's avonds buiten studeert, lijkt op het eerste gezicht niet excessief. Maar schijn bedriegt: hij draagt zowel 's zomers als 's winters slechts een trainingspak. Zo'n Spartaanse aanpak is een extreem voorbeeld, dat niet voor iedere Chinese student is weggelegd.

Vanaf het tweede jaar in hun vierjarige bacheloropleiding ontstaat er een tweedeling tussen de studenten die stug doorgaan met het onderste uit de kan halen, en de gedemotiveerde studenten die het te druk hebben met hun bijvakken of hun hoofdvak compleet hebben opgegeven. Deze pannenkoeken, zoals ik ze noem, zullen hoe dan ook afstuderen in hun hoofdvak ongeacht hun matige prestaties. Zelf zie ik dat met lede ogen aan, want wisselen van hoofdvak is voor hen onmogelijk. Toch prijs ik mijzelf gelukkig dat het gros bovengemiddeld gemotiveerd blijft en doorgaat met de zelfkastijding.

Alex van Egmond, docent Nederlands aan de Foreign Studies University in Peking, China

Lennaert Maes staat in Nederland op de planken met *NederBelgië*

Liedjesschrijver, cabaretier, zanger en presentator: Lennaert Maes is het allemaal. Hij ziet zichzelf vooral als een speler, maar spreekt ook over zichzelf als *een jongen met een gitaar*. Op het podium is hij een man die ook zijn stem onmiskenbaar als instrument gebruikt. Lennaert Maes is opgegroeid in Leuven en studeerde daar Germaanse talen.

Hij kreeg bekendheid als frontman van Lenny & De Wespen. Deze Nederlandstalige band viel in 2003 in de prijzen bij een Nekka-wedstrijd. Andere prijzen op cabaretfestivals volgden, ook in Nederland. Eind 2009 hield de band op te bestaan en ging Maes solo en onder eigen naam verder.

Lennaert Maes speelt van oktober tot en met april in Nederland zijn solo-voorstelling *NederBelgië*, waarin hij het publiek zijn plannen presenteert voor de annexatie van Nederland, als afleidingsmanoeuvre voor de taalstrijd in eigen land.

Hij schreef onder meer kinderliedjes en werkte mee aan een project voor anderstaligen die Nederlands willen leren. In 2010 ging hij op verzoek van de Nederlandse Taalunie op tournee door Indonesië. In 2011 won hij de publieksprijs van het Leids Cabaretfestival.

“Deze Belg gaat Nederland veroveren”, schreef Metro bij die gelegenheid over Maes. Die uitspraak lijkt hem te hebben geïnspireerd voor het voornaamste thema van zijn huidige show. Dit seizoen (oktober tot en met april) speelt hij in Nederland zijn solovoorstelling *NederBelgië*, waarin hij het publiek zijn plannen presenteert voor de annexatie van Nederland, als afleidingsmanoeuvre voor de taalstrijd in eigen land. Om met de toekomstige bezetter te kunnen communiceren, is een snelcursus Vlaamse woorden een noodzakelijk element van de show. Ook onthult hij het goed bewaarde geheim dat de invasie al jaren aan de gang is in de vorm van de populaire Vlaamse kinderprogramma’s: allemaal voorbereidende oefeningen om de Nederlandse kinderen vast te laten wennen. Bij de inburgeringscursus voor Nederbelgen krijgt het publiek gekleurde lapjes stof in handen, om de vragen te kunnen beantwoorden door te zwaaien met een bepaalde kleur. “Gelieve die gordijntjes straks wel weer terug te geven. Ik zeg het maar hoor, ik ben in Nederland.”

Wat was uw drijfveer om voor het thema van deze show te kiezen?

“Ik deed vorig jaar mee aan het Leids Cabaretfestival en ik weet dat men het in Nederland wel apprecieert dat in cabaretprogramma’s een cirkeltje wordt gemaakt. Dat er dingen terugkomen. Ik zocht voor het festival nog iets om mee af te sluiten, iets waarin ik alle thema’s kon herbenoemen. Toen bedacht ik, waarom zou ik ze eigenlijk geen Vlaamse woorden leren? Zo kon ik alle onderwerpen terug laten komen en het bleef ook lekker dicht bij mijzelf.

Ik ben gewoon een Vlaamse Belg en ik vond dat ik daar iets mee moest doen.

Het gaf mij ook de gelegenheid om iets te doen met Studio 100 van bijvoorbeeld K3, Kabouter Plop, en Samson en Gert. Al jullie kinderen kijken en luisteren daarnaar en ik heb zelfs gehoord dat Nederlandse kinderen daardoor met een Vlaams accent beginnen te praten. Ik vond dat wel grappig. In het idee van ‘we gaan jullie land binnenvallen’ paste dat Studio 100-verhaal natuurlijk prima. Ik vond het wel tof om daarop verder te gaan.

Ik wilde eerst de volledige show daaraan wijden, maar bedacht tegelijkertijd dat niet zoveel mensen mij kennen. Daardoor wilde ik eerst ook iets anders laten zien, als een soort introductie, en pas na de pauze los te gaan op het idee van de invasie van Nederland.”

Hoe gaat de tournee tot nu toe?

“Goed, ik was heel tevreden over de première. Ik had een hele drukke week gehad en was moe, maar ondanks die moeheid ging het goed. Het materiaal blijft gewoon staan. Niet dat ik me elke keer kan permitteren om moe te zijn, maar dat was wel een geruststelling. Zo’n première is toch altijd spannend.”

Wat zijn de belangrijkste verschillen tussen Nederlands en Vlaams publiek?

“Het Vlaamse publiek kan de hele avond in de zaal zitten, waarbij je denkt, het interesseert ze geen moer. Nadien staan ze in de rij om cd’tjes te kopen. Dus vonden ze het blijkbaar toch wel goed. Ze vinden het moeilijk om te laten merken wat ze denken of ervan vinden. Nederlanders wordt van kinds af aan geleerd hun mening te geven. Op school wordt al steeds gevraagd: wat vind jij ervan? Iedereen komt op voor zijn eigen mening. Bij ons kijkt men naar de buurman, een Nederlander toont zijn eigen expressie. Vindt hij het niet goed, dan laat de Nederlander dat ook echt merken. Een Vlaming zal negatieve gevoelens ook niet zo gauw uiten. Wij houden ons op de vlakte. Je weet bij jullie veel beter waar je aan toe bent.”

Tijdens de show hebt u het steeds over België in plaats van Vlaanderen. Hebt u daar een reden voor?

“Er is hier een grote politieke partij die voor de afsplitsing van Vlaanderen is. Ik sta daar zelf niet om te popelen, maar ik vond het veel te serieus worden om over *Vlaanderen* te spreken. Daarnaast vond ik de titel *NederBelgië* mooi en anders zou dat niet kloppen. Het zal voor de Nederlanders niet veel uitmaken. Vlamingen of Belgen, het is denk ik één pot nat voor jullie. Jullie vinden ons land juist wel grappig met die drie verschillende talen en die parlementen.”

Wie hebben jou beïnvloed op muzikaal gebied?

“Al heel vroeg in mijn leven hoorde ik de liedjes van Boudewijn de Groot en ik ben vernoemd naar Lennaert Nijgh, de liedjesschrijver. Ja, poëzie en muziek zijn heel rap aanwezig geweest. Dat zal me zeker beïnvloed hebben.

Bram Vermeulen is een ongelofelijk belangrijke inspiratiebron voor mij geweest. Ik heb ook met hem gewerkt. Hij was een muzikale vader. Ik ben echt heel blij dat ik Bram heb gekend. Hij heeft mij eigenlijk een schop onder mijn kont gegeven. ‘Je moet er gewoon iets mee doen’, zei hij. En daardoor ben ik eraan begonnen. Verder heeft Kommil Foo mij beïnvloed, maar ook iemand als Urbanus of een cabaretier als Toon Hermans, die door één wenkbrauw op te lichten al zo veel kon uitdrukken.”

Lennaert Maes: “Al heel vroeg in mijn leven hoorde ik de liedjes van Boudewijn de Groot en ik ben vernoemd naar Lennaert Nijgh, de liedjesschrijver.”

De liedjes noemt u de ruggengraat van uw show. U plakt ze aan elkaar door verhalen. Taal en muziek zijn uw instrumenten, maar waar voelt u zich het meest bij thuis? Bent u vooral schrijver en componist of staat u het liefst op de planken zodat u contact met het publiek hebt?

“Het is eigenlijk allebei. Ik schrijf veel in opdracht. Bijvoorbeeld voor een uitgeverij van kinderliedjes en dat geeft ook zo’n fijn gevoel als dat klopt. Ik zou het één noch het ander kunnen missen. Spelen voor publiek is natuurlijk iets heel tofs. Je krijgt er veel voor terug. Dat is gewoon een ander metier. Ik zou niet alleen een zolderschrijver willen zijn, of iemand die alleen voor anderen schrijft. Hoewel ik dat graag doe, heb ik dat podium toch ook nodig. Ik ben gewoon iemand die speelt, een speler. Ik ben begonnen als tiener in het schooltoneel. Daar speelde ik hoofdrollen en daarna is dat op de universiteit doorgegaan. Van het een kwam het ander.”

Wat doet u over vijf jaar?

“Over vijf jaar sta ik in Carré. Het is wel grappig. Laatst vroeg een Nederlander aan mij iets soortgelijks en ik zei zoiets als, ach dat zullen we wel zien. Dat is ook het verschil tussen Vlamingen en Nederlanders. Wij houden alles klein en soms wat te bescheiden. Nederlanders zetten zichzelf soms wat extra in de verf.

Die man zei dus: ‘Nee, je moet zeggen: ik sta dan in Carré.’ Nou, dat heb ik bij deze gedaan, maar ik ga gewoon verder met werken. Ik heb al een leuk plan voor een volgende cabaretvoorstelling in België. Nu heb ik mezelf beperkt tot Nederland. Dat is voor nu goed, want ik ben in België bezig met allerlei andere projecten. We zullen wel zien, ik doe gewoon mijn ding en dat vind ik het allerbelangrijkste; dat je gewoon doet wat je heel graag doet.”

Lennaert Maes is met zijn show t/m 24 april 2013 nog te zien in Den Haag, Hoofddorp, Amsterdam en Roosendaal.

Benelux: desinteresse bij politici, maar belang van samenwerking blijkt onverminderd groot

De reacties van politieke zijde waren lauw op het evaluatierapport dat het Nederlandse ministerie van Buitenlandse Zaken begin februari publiceerde over de samenwerking binnen de Benelux. Kamerleden van de Socialistische Partij en de PVV vonden dat de Benelux Unie maar beter kon worden opgedoekt en andere politici betwijfelden openlijk het belang van de unie. Zij zullen wellicht gedacht hebben aan hun ervaringen met het Benelux-parlement, dat hooguit een keer per jaar vergadert en dan slechts een raadgevende stem heeft over de plannen die het comité van ministers van de drie landen goedkeurt. Meestal worden, als de ministers in de marge van een Europees overleg bij elkaar komen, de zaken die zijn voorbereid door het secretariaat-generaal van de unie, in Brussel in een half uur afgehandeld. Er blijken zelden of nooit opwindende zaken te bespreken. Dat zal ongetwijfeld ook het geval zijn als de parlementariërs elkaar ontmoeten.

Gezien de voornemens die in 2008 werden gemaakt, had het anders kunnen lopen. In 2008 moest namelijk het oorspronkelijke uit 1958 daterende Benelux-verdrag verlengd worden. Ook toen bestond er al volop scepsis. De (drie) functies van het oude verdrag (vrij verkeer van personen, goederen, kapitalen en diensten, coördinatie van het economische, financiële en sociale beleid en de gemeenschappelijke handelspolitiek met derde landen) worden nu behartigd door de Europese Unie. Maar van opheffen van het verdrag zou een negatief signaal uitgaan, zo vond de Nederlandse Adviesraad Internationale Vraagstukken. De politieke samenwerking binnen de Benelux zou eronder lijden. De Benelux werd bovendien als nuttig voertuig gezien voor de grensoverschrijdende samenwerking op tal van terreinen, maar ook met Rijnland-Westfalen. Bovendien had het oude verdrag in het verleden een voortrekkersfunctie van de Benelux-landen gehad voor de hele Europese Unie. Die rol zou het nog steeds kunnen vervullen, aldus de raad. Het verdrag zou daarom worden gemoderniseerd, zo wilde het kabinet. In plaats van de wirwar aan activiteiten en functies die naderhand ter vervanging van de oude taken waren opgestart, zou er opnieuw een focus moeten worden aangebracht die rekening hield met de huidige behoeften. Politieke sturing zou daardoor ook eerder mogelijk worden. Ook zou er een meerjarenplan worden opgesteld die drie (nieuwe) prioriteiten omvatten: interne markt en economie (1), duurzame ontwikkeling (2) en justitie en buitenlandse zaken (3).

Het verdrag werd met deze opdrachten in gedachten in 2008 samen met België en Luxemburg herschreven. De ratificering nam veel tijd in beslag, vooral omdat het verdrag in België door

zeven (!) parlementen moest worden goedgekeurd. Daarom kwam de volledige goedkeuring pas op 1 januari 2012 gereed. Mét het sluiten van het vernieuwde verdrag werd op verzoek van de Nederlandse Eerste en Tweede Kamer in 2008 ook besloten de effecten van het nieuwe verdrag te evalueren. Dat gebeurde in de periode 2010-2012. In feite is het dus nog maar nauwelijks een jaar in functie, ook al werden de activiteiten van voor de ratificering onder leiding van het secretariaat-generaal in Brussel voortgezet en deels omgebogen naar de nieuwe prioriteiten. Het evaluatierapport komt daardoor in feite te vroeg. De schrijvers onderkennen dat zelf ook. Eufemistisch spreken ze van een tussenstand, maar in feite moet het werken aan het nieuwe verdrag nog beginnen. De oude euvels zijn (nog) niet wezenlijk verholpen. Het ontbreekt aan politieke sturing en interesse bij de hoog-ambtelijke Benelux-raad bestaande uit functionarissen van de meest betrokken ministeries. De laatste instantie had haar handen vrijwel nog volledig vol met secundaire kwesties die te maken hadden met het op poten zetten van het nieuwe verdrag. In zowel Nederland als België waren er bovendien langdurige kabinetsformaties.

Tegelijkertijd stelt het rapport dat de Benelux-samenwerking wel degelijk toegevoegde waarde heeft. Het is bepaald niet zo dat haar werkzaamheid is achterhaald door de Europese Unie. Door de beschikbaarheid van een competent secretariaat verloopt samenwerking op tal van terreinen makkelijker zonder het Benelux-verband. Er is daardoor ook kennis aanwezig over de overheidsstructuren en bekendheid met culturele en mentaliteitsverschillen.

Hoe ongestructureerd de samenwerking er op het eerste gezicht uitziet, het is bepaald indrukwekkend wat er aan samenwerking op tal van terreinen in het rapport wordt opgesomd. Het secretariaat heeft bovendien tal van nieuwe voorstellen gedaan en geïnitieerd om tot samenwerking te komen. Maar het lijkt soms alsof zij in het luchtledige functioneert. Het zijn vooral de politici die de effectiviteit van hun activiteiten kunnen vergroten door de slagkracht ervan te vergroten.

Het evaluatierapport, *Relaties, resultaten en rendement: Evaluatie van de Benelux-samenwerking vanuit Nederlands perspectief*, kan gedownload worden op <http://www.rijks-overheid.nl/documenten-en-publicaties/rapporten/2012/11/01/evaluatie-van-de-benelux-unie-samenwerking-vanuit-nederlands-perspectief.html>.

Wegens verbouwing gesloten: collectie uitgeleend

“Noem vijf musea die wegens verbouwing gesloten zijn” zou een leuke en niet moeilijk te beantwoorden opgave zijn bij een vragenspelletje. Het Koninklijk Museum voor Schone Kunsten Antwerpen, het Rijksmuseum in Amsterdam, het Mauritshuis in Den Haag, het Museum voor Moderne Kunst in Brussel en het Noord-Brabants Museum in Den Bosch. Daarnaast zijn er nog tien andere goede antwoorden mogelijk. Veel minder leuk is de net zo gemakkelijk te beantwoorden opgave “Noem vijf musea die definitief gesloten zijn”, waar je de keus hebt uit maar liefst twintig mogelijkheden. Punten zijn te verdienen met: het Modemuseum in Antwerpen, het Fotomuseum in Antwerpen, het Scheringamuseum in Spanbroek, Museum Scryption in Tilburg, Ecodrome in Zwolle. De kans is groot dat de lijst van twintig gesloten musea op korte termijn wordt uitgebreid. Zeven musea, waaronder het Geldmuseum in Utrecht, staan op de lijst van musea die met sluiting worden bedreigd.

Nummer 38 van *Museumpeil*, het vakblad voor museummedewerkers in Vlaanderen en Nederland, heeft als thema *Het gesloten museum*, waarin “een museum voor je open gaat”. Mensen uit de praktijk komen aan het woord over o.a. het belang van blijven communiceren met het publiek, de zorg voor de collectie, de keuze voor digitaal en het klimatiseren van een (overwegend) gesloten museum.

Voor een tijdelijk gesloten museum is het van belang te blijven communiceren met de achterban. Het in verbouwing zijnde Noordbrabants Museum doet dat met een digitale nieuwsbrief, virtuele exposities, een papieren krant en bezichtigingen met bouwhelm van nieuwbouw en renovatie. Dertig topstukken werden uitgeleend aan Museum M in Leuven, dat het Vlaamse museumveld én publiek verraste door af te stappen van de traditionele maandagsluiting en voortaan op woensdag zijn vaste sluitingsdag te houden. In het artikel ‘M’, van open op *Maandag* wordt verklaard waarom.

Het Koninklijk Museum voor Schone Kunsten Antwerpen noemt zijn tijdelijke sluiting *dicht maar zo dichtbij*. De instelling blijft actief buiten de muren met bruiklenen, rondreizende tentoonstellingen, als gast bij andere musea en op het internet. Een deel van de collectie van het tijdelijk gesloten Van Gogh museum in Amsterdam is te zien in de Hermitage. Wie voor de gesloten deur van het museum staat, wordt via de Van Gogh mile – een 2,2 km lange wandelroute – naar de Hermitage geleid. Museum de Fundatie in Zwolle organiseert tijdens de verbouwing onder de noemer FUNDATIEfusions een reeks compacte tentoonstellingen op openbare plekken in de stad.

Mauritshuis, Den Haag

Gevarieerde artikelen over andere musea gaan over: Stedelijk Museum Lokeren, Kachelmuseum, Drents Museum, het Vlasmuseum, Nationaal Jenevermuseum, Kasteel van Gaasbeek, de drie stedelijke musea Hasselt, het Continium Kerkrade, Eindhovens stadsmuseum, Klok & Peel Museum Asten, Stadsmuseum Harderwijk, Politie museum, Nationaal Farmaceutisch Museum.

Ook lezen we waarmee musea worden geconfronteerd bij definitieve sluiting. Sluiting van een museum ontslaat de eigenaar niet zomaar van de verantwoordelijkheid voor het behoud van de collectie. Voor het afstoten van museale objecten geldt de *Leidraad Afstoten Museale Objecten* (Lamo), waarbij het leidende principe is dat de collectie zo veel mogelijk voor Nederland behouden moet blijven. Van belang is de oude schenkingscontracten te herlezen en op voorwaarden te controleren. Ook de bruiklenen moeten worden geïnventariseerd. De collectie-documentatie en het beeldarchief moeten zo mogelijk bijeen worden gehouden vanwege het toekomstig belang.

Een leidraad loodst museumdirecteuren door het sluitingsproces. Eerst moet een stappenplan worden opgesteld met aan het eind het afscheid. Aangeraden wordt het museum niet als een nachtkaars te laten uitgaan, maar de slotfase van positieve momenten te voorzien waar medewerkers en belangstellenden een mooie herinnering aan bewaren. Maar zover hoeft het misschien niet te komen. Er kunnen kansen liggen voor een doorstart en het artikel *Leidraad voor het sluiten van een museum* eindigt met het advies voor een lijstje *Noodpakket Herstart*. ☐

Museumpeil: Vakblad voor museummedewerkers in Vlaanderen en Nederland, nummer 38, najaar 2012. € 12,50 excl. verzendkosten. Verkrijgbaar bij Faro. Vlaams steunpunt voor cultureel erfgoed vzw (tel. +32 2 213 10 60; e-mail: info@faro-net.be of bij de Stichting Landelijk Contact Museumconsulenten (tel. +31 475 399 299 of e-mail: info@erfgoedbrabant.nl).

De Baak brandt in België

Een baak is een vuurtoren, De Baak verspreidt verlicht management in de Lage Landen

Lesley Vanleke pendelt per fiets van haar woning in Antwerpen-Zuid naar haar werkplek bij De Baak Antwerpen. Een erg Hollandse gewoonte voor een Vlaamse. De Baak Antwerpen is gesticht in 2010 en is daardoor het jongste kind van het befaamde Nederlandse management- en leercentrum. De Baak heeft ruim een halve eeuw op de teller staan. De Nederlandse school voor leidinggevend talent is een uitloper van de Marshall-hulp aan Europa na de Tweede Wereldoorlog. Ondernemende families als Heineken en Philips deelden in 1945 de overtuiging dat meer nieuwe managementkennis noodzakelijk was voor het moderniseren van de Nederlandse economie. Leiderschap en sociaal overleg waren aspecten van het ondernemen die ontwikkeld dienden te worden. Weg dus met het vooroorlogse paternalisme en de vijandschap tussen kapitaal en arbeid.

Charles Maitland was het eerste hoofd van De Baak, dat aanvankelijk een navelstreng had met de Nederlandse werkgeversorganisaties. Ondertussen is De Baak verzelfstandigd met de richtlijn om zelfbedruipend te zijn. De Baak heeft een eerste vestiging aan zee in Noordwijk, een vestiging in Driebergen op de Utrechtse Heuvelrug en dependances in Amsterdam en Antwerpen. Lesley Vanleke ontwerpt programma's: "De Baak beoogt zeer sterk de persoonlijke ontwikkeling en benadert de mens holistisch; de programma's zijn academisch geworteld en ervaringsgericht. Zingeving, dienend leiderschap en maatschappelijk verantwoord ondernemen behoren tot het menu. Maitland gaf daar decennialang een integrale draai aan: de locatie, het pand, de kunst spelen allemaal een rol. In de oudste vestiging, Noordwijk, is de zee het decor, in Driebergen het groen van landgoed De Horst en De Baak Antwerpen huurt het koetshuis van Kasteel Den Brandt, oorspronkelijk het rijke landgoed van de Duits-Antwerpse familie Kreglinger. (lacht) Rond het Koetshuis van Kasteel Den Brandt liggen 85 hectare met drie uitspanningen, een ideale plek om uit te blazen van de theorie en de brainstormings." Lesley Vanleke is klinisch psycholoog van opleiding en bekwaamde zich daarop in personeelwetenschappen. Haar carrière liep van Dexia Bank over Truvo (Gouden Gids, ex-Promedia) en de Antwerp Management School: "De combinatie van verkoop, advies en inhoudelijk bezig zijn bevalt mij opperbest bij De Baak Antwerpen."

De Nederlandse ondernemer Arko van Brakel nam de dagelijkse leiding van De Baak over en richtte voordien eigen ondernemingen op. De Baak verzorgt niet alleen opleidingen,

maar is ook actief in *hospitality* met een hotel in Driebergen en eentje in Noordwijk, die openstaan voor het publiek of voor andere cursusorganisaties. Lesley Vanleke roemt de biologische lunch en de grote aandacht voor het welbevinden van de gasten. De Baak telt 300 medewerkers, waarvan er 100 werken voor de *hospitality*. Die wordt apart vermarkt. De omzet van De Baak in 2011 was 26 miljoen euro en het aantal programmamakers bedraagt 74. Lesley Vanleke: "Wij voelen de crisis, want de bedrijven wachten een nieuwe morgen af. Fout, het kan klinken als goedkope propaganda voor De Baak, maar het is precies in een crisistijd dat je nieuwe opportuniteiten dient te ontwikkelen." Veel wordt genetwerkt met gelijkgezinde organisaties en freelancende trainers en die variëren van PhD's tot ervaringsdeskundigen. Lesley Vanleke tekent een centrale cirkel met satellietjes die kringelen rond dat middelpunt.

"In crisistijd moet je nieuwe opportuniteiten ontwikkelen."

De Vlaming William Strobbe, al tien jaar lid van het managementteam van De Baak (Nederland), woont in Brecht en overtuigde de school om in 2010 een vestiging te openen in Antwerpen voor België en Zuid-Nederland. Antwerpen speelt een hoofdrol bij de internationale expansie van De Baak. William Strobbe begeleidt internationale programma's op alle continenten.

De Baak Antwerpen telt zeven medewerkers, is een leercentrum en gooit de deuren open voor groepen en personen die werken in dezelfde niche. De Belgische dochter biedt opleidingen aan

De leerruimte in het koetshuis bij Kasteel Den Brandt (foto De Baak Antwerpen)

Kasteel Den Brandt vanuit de lucht (foto De Baak Antwerpen)

Het koetshuis bij Kasteel Den Brandt (foto De Baak Antwerpen)

van Nederlandse oorsprong, bijvoorbeeld Leap, maar de Belgische markt is anders dan de Nederlandse, weet Lesley Vanleke: “Wij spreken dezelfde taal, maar hebben een zeer verschillende cultuur. Baak Belgium zoekt daarom een eigen identiteit. We presenteren op dit ogenblik twee eigen kenniscentra en die werken ook de belangstelling op van De Baak Nederland.”

Ten eerste is er *Large Scale Interventions* met Hans Begeer. LSI is geschikt voor het oplossen van problemen waar er veel *stakeholders* opduiken, betoogt Lesley Vanleke: “Een actueel voorbeeld is de mobiliteit in Antwerpen, waarbij de politiek, het publiek, de politie, de groene pressiegroepen, de vervoerders, De Lijn de puzzelstukken zijn. Het beeld is versleten, maar zeer duidelijk: een olifant wordt betast door zeven blinde mannen en elk geeft een andere naam aan het dier omdat hij slechts een deeltje aanraakt, dus verwarring en vaagheid alom. De Baak Antwerpen biedt een bijzondere methodiek aan tegen die complexiteit. Wij hebben haar toegepast op een zoekconferentie met de Vlaamse zorgsector, op verzoek van minister Jo Van Deurzen. De ontmoeting van 48 uur op een Brusselse plek kreeg de naam *Slimmer zorgen voor morgen*. Negentig deelnemers van de ziekenhuizen, de patiëntenverenigingen, de ziekenfondsen, de thuisverzorging, de overheid voegden hun verschillende perspectieven samen. Essentieel was de vraag: hoe kunnen wij in 2020 kwaliteitsvolle zorg verstrekken in

Vlaanderen? De antwoorden, bespiegelingen, ontgoochelingen, voorstellen leiden tot een gedeeld beeld over het verleden, het heden en de toekomst. Samen wordt gedroomd over de toekomst. *Futuring* is dat. De deelnemers vergaderden apart per specialiteit en ook gemengd. Dat leidde tot het uitschrijven van toekomstscenario's. Hierbij, en dat is niet atypisch, blijkt dat 80% van de dromen een gemeenschappelijke sokkel heeft, een vaststelling van: hier zijn wij het over eens. De kennis om de toekomst beter aan te vatten, is aanwezig in het systeem en wij zijn de facilitator om dat te expliciteren. De publieke sector is ontvankelijker voor de LSI-methodiek omdat daar geleidingen traditioneel samenwerken of verondersteld worden samen te werken. Het kenniscentrum LSI verzorgt een leergang voor leidinggevend en adviseurs die met LSI aan de slag willen.”

“Een medewerker moet zijn werk zelf vorm kunnen geven.”

Lesley Vanleke is trots op haar eigen kenniscentrum: de Nieuw Normale Organisatie: “Dat is een fris en menselijker type van ontwikkeling voor personen en organisaties. Schematisch: de toekomst is niet langer of/of wel en/en. Werken mag niet langer uitsluitend energie vergen, werken moet ook energie geven. Een simpel voorbeeld: vroeger kon een naaister alles, de snit bepalen, de schouderstukken maken, de knoopsgaten snijden. Daarna is die holistische werkwijze opgeknipt door het *taylorisme*, waarbij elke handeling van de mens, ook van de administratieve mens, gemechaniseerd werd tot een deelhandeling, tot een geestdodende specialiteit. De mens werd een onderdeel van een machine. De Nieuw Normale Organisatie geneest die stereotiepe gebaren en handelingen. Het gaat daarbij niet alleen om productiviteit; ook de volledige taak op zich dient ontwikkeld te worden en mag niet meer leiden tot ziekmakende routine. De Nieuw Normale Organisatie heeft tot doel om zelfsturende teams met een grote multidisciplinariteit te bouwen. Dat leidt van minder staffuncties in ondernemingen en organisaties tot het zakken van het leiderschap naar lagere echelons en een betere persoonlijke verhouding met het werk. De mens centraal stellen betekent dan bijvoorbeeld dat de medewerker zijn werk zelf vorm kan geven. Met een vakterm van vandaag heet dat *jobcrafting*. Individuen zijn geen *resources*, maar de menselijke kant van het ondernemen is dus veel belangwekkender en kansrijker. De Nieuw Normale Organisatie strijdt tegen de alomtegenwoordige mechanistische traditie en leidt tot een betere co-existentie tussen persoon en organisatie. Een sollicitatiegesprek mag bijvoorbeeld niet het afraffelen zijn van een vragenlijst, maar biedt de kans om te praten met een toekomstige collega, zodat de mogelijke nieuwe medewerker werkelijk weet wat hij kan verwachten. Men beseft het, maar verstoppt het: in veel organisaties worden de hoog aangeschreven nieuwe tijgers na een tijd poezen die miauwen.”

29e Pacificatielezing in Gent

De Pacificatielezingen vzw organiseert prestigieuze lezingen die de rijke culturele en maatschappelijke erfenis van Pacificatie van Gent (1576) levend houden. Daartoe worden bijzondere sprekers uitgenodigd, die de geest van het verdrag uit 1576 vertalen naar de hedendaagse tijd.

Paul Scheffer sprak tijdens de 29e Pacificatielezing op 10 november in Gent over *De Grenzen van Europa*. De Europese eenwording is al vaker het onderwerp van Pacificatielezingen geweest, maar voorheen werd daarbij vooral de culturele kant ervan bekeken of het streven naar politieke integratie. Scheffer tastte in zijn lezing de grenzen van Europa af. Sleutelzin in zijn betoog: "Iets is wat het is door zijn grenzen." Hij bekeek de plaats van het oude continent in een nieuwe wereld: een wereld waarin de machtsverhoudingen aan het kantelen zijn. De plaats van Europa in de wereld is immers aan het schuiven. De Europese eenwording heeft lang gedraaid om de binnengrenzen, maar zal in de komende decennia meer en meer gaan over de buitengrenzen. Hoe kunnen we een stabielere omgang met die grenzen van Europa bereiken?

Voor de grondleggers van Europa en de generatie erna was de angst voor een terugkeer van oorlog wezenlijk. Maar het

nooit meer oorlog is een vorm van eurocentrisme geworden. Het richt de blik naar binnen, terwijl het wezenlijke motief voor de integratie buiten het continent ligt, aldus Scheffer. Niet meer de binnengrenzen vormen de belangrijkste zorg in de tijd die voor ons ligt, maar de buitengrens vormt de kern van een toekomstgerichte benadering van de Europese politiek. We kunnen Europa alleen als binnenland ervaren als we ons een voorstelling maken van het nieuwe buitenland. Als er gesproken wordt over de rechtvaardiging van Europa, dan ligt die allereerst in een wereld waarop continentale mogendheden als China, Amerika, India en Brazilië hun stempel zullen drukken. 'Europa' is de enige schaal om een eigen samenlevingsmodel vorm te geven in de wereldeconomie. Europese integratie gaat niet om soevereiniteitsverlies, maar om toegenomen invloed door gezamenlijk handelen.

Wie over grenzen van Europa spreekt, spreekt ook over de grens van de uitbreiding. Volgens Scheffer is die grens bereikt: voorlopig geen lidmaatschap voor Turkije, de voormalige Sovjetrepublieken of Rusland zelf! De verdieping van de integratie kan niet meer worden verzoend met een nog verdere uitbreiding. Een verdere versoepeling van de binnengrenzen vraagt om een versteviging van de buitengrenzen. (MvS)

Wie het Afrikaans leert kennen, laat het nooit weer los! Nieuwe editie Festival voor het Afrikaans in Amsterdam en Den Haag

In juni hebben liefhebbers van het Afrikaans en de Zuid-Afrikaanse cultuur vier dagen de kans deel te nemen aan een Afrikaanstalig festival met muziek, toneel en poëzie. Met op het programma de bekende zanger Stef Bos zal het festival ongetwijfeld ook publiek trekken dat niet op het Afrikaans afkomt en voor wie het een eerste kennismaking met deze taal betekent. Maar sowieso is het gevarieerde programma aantrekkelijk voor een breder publiek. Ook de Nederlandse zanger Gerard van Maasackers brengt een ode aan het Afrikaans en met Antjie Krog, Etiënne van Heerden en Ronelda Kamfer is de literaire wereld goed vertegenwoordigd. Een boekenmarkt moet de bezoekers laten ervaren dat het lezen van Afrikaans bijzonder maar niet moeilijk is. Nieuw in deze tweede editie is een cabaretvoorstelling en de doorlopende vertoning van een Zuid-Afrikaanse film. Waar mogelijk worden de voordrachten voorzien van Nederlandse ondertiteling.

Het festival heeft als doel "meer Nederlanders en Vlamingen enthousiast te maken voor en te verleiden tot een taal die een unieke historische en taalkundige band met het Nederlands heeft". Hopelijk leidt het succes van deze tweede editie ertoe dat het volgende Festival van het Afrikaans ook in Vlaanderen beleefd kan worden, naar goed voorbeeld van Crossing Border. (JB)

Festival voor het Afrikaans, 13 juni 2013 in *De Melkweg* in Amsterdam en van 14 t/m 16 juni 2013 in *Theater aan het Spui* in Den Haag. Meer informatie: festivalvoorhetafrikaans.nl of bij de theaters.

FESTIVAL VOOR HET
AFRIKAANS

De politiek luistert naar het Afrikaans

De Interparlementaire Commissie (IPC) van de Nederlandse Taalunie hield op 3 december 2012 in Den Haag een openbare hoorzitting over het Afrikaans. Bij de IPC leefden er vragen als: Wat is de positie van het Afrikaans in het huidige Zuid-Afrika? Is de positie van het Afrikaans wettelijk voldoende verankerd? Heeft de taal nog een plek in het openbare leven? Is er reden tot optimisme of juist niet? De antwoorden werden ter plekke gegeven door dr. Michael Le Cordeur, voorzitter Afrikaanse Taalraad / Universiteit Stellenbosch; Flip Buys, voorzitter vakbond Solidariteit; Henry Jeffreys, oud-hoofdredacteur dagblad Die Burger; prof. Koos Malan, rechtenfaculteit Universiteit van Pretoria. De hoorzitting was openbaar en via internet rechtstreeks te volgen.

Voor een rapportage over de hoorzitting putten wij met dank uit het verslag in Maandblad Zuid-Afrika (2013, nr. 1).

Het Afrikaans is kerngezond. Uit de volkstelling van oktober 2011 blijkt dat bijna 7 miljoen Zuid-Afrikanen het Afrikaans als moedertaal zien: bijna een miljoen meer dan bij de vorige census in 2001. De groei heeft vooral plaatsgevonden onder de bruine en zwarte bevolking; inmiddels is 55% van de Afrikaanssprekenden niet-blank. Daarnaast zijn er zo'n 6 miljoen Zuid-Afrikanen met het Afrikaans als tweede taal, waaruit blijkt dat het Afrikaans het stigma van *apartheidstaal* grotendeels heeft kunnen afschudden. Op het gebied van muziek, toneel en literatuur bloeit het Afrikaans als nooit tevoren. Maar er is reden tot zorgen. Het Afrikaans is in beperkte mate wettelijk verankerd. De bepaling in de interim-grondwet in 1993 dat het Afrikaans en Engels er niet op achteruit mochten gaan, heeft de grondwet van 1996 niet gehaald. De toen aangekondigde taalwet kwam pas in 2011. Helaas zijn in die wet de rechten van taalgroepen onvoldoende geëxpliciteerd, wat het uitvoerend gezag ruimte biedt voor eigen interpretatie. Behalve in de West-Kaap is het beleid in alle provincies gebaseerd op nationale representatie. Men kijkt naar landelijke demografische verhoudingen en niet naar provinciale en regionale verschillen, waardoor er onvoldoende rekening wordt

gehouden met de huistalen van de mensen die daadwerkelijk in een bepaalde streek wonen. De overheid is geneigd het Engels te bevorderen ten koste van het Afrikaans en andere talen.

In het Meerjarenbeleidsplan 2013-2017 van de Nederlandse Taalunie staat verbreding van het contact met Zuid-Afrika als prioriteit genoteerd. De Taalunie is echter niet in de positie de Zuid-Afrikaanse regering op de taalkwestie aan te spreken. Hiervoor is een rol weggelegd voor Nederlandse en Vlaamse maatschappelijke organisaties. De koepelorganisatie Afrikaanse Taalraad (ATR) lijkt hiervoor de logische gesprekspartner. (JB)

Het verslag van Ingrid Glorie kunt u lezen via <http://www.maandbladzuidafrika.nl/node/78>.

De Belgische revolutionairen van 1830 en de vorming van een natiestaat

De cd van het hoorcollege van Els Witte met boekje verschijnt op 24 maart 2013 als deel 2 in de reeks *Noord en Zuid onder Willem I. 200 jaar Verenigd Koninkrijk der Nederlanden*. Het eerste

exemplaar zal worden overhandigd aan de Belgische ambassadeur Frank Geerkens in het Vlaams Cultuurhuis de Brakke Grond in Amsterdam. Meer informatie bij het ANV (www.anv.nl).

Uiteengezet: het Nederlands beleid ten aanzien van België/Vlaanderen

Wie wil weten hoe de Nederlandse vlag erbij hangt ten aanzien van de Nederlands-Belgische/Vlaamse betrekkingen wordt aangeraden de brief te lezen die minister van Buitenlandse Zaken Frans Timmermans op 4 februari 2013 aan de Tweede Kamer aanbood. De minister stuurde de brief van 7 pagina's niet uit eigen beweging. De Kamer vroeg erom, benieuwd naar "de visie van het kabinet op de betrekkingen op langere termijn met België en Vlaanderen" en met aandacht voor "de gezamenlijke belangen van beide landen, bijvoorbeeld op het gebied van havens en onderwijs" en hierbij te betrekken "de verschillende kwesties die onderwerp van overleg zijn tussen beide landen". De brief kwam niet lang na het optreden van de minister bij het Vlaams Cultureel Kwartier in Nijmegen, waar hij samen met de Vlaamse minister-president Kris Peeters de Vanhestelezing verzorgde.

De minister opent met het belang van de relatie met België, waarbij hij o.a. de intensieve handels- en transportrelatie, de Vlaams-Nederlandse delta en defensiesamenwerking noemt. Bij de huidige betrekkingen gaat de minister in op de innovatiesamenwerking in de driehoek Eindhoven-Leuven-Aken, het voornemen van een gezamenlijke Nederlands-Vlaamse handelsmissie in 2013 onder leiding van beide minister-presidenten en de gemengde Toekomstdenkgroep, die in 2013 advies uitbrengt waar met het oog op verdiencapaciteit meer samenwerking nodig is. Hierna volgt een overzicht van actuele dossiers met toelichting bij het project GROS (Grensoverschrijdende samenwerking), de culturele betrekkingen ("de culturele samenwerking met Vlaanderen krijgt nadrukkelijk invulling vanuit instellingen zoals Vlaams Cultuurhuis de Brakke Grond"), onderwijs, Hedwigepolder, hsl, IJzeren Rijn, zeesluis kanaal Gent-Terneuzen, Benelux. De lijn voor de komende jaren wordt uitgezet langs drie assen: de band met federaal België, de relatie met Vlaanderen en de samenwerking met Wallonië. De minister gaat een lange rij met aandachtspunten af, waarbij de samenwerking in Benelux-verband meerdere malen centraal staat. Zo zullen België, Nederland en Luxemburg een lijst opstellen van landen waar het samenvoegen van twee of drie ambassades onder één dak (colocatie) een mogelijkheid is. (JB)

Vlaams minister-president Kris Peeters ontmoet de Nederlandse minister van Buitenlandse Zaken Frans Timmermans in zijn ambtswoning, het Errerahuis in Brussel. [bron: www.krispeeters.be]

Internetadressen waar de bovengenoemde teksten integraal zijn gepubliceerd:

- Brief d.d. 4 februari 2013 Minister Timmermans aan de Tweede Kamer: <http://www.rijksoverheid.nl/documenten-en-publicaties/kamerstukken/2013/02/04/kamerbrief-inzake-beleid-ten-aanzien-van-belgie-en-vlaanderen.html>
- Toespraak Kris Peeters Vlaams minister-president, Vlaams minister voor economie, buitenlands beleid, landbouw en plattelandsbeleid op 10 december 2012 bij het Vlaams Cultureel Kwartier in Nijmegen: http://www.anv.nl/userfiles/files/Start/MP_Kris_Peeters_Vanhestelezing_10_december_2012.pdf
- Toespraak Frans Timmermans, minister van Buitenlandse Zaken op 10 december 2012 bij het Vlaams Cultureel Kwartier in Nijmegen: <http://www.rijksoverheid.nl/documenten-en-publicaties/toespraken/2012/12/10/van-hestelezing-minister-timmermans-10-december-2012-nijmegen.html>

Nederlands onderwijs in het buitenland blijft groeien

In 2013 volgen een kleine 13.000 leerlingen Nederlands onderwijs in het buitenland, een lichte stijging ten opzichte van vorig jaar. Deze leerlingen zitten op een van de meer dan 200 Nederlandse scholen in het buitenland of volgen afstandsonderwijs. Vaak gaat het om een paar uur per week als aanvulling op internationaal of lokaal onderwijs. Op 21 scholen in het buitenland wordt een volledig Nederlands curriculum gegeven.

Het bijhouden van de Nederlandse taal en de aansluiting met het Nederlandse onderwijssysteem staan centraal. De Stichting Nederlands Onderwijs in het Buitenland (NOB) ondersteunt sinds 1980 onderwijsinitiatieven in het buitenland in opdracht van en met subsidie van het ministerie van OCW. De kwaliteit wordt beoordeeld door de Nederlandse Inspectie van het Onderwijs. De bij NOB aangesloten scholen zijn zelfstandige schoolorganisaties met een eigen bestuur. NOB ondersteunt de scholen op onderwijskundig en bestuurlijk gebied om in de unieke situatie van Nederlands onderwijs in het buitenland kwalitatief onderwijs te kunnen bieden. Voor de Europese scholen is NOB daarnaast werkgever van de Nederlandse leerkrachten en directeurs.

Het Vlaams Parlement nam op 28 maart 2012 een resolutie aan betreffende het versterken van het aanbod aan Nederlandse taal en Vlaamse cultuur voor leerplichtige kinderen van Vlaamse expats. Hierin werd de Vlaamse Regering onder meer

Hollandse School Singapore is met 333 leerlingen in 2013 de grootste buitenlandse school met volledig Nederlands curriculum.

[bron: www.hollandseschool.org]

gevraagd “te onderzoeken hoe een sterkere samenwerking met de Nederlandse overheid en de Stichting Nederlands Onderwijs in het Buitenland (NOB) tot meer ondersteuning van een aanbod aan Nederlandse taal en Vlaamse cultuur voor Vlaamse kinderen kan leiden, met aandacht voor de manier waarop die samenwerking structureel kan worden gemaakt, en dit binnen de huidige budgetten en met het oog op het wegwerken van hindernissen” en “te onderzoeken hoe Vlaamse leerkrachten in het buitenland kunnen kandideren bij de scholen van de NOB, en de expertise te verzamelen en te delen”. (JB)

Symposium *De taal van Couperus*

Op 10 juni 2013 is het 150 jaar geleden dat schrijver Louis Couperus werd geboren. Ter gelegenheid hiervan organiseert het Louis Couperus Genootschap een reeks activiteiten, waaronder het symposium *De taal van Couperus*.

Programma:

- *De zinsbouw van Louis Couperus* (prof. dr. Marc van Oostendorp)
- *Het taalgebruik in de poëzie van Louis Couperus* (door prof. dr. Wim van Anrooij)
- *Decadent taalgebruik* (Erik Löffler MA)
- *Wel of geen hertaling van de romans van Couperus?* (dr. G.M.C. Vaartjes)

Na iedere lezing volgt een korte voordracht uit *De stille kracht* en een discussie met de zaal. In de pauzes en bij de borrel is er gelegenheid om bijzondere Couperusuitgaven te kopen. (JB)

Donderdag 23 mei 2013, 10 uur, Haagse Hogeschool, Johanna Westerdijkplein 75, 2501 EH DEN HAAG (achter station Den Haag HS). Prijs: 25,00 euro.

Voor informatie en aanmelding: www.louiscouperus.nl.

Standbeeld van Louis Couperus door Kees Verkade in Den Haag (foto Richard Broekhuizen) [bron: http://nl.wikipedia.org/wiki/Louis_Couperus]

Regeren is vooruitzien

Zelden is de relatie België-Nederland zo veel in het nieuws als de laatste maanden. Met de mislukte **Fyra** zijn de NS en de NMBS erin geslaagd het belang van een goede spoorverbinding tussen Nederland en België aan te tonen. De veelbelovende **Fyra** heeft zijn hoge verwachtingen niet waargemaakt. Het wegvallen van een snelle treinverbinding tussen België en Nederland domineerde het nieuws en werd serieus genoeg genomen voor een gezamenlijke hoorzitting van het Belgische en Nederlandse parlement. Het ANV heeft nooit geprotesteerd tegen de komst van de **Fyra** omdat een redelijk alternatief voor de te verdwijnen Benelux-trein altijd in het plaatje voorkwam. Het ANV heeft zich steeds de informatie laten toespelen dat er een IC-trein zou komen tussen Roosendaal en Brussel, dat Den Haag aangesloten zou worden op het hsl-net, dat er een **Fyra** tussen Breda en Antwerpen in de dienstregeling zou worden opgenomen en dat de prijzen voor de hsl-verbinding helemaal niet zo veel duurder zouden gaan uitvallen als werd gevreesd. Het ANV betreurt dat de poli-

tiel het proces niet heeft bewaakt en pas wakker is geworden na de confrontatie met zo veel gedupeerden. De parlementen hadden alert moeten zijn door petitie en andere protesten.

Intussen werden wij opgeschrikt door het plan om het pand van het **Vlaams Cultuurhuis de Brakke Grond** te verkopen en de functie ervan in een andere vorm te laten voortbestaan. Hoewel wij mogelijkheden zien voor een 'Brakke Grond op locatie' en hieraan ook best graag zouden meewerken, heeft een vaste, herkenbare plek voor de Vlaamse cultuur in Nederland veruit onze voorkeur. Na dertig jaar is de **Brakke Grond** een tastbaar symbool geworden van de samenwerking. Het huis heeft het aangedurfd om de Nederlandse bezoekers verdieping in de Vlaamse cultuur te bieden. Het lijkt erop dat de **Brakke Grond** op dit avontuur wordt afgerekend. Door bezuinigingen programmeren Nederlandse theaters steeds minder Vlaamse gezelschappen. Niet alleen het bestaansrecht maar ook de noodzaak van het Vlaamse cultuurhuis wordt hiermee bewezen.

Nelly Maes

Inmiddels is ook bekend dat het **Institut Néerlandais** in Parijs eind dit jaar dicht moet en dat het Nederlandse ministerie zich oriënteert op een andere opzet van Nederlandse culturele activiteiten in de Franse hoofdstad. Voor ons een schot voor open doel ... Wij hopen dat Nederland en Vlaanderen erin slagen gezamenlijk tot een cultureel aanbod in Parijs te komen.

Vlaams-Nederlandse delta

Wim van de Donk
Commissaris van de
koningin in
Noord-Brabant

De kracht van Europa is nergens beter zichtbaar dan in grensoverschrijdende regio's

Wie naar Europa kijkt, ziet crisis. Zeker na de rede van de Britse minister-president Cameron. Dichter bij huis verscheen in het Brabants Dagblad een artikel onder de titel *De grens over? Gedoe verzekerd!*, waarin professor Alfons van Marrewijk van de VU wordt geciteerd als het om de samenwerking tussen Belgen en Nederlanders gaat. De indruk zou kunnen ontstaan dat de

vis zowel aan de kop als aan de staart rot. Die indruk is fout; de kracht van Europa is nergens beter zichtbaar dan in de regionale grensoverschrijdende samenwerking. Het is de kracht van de meso-economie die daar telt.

De Vlaams-Nederlandse Delta is daarvan een sprekend voorbeeld. Het is een voorbeeld dat de nu in Den Haag

voorgenomen bestuurlijke ruilverkaveling ontmaskert als een vooral vanuit de natiestaat ingegeven oefening. Het is beter om in termen van sterke regio's te denken. Die liggen aan de basis van het Europa van de kansen.

In de economie wordt gesproken over de macro-economie en de micro-economie. Macro, dat zijn de globale ontwikkelin-

gen, de internationalisering en de gang van zaken in Europa. Micro, dan gaat het om de bedrijven, de inkomens en de gezinnen. Het lijkt dan of de micro-economische ontwikkelingen haast machteloos meedeinen op de soms woeste golven van het macro-economisch getij.

Dat laatste lijkt dan een oerkracht die niet te begrijpen of te temmen valt. Maar de eenzijdige en soms uitsluitende nadruk op deze niveaus miskennen het belang van vervlechting en verweving op een niveau waarop niet-abstracte modellen of vooral een kwantitatieve boekhouding domineren.

Ik noem dat maar *meso-economie*. Dat is het niveau van de concrete regio waarin ondernemingen ingebed zijn in ook cultureel verankerde netwerken van onderling vertrouwen, in een regionale arbeidsmarkt die warme verbindingen onderhoudt met instellingen voor onderwijs en onderzoek. Dat is het niveau waarop de verbindingen in echte ontmoetingen gestalte krijgen. Laat dat nu net het niveau zijn waarop de economie van de toekomst echt kansen krijgt. Met name in grensgebieden tussen natiestaten is de vitaliteit van die netwerken zichtbaar.

“Radicale innovatie gedijt niet in oude regimes, maar vraagt om vertrouwen”

Radicale innovatie gedijt niet in oude regimes, vraagt om een menseneconomie en onderling sociaal vertrouwen. En zoals altijd zitten in het echt nieuwe oude wijsheden. Zo beschouwd is de crisis van Europa er een van de nationale staten, niet van de regio's. De Vlaams-Nederlandse Delta is een van die regio's waar die meso-economie, die ook Brabant zo kenmerkt, tot ontwikkeling komt. De Delta is het samenwerkingsverband van de provincies Antwerpen, Zeeland, Noord-Brabant, Oost- en West-Vlaande-

ren en Zuid-Holland en de havens van Rotterdam, Antwerpen, Zeeland, Gent, Zeebrugge en Moerdijk. Een samenwerkingsverband dat opereert op basis van kansen zien. Een verband ook dat goed ziet waar en wanneer samenwerking en waar en wanneer concurrentie het algemene belang het beste dient.

De Vlaams-Nederlandse Delta is een bijzondere kans om in de wereldeconomie een blijvende rol te spelen. Maar dan moet daarin wel worden geïnvesteerd, met name in die dingen die nodig zijn om het gebied als geheel te versterken.

Daarvoor is het niet nodig dat gebied tot een bestuurlijke entiteit te versmelten. Door die tekentafeloefening verdwijnt namelijk veel van wat dat gebied zo bijzonder maakt – de Antwerpenaren, de Vlamingen, de Zeeuwen, de Brabanders, de Rotterdammers, ze zijn allemaal vreselijk trots op hun provincie of stad, op het vermogen hun toekomst vanuit eigen kracht vorm te geven. Dat besef draagt de Delta. We besturen er op basis van een filosofie die onze identiteiten respecteert, maar die ook ziet dat de echte resultaten soms alleen of veel beter kunnen worden gehaald door een gemeenschappelijke inzet. De allianties volgen de ambities, die worden vertaald in een heldere agenda. Het gaat om een flexibele en pragmatische vorm van samenwerking, ondersteund door de Benelux. Met rechtstreekse samenwerking over de in de praktijk van alledag vervagende Europese grenzen, zonder omwegen via Brussel of Den Haag.

Voor de verdere ontwikkeling van de Vlaams-Nederlandse Delta is het van groot belang dat de infrastructuur op zijn minst gelijke tred houdt met onze dromen en ambities. Juist dat geeft er een extra Europese dimensie aan. Ik doel dan bijvoorbeeld op de aanleg van de IJzeren Rijn en ook andere wezenlijke investeringen in de spoorinfrastructuur.

In het programma van de Europese Commissie wordt goed gezien dat het er de komende jaren niet alleen om gaat ons onderling verder te verbinden, maar

Wim van de Donk

vooral ook om Europa goed te verbinden met de wereldeconomie. De Vlaams-Nederlandse Delta is dus ook voor Europa zelf van wezenlijk belang.

De kracht van de Delta zal nog verder groeien als de Schelde-Rijnverbinding wordt gerealiseerd. Daarmee wordt het noorden van Frankrijk ontsloten, komen ook de havens van Le Havre en Duinkerke in zicht. Voordat daarmee het spookbeeld van eindeloze asfaltvlaktes en containermuren opdoemt: centraal en cruciaal voor het ontwikkelen van de Delta is het garanderen van de kwaliteit van wonen en werken (we moeten ons goed bezinnen op de mate waarin de hier verrichte activiteiten ook daadwerkelijk waarde en duurzame werkgelegenheid generen), van de duurzame inrichting van de ruimte. Minstens zo belangrijk is die andere randvoorwaarde: een gezamenlijke aanpak van de arbeidsmarktproblemen.

De Vlaams-Nederlandse Delta is een inspirerend voorbeeld: strategische samenwerking door trotse provincies met een eeuwenoude identiteit. Een mooi en hoopgevend voorbeeld van grensoverschrijdende, nee, grensontkennende samenwerking.

Dit is een bewerking van de rede die commissaris van de koningin Wim van de Donk hield op de ANV-nieuwjaarsbijeenkomst op 26 januari 2013 in het Belgisch Stripmuseum in Brussel.

Dyslexie: aangeleerd, niet aangeboren

In Nederland zijn zowat anderhalf miljoen volwassenen laaggeletterd, in Vlaanderen zeventienhonderdduizend. Dat is niet alleen voor die mensen een probleem. In Nederland is berekend dat laaggeletterdheid de samenleving zowat anderhalf miljard euro per jaar kost. Zulke cijfers zetten al gauw aan tot creativiteit bij het bedenken van actieplannen. Daar zijn successen mee geboekt, maar nu lijkt de vooruitgang gestopt. “Taalcursussen en internetonderwijs hebben het aantal laaggeletterden weliswaar verminderd, maar door gebrekkig basisonderwijs, migratie en meer kinderen met leerproblemen, zoals dyslexie, neemt het totaal aantal laaggeletterden per saldo niet af.”, meldde NRC Handelsblad in juli 2012 nog.

Stoornis?

Het *toenemende* aantal kinderen met dyslexie? Dyslexie staat grofweg bekend als een aangeboren onvermogen om goed te leren lezen en schrijven. Waarom zou dat steeds vaker voorkomen? En waarom zou het veel minder vaak voorkomen in een land als Zweden, dat veel betere cijfers inzake geletterdheid kan voorleggen?

Maar waar komen de problemen van Bill Gates en van steeds meer kinderen dan wel vandaan? Het reeds geciteerde NRC-stuk noemt nog twee factoren: migratie en gebrekkig basisonderwijs. De eerste is wat schimmig: zijn er meer anderstaligen in de klassen, veranderen de kinderen tegenwoordig vaker van school? De tweede is duidelijker, maar nogal pijnlijk. Betekent dit dat we na zowat honderd jaar leerplichtonderwijs nog steeds maar wat aanklungelen op een van de meest essentiële vaardigheden, namelijk leren lezen?

Correct leesonderwijs

Over de manier waarop we kinderen moeten leren lezen, lijkt onder methodemakers massieve eensgezindheid te bestaan. Het begin is altijd weer hetzelfde: kinderen leren lettertekens van elkaar onderscheiden en verklanken. Zodra het verklanken goed gaat, kunnen ze het letterteken ook leren schrijven. Die leerweg ligt voor de hand, maar dat wil niet zeggen dat hij ideaal is.

Kinderen die gaan leren lezen en schrijven, moeten in wezen een code leren die een brug slaat tussen gesproken taal aan de ene kant en geschreven taal aan de andere: tussen klanken en tekens dus. Maar waar beginnen we? Een gouden regel uit de leerpsychologie luidt: sluit aan bij aanwezige kennis, dan is de kans op leersucces groter. Welnu, kinderen weten hoe woorden klinken, de letters kennen ze niet. Aansluiten bij de kennis die de kinderen hebben, betekent dus: de schriftcode van klank naar teken leren. Kinderen moeten dus de klanken in de woorden leren herkennen en voor elke klank het juiste teken leren opschrijven. Die manier van werken is niet alleen leerpsychologisch verstandiger, hij levert ook een enorme tijdswinst op. Alles wat je kunt schrijven, kun je ook lezen. Het omgekeerde is niet waar: je leert wel lezen door te leren schrijven, maar je leert niet schrijven door te leren lezen. Dat is het basisprincipe van de

De Stichting Dyslexie Nederland definieert het begrip als “een stoornis die gekenmerkt wordt door een hardnekkig probleem met het aanleren van het accuraat toepassen en/of vlot toepassen van het lezen en/of spellen op woordniveau”. De bewering dat bijvoorbeeld Bill Gates dyslectisch is, betekent dus in mensentaal dat Gates een hardnekkig probleem heeft met lezen en/of spellen. Meer niet. Hoewel: de definitie stelt dat Gates’ problemen de kenmerken zijn van een stoornis waarover ze vreemd genoeg verder niets te melden heeft. Dat komt omdat er maar één manier is om uit te vissen of Gates eraan lijdt: kijken of hij een hardnekkig probleem met letters heeft. Want, zo luidt de gangbare redenering, hij is intelligent genoeg, hij was op school als hij er moest zijn en in zijn sociale achtergrond is er ook al niets dat hem voor de voeten liep. Dus *moet* er wel een stoornis zijn. Dat we die met de nieuwe technieken voor medische beeldvorming en genetisch onderzoek nog niet helemaal in kaart hebben kunnen brengen, betekent alleen dat er meer onderzoek nodig is.

De vraag is echter of dat onderzoek wel ergens toe leidt. Het uitblijvende succes in de pogingen om de stoornis in het brein of in de genen te lokaliseren, zou namelijk ook kunnen betekenen dat het begrip *dyslexie* niet meer is dan een duur woord dat in de eerste plaats iets verbergt: de ongemakkelijke waarheid dat we eigenlijk geen idee hebben of er echt wel iets mis is met het brein van Bill Gates.

Alfabetcode, de enige aanpak die elke vorm van verwarring tracht te vermijden door écht aan te sluiten bij aanwezige kennis en consequent van klank naar teken te werken.

Leren lezen door te leren schrijven lukt echter alleen met een goede voorbereiding. Die houdt twee dingen in. Kinderen moeten de afzonderlijke klanken in woorden leren herkennen en isoleren en ze moeten schrijfmateriaal leren hanteren. Wat technischer gezegd: ze moeten foneembewustzijn ontwikkelen en grafisch bewustzijn.

Een deficit in het foneembewustzijn is de enige goed onderbouwde hypothese voor de oorzaak van dyslexie. Kinderen die niet in staat zijn de afzonderlijke klanken in woorden te onderscheiden en te verwerken, kunnen niet goed leren lezen om de simpele reden dat ze een woord als een massief geheel beschouwen dat wordt opgeschreven met een rij tekens die ze ook als een geheel – als een woordbeeld – moeten onthouden. Hoe populair het idee ook is dat vlotte lezers vlot zijn omdat ze woordbeelden herkennen, ons geheugen heeft het veel te moeilijk met het onthouden van willekeurige symboolreeksen om ons op die manier vlotte lezers te helpen worden. Mocht u daaraan twijfelen: hoeveel telefoonnummers kent de gemiddelde vlotte lezer?

Het probleem met foneembewustzijn is dat het zich niet vanzelf ontwikkelt, maar het kan wel elk kind worden bijgebracht, op voorwaarde dat dat *expliciet* en *correct* gebeurt. Dat betekent dat kinderen niet in de war moeten worden gebracht met foute vragen als: “Hoeveel letters hoor je in *wip*?” In *wip* zijn drie klanken te horen, net als in *boek*, ook al schrijf je dat met vier letters. Ook grafisch bewustzijn moet worden geleerd. Een goede houding, pengreep en techniek krijgen kinderen niet omdat ze een schrijfmotoriek ontwikkelen, maar omdat een leerkracht ze uitlegt wat goed is en waarom, omdat een leerkracht consequent

voordoet hoe het moet en consequent bijstuurt als het misgaat. Maar de kinderen moeten ook een eerlijke kans krijgen: op de meeste scholen krijgen kleuters dik schrijfmateriaal, aangepast aan kleine kinderhandjes die nog niet tot fijn werk in staat zijn. Het probleem daarbij is: met dat dikke schrijfmateriaal kan niemand fijn werken, zelfs de juf niet. Als we willen dat kinderen goed genoeg worden in kleine bewegingen met duim, wijs- en middenvinger, dan moeten we ze fijn schrijfmateriaal geven. Altijd.

Alfabetcode

Na het voorbereidende werk kunnen we echt aan de slag. In de eerste fase leren we de kinderen een beperkte basiscode aan: 42 koppelingen tussen klank en teken. Dat teken kan een letter of lettercombinatie zijn, maar het is wel voor elke klank de statistisch meest waarschijnlijke spelling. Dat wil zeggen: voor de klank /ij/ leren de kinderen voorlopig alleen *ij*, voor /ou/ alleen *ou*, omdat de manier waarop we die klanken schrijven in woorden als *geit*, *paus*, *mouw* en *pauw* gewoon minder frequent is. Op de toonloze /e/ na is de basiscode ondubbelzinnig: elke klank wordt op maar één manier geschreven en elk teken staat voor één klank. Een onschuldige zinnetje als *oom ligt in bed* lezen en schrijven de kinderen dus voorlopig niet: /ch/ wordt er immers als *g* geschreven en /t/ als *d*.

Die basiskoppelingen leren de kinderen schrijvend, met de hand. Foneembewustzijn wordt het best ingeslepen als het wordt gekoppeld aan letters die goed worden geschreven. Daarom hebben kinderen bewuste kennis nodig over wat goede lettervormgeving van slechte onderscheidt. Er is maar één handschriftmethode die die kennis biedt – *Schrift* – en daarom leren *Alfabetcode*-kinderen *Schrift*-letters schrijven. Overigens: goed geschreven b's en d's zijn probleemloos te onderscheiden; de 'eenvoudige' stokje-buikje-b's en -d's die beginnende lezertjes altijd weer te zien krijgen, zijn dat niet.

Zowat 65 procent van wat we schrijven, wijkt af van de basiscode. Hoe pakken we dat aan? Vrijwel alle methodes laten de kinderen woorden in categorieën indelen: er zijn hoorwoorden, regelwoorden en onthoudwoorden. Als een kind weet in welke categorie een woord thuis hoort, weet het welke strategie het moet toepassen om het woord goed te spellen. Alleen: hoe kom je erachter dat *vaart* een hoorwoord is en *paard* een regelwoord? Helemaal zeker weet je dat pas als je weet hoe je die woorden spelt. Maar dan dienen de categorieën nergens meer voor. ➔

De alfabetcode

De *alfabetcode*, geschreven in de schriftletter die consequent gebruikt wordt in *Dwaalspoor dyslexie* en in www.alfabetcode.be

Samengevat: de strategie die kinderen leren hanteren, is niet meer dan een vicieuze cirkel.

Maar is er een alternatief?

Alfabetcode-kinderen leren alle afwijkingen van de basiscode van klank naar teken door codeerpatronen in te oefenen. Codeerpatronen zijn soortgelijke lettercombinaties in vergelijkbare omgevingen. De medeklinkerverdubbeling bijvoorbeeld pakken we niet met een algemene regel over gesloten lettergrepen of korte klinkers aan, maar klank per klank, de frequentste eerst. Als je een klankcombinatie hoort uit het rijtje /akke, ekke, ikke, okke, ukke/, dan schrijf je de klank /k/ als *kk*. Dat codeerpatroon wordt schrijvend inge oefend, met de hand. Tot het een gewoonte wordt, waar kinderen zich altijd aan houden. Hetzelfde doen we, één na één, met de andere medeklinkerverdubbelingen: /atte, ette, itte, otte, utte/ enzovoort. Nog voor ze allemaal zijn behandeld, zijn medeklinkerverdubbelingen een voor alle kinderen voorspelbare aangelegenheid geworden.

Alles wat kinderen op de basisschool aan spelling moeten leren, zit in de *Alfabetcode* in 57 van die codeerpatronen die in 152 kleine leerstappen worden aangeboden. Voor alle duidelijkheid: /akke, ekke, ikke, okke, ukke/ is een leerstap, /atte, ette, itte, otte, utte/ is er nog een.

Intussen moeten kinderen steeds vlotter leren lezen. Vlot lezen is immers, samen met woordenschat, de belangrijkste voorspeler voor begrijpend lezen. Stil lezen helpt daarbij nauwelijks. Het enige recept voor succes is hardop lezen en herlezen tot een afgesproken snelheid is bereikt, waarna de doelsnelheid een beetje wordt verhoogd. Het einddoel is vier à vijf lettergrepen per seconde, de gemiddelde spreeknelheid van een Nederlandstalige. Waaruit blijkt dat de training in vlotheid vrijwel altijd veel te vroeg ophoudt.

Aangeleerd dus, en vermijdbaar

Voor wie ziet hoe vaak kinderen (en ouders) in het leesonderwijs (inclusief de remedial teaching) op het verkeerde been worden gezet, is er maar één besluit mogelijk. Het is veel waarschijnlijker dat de problemen van zwakke lezers – ook van de hardnekkige die we dyslectisch noemen – met die fouten te maken hebben dan met een aangeboren defect waarvan we het bestaan niet kunnen aantonen. Die kinderen zijn door misleidende instructie in de war geraakt, hebben om zich te behelpen een aantal foute gewoontes ontwikkeld, zijn daarmee vastgelopen en hebben een etiket gekregen. Wat ze moeten doen, is hun oude, slechte gewoontes vervangen door goede. Dat kan met veel inzet en een methode die de gebruikelijke fouten vermijdt. Bovendien: een foutloze methode voorkomt dat kinderen slechte gewoontes ontwikkelen. Als de *Alfabetcode* een foutloze methode is en goed wordt toegepast, valt dyslexie er perfect mee te voorkomen. En omdat elk leesprobleem een ellende is, zou dat echt wel moeten.

Zie ook Alex Wethlij, *Van dyslexie tot vlot lezen*, Neerlandia/Nederlands van Nu, 2012, nr. 4, pp. 45-46 [recensie van Erik Moonen, *Dwaalspoor dyslexie: Hoe elk kind een vlotte lezer wordt*, Standaard Uitgeverij / WPG Uitgevers België, Antwerpen, 2012, ISBN 978 90 02 25219 8, 351 pp.] Meer informatie over de *Alfabetcode* vindt u op www.alfabetcode.be.

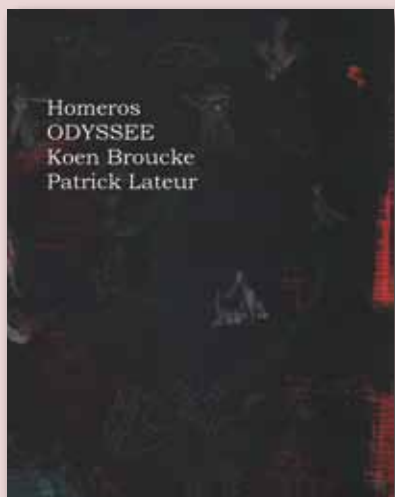
Erik Moonen steunt in *Dwaalspoor dyslexie* en dit artikel in hoofdzaak op deze drie bronnen:

- Hattie, J. (2009). *Visible Learning: A Synthesis of over 800 Meta-Analyses Relating to Achievement*. Londen & New York: Routledge.
- McGuinness, D. (1997). *Why Our Children Can't Read and What We Can Do About It: A Scientific Revolution in Reading*. New York: Touchstone.
- Shaywitz, S. (2005). *Overcoming Dyslexia*. New York: Vintage Books.

34

advertentie

Neem een abonnement op Kunsttijdschrift Vlaanderen!

Kunsttijdschrift Vlaanderen verschijnt vier keer per jaar, in maart, juni, september en december.

Met een jaarabonnement mist u voortaan niet alleen geen enkel thema-nummer meer.

Ook vaste rubrieken als Poëtisch bericht, Te gast, In en om de Kunst en Bibliotheek brengen u vier keer per jaar op de hoogte van alles wat reilt en zeilt op het gebied van kunst en cultuur in Vlaanderen.

Abonnementsprijs per jaar: € 32,00 voor België; € 40,00 voor Nederland (incl. verzendingskosten en btw).

Thema's in 2013:

- Amerikaans proza op locatie (maart)
- Photography graduation projects (juni)
- Kinderen en kunsten (september)
- Gevuld Vlaanderen - Tussen stad en open ruimte (december)

Meer informatie:

www.kunsttijdschriftvlaanderen.be

Dyslexie louter aangeleerd?

Reactie op Erik Moonen

Dat het een doel moet zijn de laagletterdheid in de samenleving nog verder terug te dringen, daarover zijn wij het als respectievelijk onderzoeker naar de cognitieve oorzaken van dyslexie aan de vakgroep Theoretische en Experimentele Psychologie van de Universiteit Gent en professor cognitieve psychologie en psycholinguïstiek in diezelfde vakgroep helemaal met Erik Moonen eens. Het spreekt voor zich dat we daartoe ook de leesmethodes die in het basisonderwijs worden gebruikt, ter discussie moeten durven stellen. Met betrekking tot de stelling dat kinderen met dyslexie geen aangeboren defect hebben, maar een louter product zijn van een verkeerd leesonderwijs, hebben wij daarentegen ernstige twijfels. Die visie op dyslexie is op zijn minst controversieel te noemen. Zij strookt, zo menen wij, niet met het gros van de wetenschappelijke evidentie.

De auteur stelt dat de definitie van dyslexie problematisch is omdat zij enkel beschrijvend is. Bij de leerstoornis dyslexie, in tegenstelling tot andere leerproblemen, wordt algemeen aangenomen dat er een neurobiologische en cognitieve oorzaak is van de problemen met lezen en/of spellen. Echter, omdat er tot op heden niet één fysieke, objectief vaststelbare oorzaak van dyslexie is blootgelegd, wordt er, althans in Nederland en Vlaanderen, geopteerd voor dyslexie als beschrijvende en niet als verklarende diagnose.

Het is evenwel niet zo dat er, bij personen met dyslexie, nog geen neurobiologische en cognitieve defecten zijn aangetoond die aan de basis van de stoornis kunnen liggen. Onderzoek toont wel degelijk aan dat er tussen personen met dyslexie en normale lezers zowel neuroanatomische verschillen zijn als verschillen in de activatie van de hersenen, met name in die gebieden van de hersenen die betrokken zijn bij taalverwerking.¹ Hoewel er niet zoiets is als één specifiek dyslexie-gen is de betrokkenheid van een vijftal genen al aangetoond en heeft de leerstoornis onmiskenbaar een grote erfelijke component, die geschat wordt rond de 50%. Om een idee te geven: een kind waarvan één van de ouders dyslexie heeft, heeft tot 30% meer kans om zelf dyslexie te ontwikkelen dan een ander kind.² Binnen de visie van Moonen lijkt dat moeilijk te verklaren, aangezien kinderen op school leren lezen en niet thuis. Kinderen van dyslectische ouders krijgen dus hetzelfde leesonderwijs als andere kinderen. Waarom zouden ze dan, zonder genetische basis, meer lijden onder verkeerd leesonderwijs, en vaker dyslexie ontwikkelen?

Leesplankje aap noot mies, Collectie Nationaal Onderwijsmuseum, Rotterdam © Noordhoff Uitgevers, Groningen

Samenvattend kunnen we stellen dat er twee toonaangevende theorieën zijn ter verklaring van dyslexie. De fonologische theorie gaat uit van een fonologisch tekort als oorzaak voor de hardnekkige taalproblemen en stelt dat dyslectici een specifieke verzwakking hebben in de representatie, de opslag en/of het ophalen van klanken. De stelling in Moonens artikel dat fo-neembewustzijn elk kind kan worden bijgebracht is dus zeker niet de gangbare visie. Onderzoek heeft aangetoond dat door middel van oefening verbetering geboekt kan worden, maar eveneens dat personen met dyslexie, tot op volwassen leeftijd, problemen met fonologische verwerking blijven vertonen.³ De resistentie tegen (dit soort) therapie is net een officieel diagnostisch criterium voor dyslexie. De algemene magnocellulaire theorie benadrukt de problemen met de verwerking van visuele en auditieve informatie bij dyslectici en stelt dat dit de reden is voor het ontstaan van een fonologisch tekort. De theorie stelt dat de sensorische problemen veroorzaakt worden door een disfunctie in de zenuwbanen die zorgen voor de snelle verwerking van de informatie die via de zintuigen binnenkomt. Een derde verklaringsmodel, waarvoor de evidentie eerder gemengd is, is de cerebellaire deficityhypothesen. Die stelt dat dyslexie haar oorzaak heeft in een probleem met automatisatie. Vandaag neigen meer en meer onderzoekers naar de visie dat niet slechts één van de bovengenoemde theorieën juist is, maar dat dyslexie toegeschreven kan worden aan een combinatie van oorzaken.

Dat de wetenschap de biologische oorzaak of oorzaken van dyslexie nog niet volledig in kaart heeft kunnen brengen – voor welke stoornis is dat trouwens wel het geval? – betekent

geenszins dat we de oorzaken zonder meer in de omgeving kunnen situeren. Hoe de foute onderwijsmethodes, die Moonen bestempelt als de oorzaak van de taalproblemen bij kinderen met dyslexie, de resultaten van recent hersenonderzoek en de hoge overerfbaarheid kunnen verklaren, is niet duidelijk. En zo zijn er nog wel meer feiten die moeilijk in overeenstemming te brengen zijn met het idee van aangeleerde dyslexie: Hoe verklaar je binnen deze visie dat meer dan de helft van de kinderen die gediagnosticeerd worden met dyslexie, al eerder, vaak lang voor ze leerden lezen, kampten met spraak- en taalontwikkelingsstoornissen? Of dat mensen met dyslexie ook bij het op oudere leeftijd aanleren van een nieuwe taal met dezelfde problemen kampen? Hoe verklaart Moonens visie dat dyslexie en dyscalculie zeer vaak samen voorkomen? Ten slotte is er heel wat evidentie in de literatuur dat personen met dyslexie ook problemen hebben met niet-talige taken (in het bijzonder taken die de verwerking van seriële orde vereisen)⁴, ook al kunnen die onmogelijk in verband gebracht worden met een slechte leesmethode. Er is dus wel degelijk meer aan de hand.

Hoe het komt dat er een toename is van het aantal kinderen met dyslexie? Volgens ons speelt hier een belangrijke factor die door Moonen niet wordt vermeld: leerkrachten worden vandaag de dag opgeleid om de symptomen van dyslexie te herkennen en kinderen worden getest. Het is zeer waarschijnlijk dat kinderen met eenzelfde problematiek vroeger niet gediagnosticeerd werden, maar bijvoorbeeld als minder intelligent werden beschouwd. Dat zien wij bevestigd in de praktijk: veel van de kinderen met dyslexie die deelnemen aan ons onderzoek, hebben een grootouder of een ouder met soortgelijke problemen, maar zij werden nooit gediagnosticeerd. Dat gebrek aan onderwijs of slechte methoden voor het aanleren van lezen en schrijven het algemene niveau van de samenleving hypothetisch naar beneden kunnen halen, is duidelijk, echter, hoe die factor kan leiden tot het vaker voorkomen van dyslexie is ons niet geheel klaar. Immers, om een diagnose van dyslexie te krijgen, moet een persoon behoren tot de 10% zwaksten vergeleken met een normgroep met dezelfde leeftijd en eenzelfde opleidingsniveau. Als alle kinderen nu slechter lezen dan vroeger is het m.a.w. nog moeilijker geworden dan vroeger om te voldoen aan de criteria voor deze leerstoornis (je moet het in dat geval immers nog slechter doen op de testen om een diagnose te krijgen).

Dat de omgeving en scholing geen belangrijke rol spelen in de ontwikkeling van leesmoelijkheden in het algemeen, maar ook van dyslexie, zult u ons niet horen zeggen. De verklaring voor dyslexie moet gezocht worden in een samenspel van nature en nurture. Enerzijds is er een erfelijke/biologische voorbeschiktheid, anderzijds spelen ook omgevingsfactoren. Het gebruik van goede lees- en spellingmethodes is in die zin zeker belangrijk. Echter, de bewering dat kinderen met dyslexie geen aangeboren defect hebben en louter door mislei-

Uit: *Veilig leren lezen* (structuurmethode voor het aanvankelijk leesonderwijs), Zwijsen, Tilburg, 1991

dende instructie in de war zijn geraakt en met foute gewoontes vast zijn komen te zitten, is duidelijk een brug te ver. Dat de Alfabetcode het wondermiddel is waarmee dyslexie perfect voorkomen kan worden, zien wij graag in wetenschappelijk onderzoek bevestigd, want die claim is geheel niet gefundeerd en zeer onwaarschijnlijk gegeven de bestaande wetenschappelijke evidentie. C

- 1 Zie Shaywitz, S.E., & Shaywitz, B.A. (2008). Paying attention to reading: the neurobiology of reading and dyslexia. *Development and Psychopathology*, 20 (4), 1329-1349 en Pugh, K.R. et al. (2000). Functional neuroimaging studies of reading and reading disability (developmental dyslexia). *Mental Retardation and Developmental Disabilities Research*, 6 (3), 207-13.
- 2 Stevenson, J. (1999). The genetics of specific learning disorders. In: K. Whitmore, H. Hart & G. Willems (Eds.). *A neurodevelopmental approach to specific learning disorders* (p. 157-165). London: Mac Keith Press.
- 3 Wilson, A.M., & Lesaux, N.K. (2001). Persistence of phonological processing deficits in college students with dyslexia who have age-appropriate reading skills. *Journal of Learning Disabilities*, 34 (5), 394-400.
- 4 Szmalec, A., Loncke, M., Page, M., & Duyck, W. (2011). Order or disorder? Impaired Hebb learning in dyslexia. *Journal of Experimental Psychology: Learning, Memory, and Cognition*, 37 (5), 1270-1279.

En toch is dyslexie niet aangeboren

Reactie op Louisa Bogaerts en Wouter Duyck

In september 2012 verscheen het adviesrapport van de *EU High Level Group of Experts on Literacy* die door eurocommissaris Androulla Vassiliou aan het werk was gezet om uit te zoeken wat er moet worden gedaan om laaggeletterdheid in Europa te bestrijden. Een van de meest opmerkelijke punten daarin is dat de *High Level Group* een *change of mindset on dyslexia* bepleit. “Iedereen”, zo stelt het rapport, “die tijd en goed onderwijs krijgt, kan leren lezen” (p. 46). Het idee dat sommige mensen dat niet zouden kunnen, dat dyslexie een aandoening is waar niets aan te doen is, is een *misconception* (p. 30).

Dat betekent niet dat ik gelijk heb. Het betekent wel dat wat ik te zeggen heb, niet de stelling van een geïsoleerde zonderling is, zoals Bogaerts en Duyck te kennen geven. De suggestie dat zij de wetenschap aan hun kant zouden hebben en ik niet, is dan ook een verkeerde voorstelling van zaken. Overigens: het voorgaande stuk legt uit hoe dyslexie veilig leesonderwijs eruit ziet. Bespiegelingen over erfelijkheid en activatiepatronen in het brein zouden in die context alleen maar in de weg lopen. Tijd dus voor een bondig inhaalmanoeuvre.

Dyslexie lijkt inderdaad in de familie te zitten. Dat kan grofweg met twee dingen te maken hebben: de omgeving die kinderen uit dezelfde familie delen en de genen die ze van dezelfde ouders hebben geërfd. Hoewel genetici onmiskenbaar vooruitgang boeken in het ontrafelen van de genetische mechanismen achter dyslexie, moet de rol van erfelijkheid niet worden overschat. Als dyslexie een kwestie was van erfelijkheid alleen, zouden eenige tweelingen ofwel beide dyslectisch ofwel beide niet dyslectisch moeten zijn. Welnu, dat is niet het geval. Genen maken kinderen dus niet dyslectisch, genen maken kinderen hooguit vatbaarder voor dyslexie. Anders gezegd: genen en erfelijkheid zijn een risicofactor, meer niet. Net zoals armoede het risico op een moeilijke schoolcarrière vergroot, maar niemand voorbestemt tot problemen op school.

Daarnaast lijkt dyslexie traceerbaar in de hersenen. Dyslectici activeren andere hersendelen als ze lezen dan vlotte lezers. De vraag is nu: lezen ze slecht omdat ze andere hersendelen activeren of activeren ze andere hersendelen omdat ze slecht hebben leren lezen? In diverse, los van elkaar uitgevoerde studies hebben de neurowetenschappers Sally Shaywitz en P.G. Simos aangetoond dat dyslectische kinderen niet alleen accurater

en vlotter gaan lezen na een interventie waarin training in foneembewustzijn een centrale rol speelt, maar dat er zich ook in hun brein een soort van herbedrading voordoet. Een jaar na de interventie vertoonden nieuwe scans activatiepatronen die volkomen vergelijkbaar zijn met de patronen bij vlotte lezers. Tot slot wil ik nog een paar dingen rechtzetten. Nergens beweert ik dat leren lezen voor alle kinderen even vlot gaat. (Dat is met autorijden net zo en toch kan in principe iedereen het leren.) Nergens beweert ik wat dan ook over de taalproblemen bij dyslectici. (Taal is biologisch erfgoed en ontwikkelt zich, lezen en schrijven zijn technieken uit ons culturele erfgoed en moeten daarom worden geleerd.) Nergens beweert ik dat de *Alfabetcode* een wondermiddel is, zoals Bogaerts en Duyck oneerbiedig stellen. Van wondermiddelen is makkelijk aan te tonen dat ze *geheel niet gefundeerd* zijn, met de wetenschappelijkheid van de *Alfabetcode* zit het zo.

Wat uiteindelijk tot de *Alfabetcode* heeft geleid, was Diane McGuinness' *Why Our Children Can't Read And What We Can Do About It. A Scientific Revolution in Reading*. McGuinness is allergisch voor gegoeroe: alles wat ze zegt, is wetenschappelijk getoetst en in principe opnieuw toetsbaar.

Dat relativeert de kritiek dat de deugdelijkheid van de *Alfabetcode* niet uitgebreid is onderzocht. Diane McGuinness' *Phonographix*-methode is dat namelijk wel. En alle onderdelen van de *Alfabetcode* en van *Dwaalspoor dyslexie* zijn dat ook. Dat zijn dingen die over de gebruikelijke methodes niet kunnen worden gezegd: of is er ooit aangetoond dat kinderen betere letters schrijven als ze die eerst in de lucht oefenen? Dat spelling beter op een pc dan met de hand wordt getraind? Of dat kinderen sneller correct schrijven als ze spellingregels op rijm krijgen? Dat zwakke lezers vlotte lezers worden door bij andere zwakke lezers te gaan niveaulezen? Dat zijn allemaal dingen die in het leesonderwijs dagelijkse kost zijn, die morsen met de leertijd van de kinderen, verwarring stichten, maar door Bogaerts en Duyck in hun onderzoek naar de oorzaken voor leesproblemen buiten beschouwing worden gelaten. Terwijl net deze dingen, in tegenstelling tot genen en breinstructuren makkelijk beïnvloedbaar zijn. Het valt trouwens op dat hun kritiek met geen woord rept over eventuele fouten in de *Alfabetcode*-aanpak en alleen gaat over de wat er met die aanpak zou kunnen worden bereikt.

Nederlands als receptieve vaardigheid

Christine van Baalen
Sjibbolet taal en training
Docente NT2/NVT

De ontsluiting van Nederlandstalig erfgoed in het buitenland

De ontdekkingstochten van Nederlanders naar andere werelden in het verleden heeft een schat aan Nederlandstalig erfgoed opgeleverd dat verspreid is over de hele aardbol. Vele buitenlandse onderzoekers, van historici tot diepzeeduikers, willen dat Nederlandstalige erfgoed in hun onderzoek betrekken. Er is alleen een klein probleem: de documenten moeten ze wel kunnen lezen en begrijpen. Tijdens de Colloquia Neerlandica in 1998 en 2001 was Nederlands als bronnentaal een van de speerpunten van de congressen. Toch was tot voor kort alleen in Indonesië een serie leerboeken met dat thema ontwikkeld. De hoogste tijd dus voor een toevoeging voor de Engelstalige markt.

In het Nederlands-als-vreemde-taalonderwijs spreken wij in plaats van *Nederlands als receptieve vaardigheid* ook wel van *Nederlands als bronnentaal*. Tijdens de Colloquia Neerlandica in 1998 en 2001, georganiseerd door de Internationale Vereniging voor Neerlandistiek (IVN) en de Nederlandse Taalunie, is *Nederlands als bronnentaal* een van de speerpunten van de congressen. Er worden themabijeenkomsten over gehouden en een flink aantal lezingen. De buitenlandse neerlandistiek is het erover eens dat er een grote belangstelling bestaat voor het vak Nederlands als bronnentaal aan universiteiten buiten Nederland.

Tijdens het colloquium in 1998 wordt er een opsomming gegeven van de wereldwijde behoefte aan het kunnen lezen van Nederlandse teksten. Behoeftes is er in het hele VOC-gebied, van Zuid-Afrika tot Japan, in Amerika, Brazilië, Suriname en het Caraïbisch gebied, aan de oostkust van de VS, aan de Oostzee, de Hanze, in de Levant, in Spanje, Portugal, Italië en in Vaticaanstad, in Frankrijk, Duitsland en de Scandinavische landen. De laatste jaren is de belangstelling in de Verenigde Staten toegenomen, mogelijk door de dramatische moorden op Pim Fortuyn en Theo van Gogh, en ook door het werk van onderzoekers, sociologen en journalisten als Svetlana Alpers, Jonathan Israel, James Kennedy, Geert Mak en Simon Schama dat zich in een enorme overzeese belangstelling mag verheugen.

Gekeken naar de beroepsgroepen die belangstelling hebben voor het kunnen lezen en ontsluiten van Nederlandse bronnen, zien we al evenveel variatie als in de gebieden die hierboven opgesomd zijn: historici, antropologen, niet-westerse sociologen, archeologen, musicologen, linguïsten, bouwkundigen, kunsthistorici, plant- en dierkundigen, medici, sterrenkundigen, waterbouwkundigen, weerkundigen en diepzeeduikers. De verzameling is ongetwijfeld nog aan te vullen met andere beroepsgroepen en onderzoeksgebieden. Anders dan in gewone taalverwervingscursussen Nederlands

ligt de nadruk bij een cursus Nederlands als receptieve vaardigheid op het trainen van een beperkt aantal vaardigheden, namelijk de lees- en begripsvaardigheid van de cursist. Het doel hierbij is om de cursist vakteksten in het Nederlands te leren lezen, zonder voortdurend gebruik te maken van referentiële hulpmiddelen. De cursist wil over het algemeen Nederlandse teksten leren lezen in een zo kort mogelijke tijd en met zo weinig mogelijk ballast.

Bij Nederlands als receptieve vaardigheid gaat het er dus om cursisten een grote lees- en vertaalvaardigheid bij te brengen, waarbij er nauwelijks aandacht besteed wordt aan de overige taalvaardigheden *luisteren*, *spreken* en *schrijven*. De teksten die bestudeerd worden in het Nederlands, zijn veelal complex en zijn geschreven door deskundigen over het onderwerp in kwestie. Voor docenten Nederlands als tweede of als vreemde taal is dat een enorme uitdaging. Zij moeten over een analytisch vermogen van het Nederlands beschikken, kennis hebben van de onderwerpen van de teksten die gelezen en vertaald worden en zeer vaardig zijn in de taal van de cursist. Veel docenten Nederlands in het buitenland doen leescursussen 'erbij', naast hun reguliere taken, en geven bijvoorbeeld in de pauze les aan studenten of collega's die Nederlandse teksten moeten bestuderen voor hun onderzoek of toekomstige beroep. Zo bleek tijdens een docentenbijscholing in Leuven in augustus 2010 over dit onderwerp, dat collega's in hun eigen tijd en onbetaald leescursussen geven aan belangstellende studenten. Al het materiaal moeten ze zelf opzoeken en ontwikkelen. De hoogste tijd, zou je zeggen, voor het ontwikkelen van een volwassen vak Nederlands als receptieve vaardigheid waarbij studenten zich kunnen (en mogen) concentreren op louter het lezen en begrijpen van Nederlandstalige teksten.

Maar Nederlands als receptieve vaardigheid riekt naar de nu zo verguisde traditionele grammatica-vertaalmethode die in het

vreemdetalenonderwijs lange tijd gebruikelijk was. Die methode, waarbij de leerders de grammatica leren en teksten moeten vertalen van of naar hun moedertaal, ontstond in de 19de eeuw en bleef populair tot circa 1970. De grammatica-vertaalmethode werd gebruikt bij het leren van de klassieke talen Latijn en Grieks. Vanwege het prestige dat van die talen uitging, werd de grammatica-vertaalmethode ook voor het leren van levende talen overgenomen. Grammatica nam een prominente plaats in als *fundament van de taal*. De leerders moesten teksten uit de zogenaamde literaire canon van of naar hun moedertaal vertalen. Spreken en luisteren kwamen weinig aan bod.

Vanwege de jarenlange voorgeschreven vier vaardigheden die in vreemdetaalcursussen getraind dienen te worden (luisteren, spreken, lezen, schrijven) en de dominantie van de opvatting dat in het vreemdetalenonderwijs de nadruk moet liggen op communicatieve vaardigheden, zijn er vrijwel nergens goede bronnentaalcursussen Nederlands ontwikkeld. De enige uitzondering vormt de serie leerboeken Nederlands als bronnentaal die in Indonesië ontwikkeld is door Sugeng Riyanto, M.P.B. Manus, Andry Nurthahjo, Ismarini in 1997 en de titel draagt: *Bahasa Belanda, sebagai Bahasa Sumber* (Nederlands leren lezen). De serie is uitgegeven in Jakarta door het Erasmus Taalcentrum. De doelgroep in Indonesië is enorm: alle studenten geschiedenis en rechten zijn verplicht Nederlands te leren lezen vanwege de bestudering van historische bronteksten en de Indonesische wetgeving die op het Nederlands recht gebaseerd is.

In 2012 verscheen *Dutch for Reading Knowledge*, een Engelstalig leerboek voor Nederlands als receptieve vaardigheid.

In de laatste twintig jaar is er veel onderzoek gedaan naar leerstrategieën in het vreemdetalenonderwijs. Nederlands als receptieve vaardigheid kan hier zijn voordeel mee doen. Zo zou een cursus moeten stelen op onder meer de volgende uitgangspunten: een snelle opbouw van het basisvocabulary, bestaande uit een selectie van frequente en vakspecifieke woorden, het automatiseren van de herkenning van woorden die tot dit basisvocabulary behoren, het goed kennen en tijdens het lezen gebruiken van woorden en uitdrukkingen die functionele relaties en betekenisrelaties aangeven, het zo efficiënt

Conservering van historische Nederlandse documenten in het Arsip Nasional, Jakarta

mogelijk gebruiken van de eigen kennis en inzicht hebben in de vorm en betekenis van grammaticale verschijnselen.

Voor de talen Duits, Frans en Spaans bijvoorbeeld bestaan er al jaren leerboeken voor het bronnentaalonderwijs. In die boeken wordt ook getracht te werk te gaan vanuit de verworven wetenschappelijke inzichten.

Vanuit de behoefte van de studenten aan de Universiteit van Berkeley aan een leescursus en geïnspireerd door onze collega's op de colloquia in 1998 en 2001 is er in 2009 een project gestart met het doel een Engelstalig leerboek *Dutch for Reading Knowledge* te ontwikkelen. Het boek is geschreven door Inez Hollander (University of California, Berkeley), Frans Blom (Universiteit van Amsterdam) en Christine van Baalen, en in 2012 verschenen bij John Benjamins in Amsterdam. Uit het feit dat we een ruime keuze hadden aan uitgeverij die het leerboek wel wilden uitgeven, blijkt de enorme belangstelling voor Nederlands als receptieve vaardigheid.

In *Dutch for Reading Knowledge* wordt aandacht besteed aan de analyse van teksten met behulp van kennis van de grammatica, aan de opbouw van een relevante woordenschat behorend bij een bepaald thema, aan leesstrategieën bij complexe teksten en aan vertaaltips. In het boek worden thema's aangesneden waarin Nederland een belangrijke rol heeft en die belangstelling wekken in het buitenland, zoals architectuur, kunstgeschiedenis, industrieel ontwerpen, de gouden eeuw, (post)kolonialisme, (im)migratie, sociale wetgeving en watermanagement.

Gezien de enorme collecties en archieven die nog niet ontsloten zijn, heeft de neerlandistiek welhaast de morele verplichting het Nederlandstalige erfgoed in het buitenland toegankelijk te maken. Een onontbeerlijk instrument hierbij is het ontwikkelen en organiseren van goede cursussen Nederlands als receptieve vaardigheid.

Jelica Novaković-Lopušina
Universiteit van Belgrado, Servië

Negen jubileumprentjes uit Belgrado

Begin november 2012 werd in Belgrado een dubbel jubileum gevierd: 25 jaar Lectoraat Nederlands en 10 jaar Vakgroep Neerlandistiek. Terugkijkend naar die kwarteeuw lijkt het haast een sprookje...

Er was eens een klein meisje dat met haar ouders voor een tijdje in Nederland kwam wonen ... Zo zou dit sprookje over de neerlandistiek in Belgrado kunnen beginnen. Elk begin heeft namelijk een kiem in het verre verleden. Deze kiem was het heimwee dat dit Servische meisje na terugkeer in haar toenmalige vaderland Joegoslavië voelde voor haar geadopteerde tweede taal: het Nederlands. Ze had het liefst Nederlands gestudeerd, maar die taal werd begin jaren zeventig niet gedoceerd aan de filologische faculteit van Belgrado. Simpelweg omdat er niemand was die de taal beheerste. Dus ging ze Duits studeren, maar bleef ondertussen bezig met de taal waar ze als klein meisje van had leren houden. Ze bleef ook piekeren over hoe ze bruggen kon leggen tussen haar heden en haar verleden, tussen de hoge heuvels van de Balkan en de Lage Landen aan de zee. In 1987, toen ze als docente Duits een vaste aanstelling had gekregen, greep ze de kans en richtte aan de filologische faculteit van Belgrado het eerste lectoraat Nederlands op. Het eerste niet alleen in Servië, maar in heel toenmalig Joegoslavië.

Sindsdien heeft ze het genoeg gehad om de neerlandistiek beetje bij beetje op te bouwen, gesteund door een reeks enthousiaste medewerkers. Van boven links naar rechts ziet u haar en haar medewerkers allemaal op een rijtje: Jelica Novaković-Lopušina, Mirko Cvetković, Lada Vukomanović, Tamara Britka, Bojana Budimir, Aleksandar Đokanović, Ignace De Bruyn; de oud-medewerkers Heidi Wantia-Mijonić, Morris Leeraert, Anita van der Hulst, Sven Peeters, Bert Haesebeyt, Irena Ajdinović, René Gremaux, Marko Simonović, Jovana Bursać, Tijana Žakula; en de stagiaires Lucia Fiori, Irene Arnold en Andrea Bošnjak.

In de afgelopen 25 jaar zijn ook heel wat studenten de revue gepasseerd: meer dan 500 bijvakstudenten en ca. 230 hoofdvakstudenten, waarvan 60 intussen zijn afgestudeerd. Daaronder is er een behoorlijk aantal echte talenten tevoorschijn gekomen, die sindsdien actief bezig zijn gebleven met het Nederlands, zoals de succesvolle vertaalster Ivana Šćepanović. Op de vraag waarom ze voor het Nederlands hebben gekozen, is de fascinatie door de Nederlandse cultuur een van de frequentste antwoorden. Een twintigtal studenten heeft tot nu toe een wetenschappelijke koers gezet. Op het ogenblik zijn er zes doctorandi en één doctor in de neerlandistiek. Wat ze allemaal gemeen hebben, is een fascinatie voor de Nederlandse cultuur.

Deze wetenschappelijke vorming laat zich ook uitdrukken in een groot aantal wetenschappelijke artikelen, studies, projecten en leerboeken. Daarbij komen haast alle deelgebieden aan bod. De Nederlandstalige literatuur is in kaart gebracht dankzij het *Lexicon van Nederlandstalige auteurs* en de *Inleiding tot de Nederlandstalige literatuur*. De *Grammatica van het Nederlands* heeft tot nu toe zelfs drie uitgaven gehad. Een van de belangrijkste lopende projecten is het groot Servisch-Nederlands woordenboek dat hopelijk in 2013 onder auspiciën van de Nederlandse Taalunie zal verschijnen. Ook aan cultuurkunde wordt aandacht besteed: naast de bestaande (*Servië en Zuidoost-Europa in Nederlandstalige bronnen tot 1918*) is een vervolgstudie over de wederzijdse cultuurcontacten en beeldvorming in de maak.

In de loop der jaren is een behoorlijke bibliotheek opgebouwd met meer dan 6000 titels, mede dankzij schenking van instellingen en particulieren. Het bestand is online raadpleegbaar. Behalve primaire en secundaire literatuur bevat de bibliotheek ook een haast volledig overzicht van Nederlandstalige literatuur in Servische vertaling.

Een grote impuls in het vertaaloffensief is uitgegaan van het jaarboek *Erazmo*, dat zich tot doel heeft gesteld om de Nederlandstalige literatuur stelselmatig te presenteren. Het Servische leespubliek kreeg voor het eerst de kans om niet alleen actuele, maar ook oude en klassieke werken te lezen, direct vertaald uit het Nederlands en niet via bestaande Duitse, Franse of Engelse vertalingen, zoals dat tot de oprichting van de vakgroep het geval is geweest.

Het leslokaal van de Neerlandistiek is getooid met een kleurrijk behang: het is een enorme legpuzzel van voorbladen van alle Servische vertalingen van Nederlandstalige werken, beginnend met de vertaling van *De gierigaard* (1868) van Hendrik Conscience en voorlopig eindigend met *Alleen maar nette mensen* (2012) van Robert Vuijsje. In 2013 worden er namelijk nieuwe titels verwacht, en onze legpuzzel blijft groeien! Een vakgroep neerlandistiek vervult tevens de rol van cultureel ambassadeur: deze kleine keur van culturele evenementen laat zien hoe breed en veelzijdig de promotie wordt aangepakt. Daarbij wordt gestreefd naar een evenredige presentatie van de Nederlandse en van de Vlaamse cultuur.

Het kleine meisje van toen is uitgegroeid tot een blijde oma die met trots terug kan kijken op een spannend en bewogen levensspookje. Maar ze kijkt nog liever naar de toekomst die zich al doet gelden in hetgeen begaafde en gemotiveerde studenten presteren. Een klein voorproefje daarvan is het online verkrijgbare studentenblad *Paukenslag!*

Moge dit vers van Paul van Ostaijen een nieuwe kwarteeuw florerende Belgradose neerlandistiek inluiden!

Koning, keizer, admiraal ...

Vorstelijke namen etymologisch toegelicht

Naargelang van tijd en gebied bestaan er heel wat woorden voor een monarch, een regerende vorst.

Maar waar komen die woorden vandaan?

Vorst

Laten we beginnen met het woord *vorst* zelf. De vorst heette in het Oudnederlands *furista*, *fursta*, in het Oudhoogduits *furisto*. De *i* zorgde in het Duits voor de umlautsvorm *Fürst*. In het Nederlands moet de *i* al vroeg verdoft of weggevallen zijn, zodat geen umlaut kon ontstaan, vandaar *vorst*. Het woord is een superlatief van *voor* en betekent gewoon 'de voorste'. Het is vermoedelijk de vertaling van Latijn *princeps* 'eerste, voorste', vandaar 'leider'. En dat leeft voort in *prince*, *prins*, *Prinz*. Het Oudengels had ook het woord *fyrest*, maar dat evolueerde tot *first* 'eerste'. Een *keurvorst* of *Kurfürst* was een van de zeven vorsten die gerechtigd waren om de Duitse keizer te verkiezen. Het was dus een 'keuzevorst' en die *r* hebben we ook in *verkoren*. Een *viervorst* was een vorst die regeerde over een vierde deel van een provincie. Een ander woord is *tetrarch*, eigenlijk het Latijnse woord *tetrarcha*, dat teruggaat op Grieks *tetrarchês*. Daarin herkennen we Grieks *tettara/tessara* 'vier' en *archein* 'regeren'. En dat steekt dan weer in *monarch* of 'alleenheerser'.

Keizer

De *keizer* is de hoogste vorst. Het is eigenlijk de naam van (*Gaius Julius*) *Caesar*. De naam *Caesar* gaat wellicht terug op een Etruskisch woord, maar wordt op gezag van Plinius (1e eeuw) vaak afgeleid van *caedere* 'vellen, neerhouwen'. Men dacht namelijk dat Julius Caesar door een snee in de buik van zijn moeder ter wereld was gekomen. Zo kreeg de naam de afgeleide betekenis 'met de keizersnede geboren'. Op sommige plaatsen is het daarom gebruikelijk geweest kinderen die met die ingreep, in het Frans de (*opération*) *césarienne*, geboren waren, Caesar te noemen. *Keizersnede* is de vernederlandste vorm van *Kaiserschnitt*, een vertaling van *sectio caesarea*. Spreek Caesar uit zoals in het klassieke Latijn, nl. *kaizar*, en je begrijpt meteen de herkomst van het Duitse woord *Kaiser* en het Nederlandse woord *keizer*. Over Oudrussisch *česari* is hieruit ook de Russische *tsaar* te begrijpen. De *tsarevitjs*, Russisch *carevic*, is de oudste zoon van de tsaar. Julius Caesar was weliswaar geen keizer, maar zijn achterneef, de keizer Octavianus, nam ook de naam Caesar aan en zo werd de oorspronkelijke eigennaam de soortnaam *keizer*. Het Franse woord voor *keizer* is van een andere oorsprong. *Empereur* is de voortzetting van Latijn *imperator* 'gebieder, heerser'.

Koning

Het woord *koning*, Duits *König*, is het Germaanse woord *kuninga*, afgeleid van *kunja* 'geslacht, familie', waaruit *kunne*. Het Oudengelse *cyning* werd *cyng*, vandaar *king*. Frans *roi*, Italiaans *re*, Provençaals en Catalaans *rei*, Spaans *rey* gaan terug op Latijn *regem*, de accusatief van *rex* 'koning', afgeleid van *regere* 'richten, leiden'. De oude muntnaam *reaal* is Spaans *real* en betekent 'koninklijk'. Een koning is in het Russisch *korol*, in het Pools *krol* en dat is niets anders dan de naam van Karel de Grote.

Hertog

Hertog, Duits *Herzog*, luidde in het Oudsaksisch *heritogo*, Oudhoogduits *herizogo*, Oudengels *heretoga*. Het eerste lid is het woord *heer* 'leger' en het tweede is afgeleid van Middelnederlands *tien*, *tooch*, *getogen* 'trekken', waarvan in het moderne Nederlands nog de vormen *toog* en *getogen* voorkomen. Hij was dan ook een legeraanvoerder in het Frankische rijk. Later werd hij een bestuurder in een bepaald gebied, in een hertogdom, en nog later werd *hertog* gewoon een adellijke titel. De Franse hertog heet *duc* uit Latijn *ducem*, accusatief van *dux* 'leider', afgeleid van *ducere* 'leiden'. De Engelsen hebben het Franse woord overgenomen als *duke*. In Venetië en Genua was het een *doge*. Mussolini was natuurlijk geen hertog, maar noemde zich *duce* 'leider', net zoals Hitler de *Führer* was.

Graaf

De *graaf* was oorspronkelijk een opzichter, daarna een koninklijk ambtenaar, de opperste rechter in een gebied. Later kreeg hij ook bestuurlijke macht. De graaf van Vlaanderen was een leenman van de Franse koning. In Nederland is *graaf* de hoogste adellijke titel. Het woord is misschien ontleend aan middeleeuws Latijn *gravius* 'koninklijk bestuursambtenaar, toezichthouder' uit Grieks *grapheus* 'schrijver'. De betekenis 'bestuurder' leeft voort in het woord *dijkgraaf* 'voorzitter van het bestuur van een waterschap'. Het Franse woord *comte*, waaruit ook Italiaans *conte*, gaat terug op de accusatiefvorm *comitem* van Latijn *comes* 'begeleider, gezetel'. Zo'n voorwerpsvorm noemen ze in het Frans een *cas oblique*. Daarnaast bestond in het Oudfrans de *cas sujet* of onderwerpsvorm *cuens*. De Latijnse betekenis 'gezetel' moeten we begrijpen als 'lid van het gevolg van de keizer', vandaar 'gevolmachtigde die naar de provincies uitgestuurd werd'.

Sjah

De sjah was tot 1979 de vorst van Perzië, het huidige Iran. We spreken het woord gewoon uit als *sja*, maar R.H.B. De Coninck gaf in zijn *Groot uitspraakwoordenboek van de Nederlandse taal* (1970) ook de uitspraakvariant *sjach*. Het is uiteraard een Perzisch woord, nl. *shâh* 'koning' uit Oudperzisch *xâyašiya* 'koning, heerser' en dat hoort bij Avestisch *xšayati* 'heersen'. Via middeleeuws Latijn *scac(c)us* 'schaakstuk' en Oudfrans *eschac*, *eschecs* 'schaakspel', *eschec* 'situatie waarin de koning geslagen kan worden', steekt die Perzische *sjah* in ons Middelnederlands *scac* 'het schaakzetten, schaakbord, schaakstuk' en Nederlands *schaak* 'schaakspel' en 'positie van de koning waarin die in een volgende zet kan worden genomen'. De Arabieren hebben ons het spel leren kennen dat ze zelf in Perzië hadden geleerd. Het is duidelijk dat ook het Franse *échec* 'mislukking' hierop teruggaat.

Pasja

De Turkse titel *pasja* voor een generaal slaat op een hoge burgerlijke of militaire ambtenaar in het Ottomaanse rijk. Het Perzische woord *pâdi-šâh* 'hoogste heerser' bestaat uit Perzisch *pâd* 'meester, beschermer' en *šâh* 'koning, sjah'.

Emir

Een *emir* is een Arabisch opperhoofd, een vorst. We hebben het woord ontleend aan het Frans, dat *émir* zelf overgenomen had van Arabisch *amîr* 'bevelhebber, commandant, prins, gouverneur'. Het hoort bij het werkwoord *amara* 'bevelen'. Hierop gaat ook onze *admiraal* terug voor 'bevelhebber over de vloot'. In het Middelnederlands was het nog *amirael* 'bevelhebber van de Saracenen', vandaar 'Saraceens vlootvoogd'. Het is verkort uit Arabisch *amîr-al-bahr* 'bevelhebber over de zee'. Het lidwoord *al* werd begrepen als het Latijnse achtervoegsel *-alis*. De *d* van *admiraal* is te verklaren onder invloed van *admirare*, Frans *admirer* 'bewonderen'. Door voorvoeging van het Franse

lidwoord *le* werd *l'Amiral* de familienaam *Lamiral*, *Lamoral*. In Aartselaar (provincie Antwerpen) kwamen we de volgende naamdrager tegen: 1611 *Lammoraël vanden Berge* = 1615 *joncker Lammerael vanden Berge* = 1617 *heer Admirael vanden Berge*. En dan is er ook nog *Lamiroy*, een hypercorrecte vorm voor *Lamiré* en dat is Middelfrans *l'Amiré* 'de admiraal'. In *Lamiral* werd *la* als het Franse lidwoord begrepen en zo ontstond *Miraal*, bv. als 14de-eeuwse toenaam van *Rogeer Miraël* in Kortrijk. Maar zo'n voortonige *i* werd wel eens versterkt, zoals in dialectisch *kloniek* voor *kliniek*. Zo kunnen we de familienaam *Moraël*, *Moraal* verklaren, die we in de 15e eeuw in Hasselt aantreffen: 1440 *Peter Moraels* = 1445 *Peter Meraels*.

Sultan

Ook *sultan* als titel van een oosterse vorst, bijvoorbeeld de sultan van het Ottomaanse rijk, is een Arabisch woord. Het woord is ontleend aan het Turks, dat het uit het Arabisch overgenomen heeft, waar *sultan* 'macht, regering, autoriteit' betekent. In het Middelnederlands luidde het woord *soutaen*, *soudaen*, ontleend aan Oudfrans *soudans* 'oosters vorst'. Een Laatmiddeelnederlandse tekst uit 1462 spreekt duidelijk: *Soudaen is te segghen in haren spraken coninc ende het plaghen te sijn vijf soudanen, mer nu en esser niet meer dan een, dat is die soudaen van Egypten*. Het woord komt ook voor als familienaam *Soudan(s)*, *Soudant*, *Soudent*, *Soldan*, bv. in Bergen in 1281 *Alars li Soudans*; in Doornik in 1349 *Agnès Soudan*. Het is ook de Engelse familienaam *Sowden*, de Italiaanse *Soldan(i)*, *Soldano* en de Hongaarse *Zoltan*. De laatste is vooral bekend als naam van de Hongaarse componist Zoltan Kodaly (1882-1967).

Farao

Farao was de naam van de Egyptische koningen. De laatste was Faroek (1936-1952). De Latijnse en Griekse naam *Pharao* gaat terug op Egyptisch *per'aa* 'groot huis', waarmee het paleis bedoeld werd, vervolgens de bewoner en dus de vorst. Het kaartspel *faro* heet zo omdat de farao als hartenheer afgebeeld stond op het kaartblad. De *kedive* was de Egyptische onderkoning. Turks *khidiv* uit Arabisch *khidiw* gaat terug op Perzisch *khadiw* 'prins', een afleiding van *khodâ* 'heer, prins'.

Radja

De *radja* was een Indische vorst. Hindi *râjâ* 'koning' uit Oudindisch *râjan* is verwant met *rex*, *regis*.

Mogol

De *grote Mogol* of *Grootmogol* was de koning van Delhi. Perzisch *moghol* betekent gewoon 'Mongool', want *mogol* was de naam van Mongoolse vorsten van Hindoestan. Van Dale kent de uitdrukking een *dikke mogol* voor een dikke vrouw. Maar dat zal wel een volksetymologische vervorming zijn van *dikke mogel*. Van Dale ziet er een variant in van *mokkel*. Maar m.i. is dat veeleer een samentrekking van *machochel*, *magoggel* voor een dikke, vette vrouw.

In de kijker

Jürgen Jaspers over standaardtaal en taalnormen

[Jürgen Jaspers:] “[...] kun je je afvragen voor wie en waarom we per se één overall geldende vaste norm zouden willen vastleggen. Maar ik merk

vaak dat zelfs erg intelligente mensen bij deze vraag alleen al hun emoties niet meer kunnen bedwingen. Terwijl ik er niet per se tegen ben dat mensen normen in elkaar knutselen, maar ze zouden wel mogen erkennen dat die normen vaak willekeurig zijn. Bovendien moeten zij uitleggen waarom het sop de kool waard is en waarvoor en wanneer die norm realistisch gesproken zinvol is. Als ‘onderling’ hier ‘in samenwerking met de Nederlanders’ betekent, dan kun je je ook daar afvragen waarom dat per se moet. [...] Dat verlangen naar onderling overleg met de Nederlanders is een typisch Vlaamse verzuchting die alles te maken heeft met de historische drang van de Vlamingen om, wat taal betreft, op Nederlanders te lijken en daarbij een klein beetje eigen inbreng te willen. Het is overigens erg merkwaardig dat ze die eigen inbreng willen: als ze dan toch zo graag een vaste norm willen, waarom nemen Vlamingen niet gewoon die van de Nederlanders over? Die ligt toch voor het grijpen. Maar zoveel vastigheid lijken Vlamingen blijkbaar niet te verdragen, ze willen altijd wat aan die norm sleutelen en hopen zo wat Vlaams taaleigen binnen te loodsen en acceptabel te maken. Daar is op zich niks mis mee. Maar het is wat schijnheilig om vervolgens met de ‘vaste norm’ te staan zwaaien en Vlamingen te verbieden om hun eigen kleur of draai te geven aan hun taalgebruik.”

Uit: Bruno Comer, Jürgen Jaspers: rigiditeit schiet zijn doel voorbij (interview) In: *Over taal*, jg. 51 (2012), nr. 5, pp. 115-118.

Taalvaardigheids- onderwijs

Is het wel mogelijk instrumentele vaardigheden aan te leren via technieken en strategieën? Volstaat het bijvoorbeeld om de tientallen tekstsoorten ge-

zien te hebben om ze ook allemaal effectief te beheersen? Het is niet omdat je op school één sollicitatiebrief hebt geschreven en één sollicitatiegesprek hebt gesimuleerd, dat je het solliciteren onder de knie hebt. [...] Niemand zal beweren dat jongeren op school niet vlot en correct moeten leren schrijven en lezen, spreken en luisteren. Maar verwerven ze die vaardigheden niet eerder op een indirecte manier en op lange termijn? Leren ze bijvoorbeeld niet beter schrijven door heel veel (literatuur) te lezen en door veel te oefenen? Dat deden ze vroeger natuurlijk ook al. Alleen wordt nu alles systematisch opgesplitst in specifieke deelvaardigheden, die meetbaar, verifieerbaar en controleerbaar moeten zijn. Het geloof in de maakbaarheid en de meetbaarheid is de norm geworden. De versnippering en het gebrek aan een overkoepelende structuur werken verwarrend. Zonderwijs. Wie onderwijs ziet als cultuur-overdracht (een woord dat nergens in de eindtermen of leerplannen terug te vinden is) van de ene generatie op de andere, via het persoonlijke contact tussen een gecultiveerde én bezielde volwassene en ontvankelijke jongeren, kan met de vaardigheden zijn pap niet koelen. Instrumenteel vaardigheidsonderwijs vraagt weinig of geen intellectueel of humaan engagement van de leraar.

Uit: Paul De Loore, Moet er nog kaas zijn? Over literatuuronderwijs in Vlaanderen. In: *Ons Erfdeel*, jg. 56 (2013), nr. 1, pp. 14-22.

Tom Lanoye over taalverandering en spelling

Juist als taal-liefhebber heeft Lanoye niet veel problemen met taalverandering. “Als mooier als in plaats van mooier dan de norm wordt, dan vind

ik dat jammer, maar ik lig er zeker niet wakker van. Ik zal het zelf niet schrijven, omdat ik het esthetisch gezien niet waardeer, maar ik heb niet de illusie dat verandering tegen te houden is. In dezen verliest elke conservatief, dat is zijn tragiek.” Iets dergelijks vindt hij van leenwoorden. “Ze gaan me alleen tegenstaan als ze worden gebruikt in het kader van imponeergedrag. We moeten niet te bang worden. De taal kan tegen een stoot.” Pardon, het is toch ‘kan tegen een stootje?’ Lanoye glimlacht. “Ja, dat weet ik, daarom gebruik ik juist ‘een stoot.’”

Spelling is een terrein waar Lanoye maar minimaal in geïnteresseerd is. “Ik heb wel het idee dat er veel onzinnige regels zijn. En met elke nieuwe regel komt er weer iets onzinnigs bij. Wat mij betreft was de spelling van de jaren dertig gehandhaafd gebleven. *Boom* uiteraard met twee o’s, en *boomen* dus ook met twee o’s. Gelukkig heb ik goede redacteuren en zijn er spellingprogramma’s. Maar het belangrijkste: spelling is geen taal. Het is een bij voorbaat mank mechaniekje om taal neer te schrijven en door te geven. Hooguit een partituur, maar nooit de symfonie zelf.”

Uit: René Appel, Goesting in taal: Interview met schrijver Tom Lanoye. In: *Onze Taal*, jg. 82 (2013), nr. 2/3, pp. 46-48.

Recensies

Een geschiedenis van België voor jong en oud

Pieter van Hees

Twee schrijvers van naam, Benno Barnard en Geert van Istendael, hebben, enigszins verontrust over de geringe kennis die hun kinderen van de geschiedenis van hun land België hadden, een boek geschreven “voor nieuwsgierige kinderen (en hun ouders)”.

In een driehonderd bladzijden voeren zij de lezers mee door de historie van België van verleden tot heden. Zij maken niet de fout de Belgische staat al in een ver verleden als onontkoombaar en vanzelfsprekend voor te stellen. Tot 1830 loopt het verhaal globaal over de gebieden en streken waar in 1830 de Belgische staat uit gevormd is. Men zou ook 1795 kunnen nemen, omdat onder het Franse bestuur een gemeenschappelijk verzet ontstaat en de latere staat door de inlijving van het prinsbisdom Luik dan min of meer de huidige vorm heeft gekregen. Maar dat voorbeeld van protonationalisme nemen de auteurs niet over.

Het verhaal begint in de prehistorie met vondsten rond neanderthalers en de homo sapiens. Via Kelten en Romeinen komen we bij de Franken en de vorsten Clovis en Karel de Grote. Belangrijk is de opkomst van de steden en daarmee een eerste begin van rechten voor de vrije burgers (Charter van Kortenberg in 1312 en de Blijde Inkomste van 1356). Vanzelfsprekend komen de Bourgondische en later de Habsburgse periode met de vrijheidstrijd en de godsdiensttwisten breed aan de orde. Dat geldt ook voor de eerste breuk in de eenheid van de Nederlanden door de val van Antwerpen in 1585 met de nadelige gevolgen die dat had voor de zuidelijke Nederlanden. Er kwam een massale emigratie van protestantse burgers op gang en de Schelde ging dicht. Een economische ramp. De periode van Albrecht en Isabelle en het latere Oostenrijkse bewind, dat in 1713

komt, sluiten het gedeelte af dat Barnard schreef. In dat eerste stuk is er niet alleen ruim aandacht voor sociaal-economische zaken, ook kunst en cultuur worden besproken. Aardig is dat Barnard vaak verwijst naar jeugdliteratuur over een bepaald onderwerp en daarbij Suske-en-Wiskealbums niet vergeet.

Het Oostenrijkse bewind (hier begint Van Istendael met zijn overzicht) begint slecht. Er zijn opstanden tegen het autoritaire en tirannieke bewind, met name in Brussel, waar Anneesens de leiding van het verzet neemt. Onder Karel van Lotharingen keert het tij ten goede en is er zelfs een zekere welvaart. Onder Jozef II, met zijn verlicht absolutisme, neemt het verzet en de strijd om het behoud van de oude vrijheden weer toe. Vonckisten en Van der Nootianen, hoewel qua ideologie niet identiek, strijden vergeefs tegen de Oostenrijkse macht. Die wordt in 1795 definitief verwijderd door het Franse revolutionaire bewind. Naast ellende brengt dat bewind meer centraal gezag, een betere uniforme rechtspraak en vooral een sterk verfransende administratie.

In 1815, na de definitieve ondergang van Napoleon bij Waterloo, volgt een nieuwe hereniging van Noord en Zuid onder koning Willem I, een telg uit het huis van Oranje. Ondanks zijn goede bedoelingen en ook wel goede daden wordt het geen succes. Katholieken en liberalen vervreemdt hij van zich en in 1830 volgt een revolutie tegen zijn bewind. De grote mogendheden helpen Willem niet, maar willen wel een koning in de nieuwe staat. Het Duitse reservoir aan werkloze vorstjes biedt uitkomst. Leopold van Saksen-Coburg wil wel komen. Met vaste hand voert Van Istendael zijn lezers de geschiedenis van de jonge staat België in. Uitvoerige aandacht is er voor de economische ontwikkeling van Wal-

lonië, dat snel industrialiseert, en voor het nog enkele decennia achterblijvende Vlaanderen. Ook de breuk tussen de katholieken en liberalen krijgt aandacht, met name op het punt van de strijd tussen klerikalisme en antiklerikalisme. Een ander punt is de taalwetgeving, die door Vlaanderen geëist wordt als dam tegen de verfransing. Van Istendael plaatst al die zaken in een Europese context. Op zich goed, maar soms zou je wat meer Belgische geschiedenis willen. Ruim aandacht is er voor de Eerste Wereldoorlog en met name het verhaal over de Tweede Wereldoorlog is aangrijpend, wanneer het over de Jodenvervolgung en het kamp Breendonk gaat. Na 1945 zijn het de Koningskwesie en de ondergang van het Waalse industriële complex die de aandacht vragen.

De communautaire problematiek krijgt via de taalwetgeving en ook een overzicht van de bestuurlijke veranderingen – België wordt van een unitaire staat een federale staat in 1993 – zeker aandacht, maar het blijft naar mijn mening wat weinig. Er is nauwelijks aandacht voor zaken als activisme en collaboratie in de Tweede Wereldoorlog. De Frontbewe-

ging wordt in één regel afgedaan en over een Waalse beweging heb ik niets gelezen. Over een bijzondere band tussen beide landen en met name tussen Nederland en Vlaanderen lezen we niets.

Wel lezen we, en terecht, weer veel over kunst en cultuur en passeren de grote namen als Conscience, Maeterlinck,

Van Ostayen en Elsschot, naast Magritte en Ensor de revue. Van Istendael verwijst ook naar jeugdliteratuur. Een goed register, kaartjes, een tijdbalk, aardige kleine zwart-witillustraties door Judith Vanistendael en een heldere typografie maken het boek af, al zouden wat meer grote illustraties ter verheldering van de paragrafen over kunst en cultuur wel-

kom zijn geweest. Ten slotte: zeker een leesbaar boek voor jong (vanaf rond elf jaar) en oud.

Benno Barnard & Geert van Istendael, *Een geschiedenis van België voor nieuwsgierige kinderen (en hun ouders)*. Uitgeverij Atlas Contact, Amsterdam/Antwerpen, 2012, ISBN 978 90 450 4549 8, 288 pp. Prijs: € 24,95.

Taalnormen in de zuidelijke Nederlanden in de 18e eeuw

Peter Debrabandere

Dit boek van Gijsbert Rutten, met medewerking van Rik Vosters, is een voorbereiding op toekomstig corpusonderzoek naar taalnormen en schrijfprijktijken in de zuidelijke Nederlanden in de 18e eeuw. Al kan dit boek al heel wat aan het licht brengen, toch kan het nog geen definitieve besluiten leveren, want er is nog te weinig bekend.

Tegenover het algemene beeld dat we lang gehad hebben van de taaloestanden in de zuidelijke en noordelijke Nederlanden in de achttiende eeuw (chaos en taalverval in het Zuiden, verdrukking door het Frans in het Zuiden, uniformiteit in het Noorden), staat nu een beeld van een eeuw waarin een normdiscussie heerste in het Zuiden. Naar het einde van de achttiende eeuw toe groeide er zelfs een normtraditie in het Zuiden en er was een grote mate van uniformiteit. In de eerste helft van de achttiende eeuw heerste in het Zuiden nog een groot besef van eenheid met het Noorden, maar in de tweede helft van de eeuw was er een ontwikkeling naar een eigen taalidentiteit. Er ontstond een nieuw, tweede taalcentrum in het Nederlandse taalgebied, nl. Brabant, in het bijzonder Antwerpen. Later, in de negentiende eeuw, tijdens de jaren 1815-1830 (Verenigd Koninkrijk der Nederlanden), raakte de standaardisatie in het Zuiden verstoord en kwamen de twee schrijftradities weer samen.

In de eerste helft van de achttiende eeuw is de productie van taalkundige

publicaties in het Zuiden inderdaad tamelijk 'schraal'. Rutten geeft als bronnen: Jacques-François Van Geesdalle, Andries Stéven (*Nieuwen Néderlandschen voorschrift-boek, 1714*) en een auteur die alleen met zijn initialen E.C.P. bekend is. Er worden alom (in het Noorden en in het Zuiden) klachten geuit over de staat van de taal, over de wens tot verbetering van het taalgebruik: het taalgebruik is ongeregeld en moet geregeld worden. Terwijl Andries Stéven nog heel erg op het Noorden gericht is, komt in de tweede helft van de achttiende eeuw in het Zuiden definitief een eigen normatieve traditie op gang met Verpoorten, P.B. en Jan Des Roches. Brabant wordt de kern van de nieuwe traditie met Jan Des Roches als de bekendste vertegenwoordiger. In 1761 verscheen Des Roches' *Nieuwe Nederduytsche spraek-konst*, de belangrijkste achttiende-eeuwse grammatica uit de zuidelijke Nederlanden. Des Roches was een compiler van erkende taalkundige tradities. Hij maakte gebruik van de noordelijke traditie en vermengde elementen uit de noordelijke en de zuidelijke traditie tot een eigen norm. Voor de woordsoortenleer bijvoorbeeld steunde Des Roches op de belangrijkste achttiende-eeuwse publicaties uit het Noorden én het Zuiden.

Scherplange en zachtlange e's en o's

Een groot deel van dit boek is besteed aan de spelling van de scherplange en zachtlange e en o. Vandaag is het verschil in uitspraak tussen scherplange en

zachtlange e en tussen scherplange en zachtlange o er in de standaardtaal allang niet meer. Maar in de achttiende eeuw was dat verschil in sommige delen van het Nederlandse taalgebied nog goed hoorbaar, in andere delen niet meer. Er verschenen dus in allerlei taalkundige werken verschillende systemen voor de spelling van die e's en o's.

De scherplange e zoals in *steen* gaat terug op de West-Germaanse tweeklank ai en wordt in sommige dialecten vandaag nog steeds als een soort tweeklank uitgesproken. De zachtlange e zoals in *hemel* is ontstaan door rekking van de korte vocalen e en i in open lettergreep. In de standaardtaal klinken beide e's gelijk. De scherplange o zoals in *rood* gaat terug op de West-Germaanse tweeklank au en wordt in sommige dialecten vandaag nog steeds als een soort tweeklank uitgesproken. De zachtlange o zoals in *open* is ontstaan door rekking van de korte vocalen o en u in open lettergreep. In de standaardtaal klinken beide o's gelijk.

In de achttiende eeuw kunnen we een Zuid-Hollandse en een Noord-Hollandse traditie onderscheiden. De Noord-Hollandse traditie was gebaseerd op Vondel en pleitte voor samenvat van de scherplange en zachtlange e. De Zuid-Hollandse traditie greep terug op de Statenbijbel, was een voortzetting van de zuidelijke schrijftraditie van Kiliaen en nam het uitspraakverschil tussen beide soorten e als uitgangspunt. In de zuidelijke Nederlanden ontstaat een traditie waarin

het onderscheiden van scherplange en zachtlange e zowel in open als in gesloten lettergreep wordt bepleit. Zo ontstond de Antwerpse of Brabantse *accentspelling* (met navolging en tegenstand). Na het verhaal over de scherplange en zachtlange e's vertelt Rutten een vergelijkbaar verhaal over de scherplange en zachtlange o's.

Vervolgens bespreekt Rutten samen met Rik Vosters de genese van de accentspelling in het taalgebruik. Een onderzoek van Rutten en Vosters naar de achttiende-eeuwse schrijfpriktijk bracht aan het licht hoe de accentspelling ontstaan was. De accentspelling is ontstaan uit deleties: weglating van letters in of aan het einde van een woord. Accenttekens dienden dan ter compensatie van de weglating. Door analogiewerking ontstonden lexicaal gebonden patronen van accentgebruik. Daardoor verschenen ook accenten in woorden waarin geen deletie opgetreden was. Na die fase van lexicale diffusie werd het accentgebruik (nogmaals door analogiewerking) gegeneraliseerd naar fonologisch vergelijkbare contexten, zodat in principe alle zachtlange e's en o's in gesloten lettergreep een accentteken kregen. In tabelletjes met achttiende-eeuwse bronnen in chronologische volgorde wordt die ontwikkeling goed zichtbaar (pp. 132-133)

In twee afsluitende hoofdstukken legt Rutten dan uit hoe uit de schrijfpriktijken onderwijsnormen ontstonden en hoe in het Zuiden in de achttiende eeuw geleidelijk een eigen taalidentiteit groeide. Het boek wordt afgesloten met een hoofdstuk over nieuwe bronnen die tijdens het onderzoek naar zuidelijke taalnormen en schrijfpriktijken (opnieuw) opdoken: de handschriften van de dichter Godefridus Bouvaert, het weer opgedoken *Snoeijmes der vlaemsche tale* en grammaticale teksten in handschrift van de Gentenaren De Bast & De Laval. Het boek wordt afgesloten met de editie van de handschriften van Bouvaert, een uitgebreide bibliografie en een register.

Gijsbert Rutten (m.m.v. Rik Vosters), *Een nieuwe Nederduitse spraakkunst: Taalnormen en schrijfpriktijken in de Zuidelijke Nederlanden in de achttiende eeuw*. VUBPRESS, Brussel, 2011, ISBN 978 90 5487 931 2, 265 pp. Prijs: € 25,-.

Taal, cultuurbeleid en natievorming onder Willem I

Peter Debrabandere

47

Onder redactie van Rik Vosters en Janneke Weijermars is in 2011 een verzamelm bundel verschenen waarin meerdere wetenschappers uit verschillende wetenschappelijke disciplines (geschiedenis, letterkunde en taalkunde) hun licht laten schijnen op taal, cultuurbeleid en natievorming in de periode 1815-1830, de periode van het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden onder Willem I. In een inleidend hoofdstuk leggen Vosters en Weijermars uit dat deze bundel de resultaten van nieuw onderzoek naar de periode 1815-1830 bundelt.

Geschiedenis

Els Witte bespreekt de natievorming onder Willem I in de vorm van een blik op de historiografie (pp. 13-34). Stefaan Marteel werpt in *Polemieken over natievorming in het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden* een blik op de intellectuele wortels van het Belgische nationalisme

(pp. 35-60). Matthijs Lok behandelt *De cultuur van het vergeten onder Willem I* (pp. 61-86). Wolfgang Alt schetst *Het beeld van Willem I in Luxemburg*, nl. een koning van Oranje als slachtoffer van een 'leyenda negra' (pp. 87-108).

Letterkunde

Janneke Weijermars verzorgt een artikel met de titel *De Belgische Muzen-Almanak en de Zuidelijke letterkunde in de Hollandse Tijd* (pp. 111-127). Arnold Lubbers bespreekt in *Werken van Kunst & Smaak* de leatuurconsumptie van Dordtse leesgezelschappen tussen 1815 en 1830 (pp. 129-152). Kris Steyaert heeft het in *Het 'mysterie' Tandem* over Kinckers studentengenootschap in Luik (pp. 153-168).

Taalkunde

Guy Janssens voert een eerste verkenning uit naar *De uitspraakcolleges van Johannes Kinker aan de universiteit te Luik* (pp. 171-190). Joop van der Horst (pp. 191-199) laat ons kennismaken met Ulrich Lauts, de Amsterdammer die in 1822 benoemd werd tot leraar van het atheneum in Brussel en daar tot 1830 zou blijven. Van der Horst belicht een aspect

van Lauts' Nederlandse grammatica voor Franstaligen Éléments (1821-1823), een normatieve uitspraak over het eerste zinsdeel: "Les mots *daarenboven, derhalve, echter, evenwel, hierom, maar ook, nogtans, niettemin, zoo, (tum), etc.*, conjonctions considérées comme conjonctions causatives, mais qui en même temps peu-

vent être considérées comme adverbes; doivent pour cette raison, être suivies immédiatement du verbe, quand elles se trouvent au commencement de la phrase; p:e: Nogtans behoorde uw kweekeling zich meer toe te leggen – Cependant votre élève devrait s'appliquer davantage [...]" Rik Vosters en Gijsbert Rutten sluiten

het boek af met hun bijdrage 'Tets over de *Hollandsche tael, noch voor, noch tegen?*' (pp. 201-225).

Rik Vosters & Janneke Weijermars (red.), *Taal cultuurbeleid en natievorming onder Willem I, Paleis der Academiën, Brussel, 2011, ISBN 978 90 6569 094 4, 225 pp. Prijs: € 28,50.*

Signalementen

Taal en tongval

Het eerste nummer van de 63e jaargang van *Taal en tongval* is een themanummer onder de titel *Linguistic and extra-linguistic perspectives on*

regiolectization onder redactie van G. De Vogelaer en W. Heeringa. In acht Nederlands- en Engelstalige bijdragen wordt het fenomeen *regiolectisering* behandeld in Vlaanderen, Nederland, Duitsland en Engeland. J. De Caluwe en E. van Renterghem hebben het over de *Regiolectisering en de opkomst van tussentaal in Vlaanderen*. R. Keulen geeft *Enkele beschouwingen over processen van dialectverandering en regiolectvorming in Belgisch- en Nederlands-Limburg*. T.F.H. Smits schrijft over *Dialectverlies en dialectnivellering in Nederlands-Duitse grensdialecten*. (PD)

Taal en tongval: tijdschrift voor taalvariatie, ISSN 0039 8691, jaargang 63 (2011), nr. 1, pp. 1-196.

Frans-Vlaanderen en de Nederlanden

Dit boekje bevat teksten die tussen 2008 en 2011 verschenen op www.widopedia.eu, de website van de auteur, Wido Bourel. De teksten handelen over

Frans-Vlaanderen en de Nederlanden, over vreemde of bezienswaardige plekken en landschappen, merkwaardige feiten en gewoonten, vermaarde en vergeten mensen. Meer informatie vindt u op www.widopedia.eu. (PD)

Wido Bourel, *Hier, en aan de overkant: Anekdotische aantekeningen over Frans-Vlaanderen en de Nederlanden*. In eigen beheer uitgegeven, Bouwel, 2011, ISBN 978 90 8182 490 3, 60 pp. Prijs: € 15,-. Te bestellen via www.widopedia.eu.

Nederlandse Taalkunde

In het 2e nummer van de 17e jaargang van *Nederlandse Taalkunde* behandelt C. van Bree de *Palatalisatie rond Amsterdam*. Dezelfde Van Bree heeft het

vervolgens over *Hun als subject in een grammaticaal en dialectologisch kader*. De rest van het tijdschriftnummer is op een boekbespreking na volledig gewijd aan een discussie onder taalkundigen over de *constructiemorfologie*: een deelgebied van de *constructiegrammatica*, een overkoepelende term voor een aantal verschillende benaderingen van taal die met elkaar het uitgangspunt delen dat taalkennis volledig beschreven kan worden in termen van eenheden van vorm en betekenis (*constructies*).

In het 3e nummer behandelen T. Coleman en M. den Dikken eerst elk afzonderlijk het fenomeen van de ditransitieve

constructies in het Nederlands (constructies met een direct en een indirect object) vanuit respectievelijk een constructioneel en een generatief perspectief. Daarna gaan beide auteurs in een gezamenlijk geschreven artikel met elkaar over dit onderwerp in discussie. Het tweede deel van dit nummer gaat over de Jespersencyclus, die voorspelt dat veranderingen in negatie een zeker pad doorlopen. J. van der Auwera en H. Zeijlstra discussiëren met elkaar over dit onderwerp. (PD)

Nederlandse taalkunde, ISSN 1384 5845, jaargang 17 (2012), nr. 2, pp. 201-342 & nr. 3, pp. 343-433.

Internationale Neerlandistiek

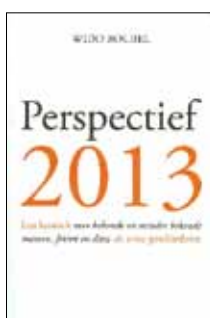
Naar aanleiding van het vijftigjarige bestaan van *Internationale Neerlandistiek* (voorheen *Neerlandica extra muros*) is in 2012 een jubileumnummer (1963-2012)

verschenen, waarin teruggekeken wordt op vijftig jaar vakgeschiedenis. De redactie heeft voor elk van de voorbije vijftig jaren een opmerkelijke gebeurtenis (meestal een publicatie) gekozen: vijftig mijlpalen dus. De eerste mijlpaal (1963) die in dit jubileumnummer belicht wordt, is *Zwischen Himmel und Erde: Eine Studie über Joost van den Vondels biblische Tragödie in gattungsgeschichtlicher Perspektive* van K. Langvik. De laatste mijlpaal (2012) is de *Geschiedenis van de Nederlandse literatuur* in acht delen onder redactie van A.J. Gelder-

blom en A.M. Musschoot. Verder worden onder andere ook nog als mijlpalen gepresenteerd: J. Goossens, *Historische Phonologie des Niederländischen* (1974), S. Theissen, *Germanismen in het Nederlands* (1978), de *Algemene Nederlandse Spraakkunst* (1984), het *Woordenboek der Nederlandsche taal* (1998), N. van der Sijs, *Taal als mensenwerk: het ontstaan van het ABN* (2004) en J. van der Horst, *Geschiedenis van de Nederlandse syntaxis* (2008). De bijdragen zijn uiteraard geschreven door neerlandici uit alle hoeken van de wereld. (PD)

Internationale Neerlandistiek, ISSN 0047 9276, jaargang 50 (2012), jubileumnummer 1963-2012, 164 pp.

Perspectief 2013

Dit boekje is een omgekeerde historische kalender met het jaar 813 als uitgangspunt, zodat exact 1200 jaren geschiedenis de revue passeren. De auteur

is de Frans-Vlaming Wido Bourel, die in het Frans opgroeide en op latere leeftijd Nederlands geleerd heeft. Hij focust op markante feiten in de geschiedenis van de Nederlanden. (PD)

Wido Bourel, *Perspectief 2013: Een kroniek over bekende en minder bekende mensen, feiten en data uit onze geschiedenis*. In eigen beheer uitgegeven, Bouwel, 2012, ISBN 978 90 8182 491 0, 64 pp. Prijs: € 16,50. Te bestellen via www.widopedia.eu.

Logboek der Lage Landen

In deze historische kalender wordt de geschiedenis van de Nederlanden bladzij per bladzij naast de wereldgeschiedenis geplaatst. De auteur start 150.000 jaar voor Christus met het landijs uit Scandinavië dat noordelijk Nederland bedekt. Dan maken we een grote sprong naar

100.000 v.C. met een gebeurtenis uit de wereldgeschiedenis: “Moderne mens (homo sapiens) verspreidt zich vanuit Afrika”. En zo gaat het verder heen en weer tussen de Nederlandse geschiedenis en de wereldgeschiedenis. Voor de periode tussen 150.000 en 1000 v.C. heeft de auteur maar drie bladzijden nodig. Van 1000 v.C. tot de geboorte van Christus zijn er acht bladzijden. Zo vernemen we dat ca. 500 v.C. de Bataven de Rijn afzakten, terwijl de Chinese generaal Sun Tzu *De kunst van het oorlog voeren* schreef. Regelmatig wordt de opsomming van gebeurtenissen onderbroken door uitspraken van historische figuren, citaten uit de Bijbel, literaire bronnen, wetenschappelijke publicaties ... Hoe meer we het heden naderen, hoe gedetailleerde de lijst met gebeurtenissen wordt. Achteraan in het boek zijn enkele chronologisch geordende lijsten opgenomen: bouwwerken, filosofie/religie, krijgshandelingen, kunstuitingen/educatie, ontdekkingen, personen, uitvindingen, verdragen, volkeren, territoriale bezittingen en handelsposten. (PD)

Wout van der Toorn, *Logboek der Lage Landen: Geschiedenis der Nederlanden gekaderd in de wereldhistorie met hoogtepunten uit wetenschap en cultuur, verlichtigd met bekende uitspraken*, Rozenberg Publishers, Amsterdam, 2010, ISBN 978 90 3160 111 0, 190 pp. Prijs: € 16,90.

Plaatsnamen in spreekwoorden, spotrijmen en gezegden

Marinus van den Broek, de auteur van het *Alcoholisch Spreekwoordenboek* (2000) en het *Erotisch Spreekwoordenboek* (2002), heeft zich nu toegelegd op

het verzamelen van spreekwoorden, spotrijmen en gezegden waarin plaatsnamen voorkomen. Die verzameling heeft hij ondergebracht in dit woordenboekje met uitsluitend plaatsnamen uit Nederland en Vlaanderen als trefwoorden. Uit veel van de verzamelde uitdrukkingen blijkt

de rivaliteit tussen verschillende steden, dorpen of regio's. Zeden, gewoonten, leefomstandigheden en eigenschappen als onbetrouwbaarheid, overdreven zuinigheid, losbandigheid en arrogantie worden door heel wat uitdrukkingen met plaatsnamen beschreven. De auteur heeft tientallen naslagwerken doorgenomen om zijn verzameling aan te leggen. Hij verwijst bovendien bij elke uitdrukking zorgvuldig naar de gebruikte bron. Daarnaast heeft hij een beroep gedaan op materiaal van oudheidkundige verenigingen, heemkundekringen en individuele taalliefhebbers. De uitdrukkingen zijn zo veel mogelijk in de originele dialectvorm weergegeven en als dat mogelijk was, is ook een vertaling en/of betekenisomschrijving in de standaardtaal toegevoegd. In veel gevallen wordt ook de ontstaansgeschiedenis of historische achtergrond belicht. Enkele voorbeelden (waarbij ik de bronvermeldingen weggelaten heb): *Als het in Parijs regent, druppelt het in Brussel – Het Brusselse establishment aapte graag Frankrijk en in het bijzonder de Parijzenaars na.* / *De klok gaat op Dordt. – De klok loopt niet goed. Dordrecht had kennelijk geen goede reputatie.* / *Het is een Goudsche gaper. – De Gouwenaren schijnen bij het spreken hun mond erg breed open te doen.* / *As-te Grönnegers 't lief vol (h)ebbe'n, goan ze vot. – Als de Groningers hun buik vol hebben gegeten, gaan ze weg.* / *De mènnekes van Luive kumen af. – De mannetjes van Leuwen komen langs. Wordt gezegd tegen kinderen die slaap beginnen te krijgen* (PD)

Marinus A. van Den Broek, *Boeren, burgers en buitenlui spreekwoordelijk geportretteerd*, Boekscout.nl, Soest, 2013, ISBN 978 94 6206 565 9, 184 pp. Prijs: € 16,95.

Rechtzetting

In *Manifesten van Gravensteengroep gebundeld* (N/NvN 2012, nr. 4, p. 48) wordt ten onrechte beweerd dat de Gravensteengroep in 2008 op voorstel van Etienne Vermeersch voor het eerst in Gent bijeenkwam. Niet Etienne Vermeersch, maar wel Chris Michel is de initiatiefnemer van de Gravensteengroep.

Het laatste woord

Piet Menu

Directeur Vlaams Cultuurhuis de Brakke Grond

De Brakke Grond, cultureel scharnier tussen Nederland en Vlaanderen

Al elf jaar bevind ik me in het grensverkeer tussen Vlaanderen en Nederland. Gestart als stagiair in het Vlaams Cultuurhuis de Brakke Grond ben ik doorgegroeid tot programmeur podiumkunsten, om daarna vier jaar te werken als artistiek leider van het Huis van Bourgondië in Maastricht, een ontwikkelplek voor jonge theatermakers.

Als de dag van gisteren herinner ik me mijn eerste ontmoeting met Nederland. Een zwoele zomerwind voerde me van het anonieme Damrak naar een zolderkamertje aan de Oudezijds Voorburgwal. Met grote ogen en vol ontzag keek ik naar de mondige Nederlanders om me heen en ik werd me bewust van mijn eigen identiteit als Belg en Vlaming. “Ik weet dat ik ben omdat ik weet dat de Ander er is”, schrijft Ryszard Kapuściński in zijn boek *De Ander*. Ik denk dat dát het is wat me aantrekt in de dynamiek tussen Vlaanderen en Nederland. De gemeenschappelijke taal verleide me om op zoek te gaan naar de gelijkenissen en vervolgens te botsen op de verschillen die ons kenmerken. In het begin was ik wantrouwig, terughoudend, soms zelfs ronduit vijandig. Ik was blij dat mijn stageperiode slechts vier maanden duurde en ik terug kon gaan naar mijn vertrouwde huis onder de West-Vlaamse kerktoren. Maar het is zoals bij het eten van olijven of oude kaas. Je hebt het geproefd en vindt het niet lekker, maar het heeft je nieuwsgierigheid gewekt en smaakt naar meer.

Marinel Gerritsen herhaalde Hofstede's onderzoek naar cultuurverschillen uit 1980 en bevestigde wat we allemaal weten. Er bestaan geen twee andere aan elkaar grenzende landen waar men dezelfde taal spreekt en die meer van

elkaar verschillen dan Vlaanderen en Nederland. Zwitsers en Duitsers of Canadezen en Amerikanen kennen minder cultuurverschillen dan Vlamingen en Nederlanders. Ik omschrijf ze kort en (allicht té) bondig: Vlamingen tonen meer risicovermijdend gedrag, zijn individualistischer, vinden hiërarchie een natuurlijk gegeven en zijn ingesteld op competitie. Nederlanders hebben meer vertrouwen in de ander, durven risico's aan te gaan, vinden gelijkheid op de werkvloer belangrijk en houden van consensus. Al stelde Gerritsen vast dat Nederlanders steeds masculinier worden en nu minder eensgezindheid nastreven.

Als ik naar Vlaanderen en Nederland kijk, zie ik twee broers. Vlaanderen is de benjamin die zijn grote broer best wel arrogant vindt, betweterig zelfs en pas blij is als hij hem kan verslaan bij het voetbal. Nederland daarentegen kijkt minzaam naar zijn kleine broertje en bewondert hem voor zijn joie de vivre en Bourgondische levensstijl, maar vindt zichzelf net iets slimmer. Dat emotie een belangrijke rol speelt in de relaties tussen Vlaanderen en Nederland, merken we laatst nog bij de felle reacties na het wegvallen van de Fyra. Mobiliteit tussen beide landen is vanzelfsprekend en dat moet zo blijven. Daar zijn Vlamingen en Nederlanders het over eens.

Sinds een jaar ben ik directeur van de Brakke Grond. Ik dwong mezelf tot een gezonde portie onderzoek naar de rol van die plek alsook tot introspectie naar mijn eigen rol in dat geheel. Want ik heb geen sterke romantisch-nationalistische idealen. Noch ben ik opgevoed in een Groot-Nederlandse gedachte. Joseph Luns zei terecht: “Nederland kent veel

Piet Menu, directeur Vlaams Cultuurhuis de Brakke Grond

buitenland, maar de belangrijkste buitenlandse landen liggen om de hoek.” Ik geloof stellig dat het nabuurschap en dezelfde taal gecombineerd met de grote cultuurverschillen onze kennisuitwisseling en dialoog tot de interessantste maakt van heel Europa. In deze tijden van vrijheid en nieuwe vormen van burgerschap moeten we allemaal leren omgaan met gelijkenissen en verschillen. De proeftuin die de Lage Landen zijn, toont zich uitermate geschikt voor dit soort nieuwe experimenten en verantwoordelijkheden. Kunst biedt de mogelijkheid om onze eigen werkelijkheid te bevragen en nieuwe utopieën te scheppen.

We profiteren in de Brakke Grond ook van een sterke wederzijdse interesse. Nederlanders zijn geïnteresseerd in de eruditie, de taalgevoeligheid, het buikgevoel en de inzichten van de Vlaming. Anderzijds looft de Vlaming de Nederlander voor zijn planmatige, pragmatische en progressieve aanpak in veel sectoren, wat geleid heeft tot voorsprong op veel gebieden, zoals multimedia of design. Het gebruiken en cultiveren van die wederzijdse interesse, de mogelijkheden om diverse publieksgroepen te bereiken, de huidige interesse voor kennis als handelswaar en de mogelijkheden om de rijkdom van kunst en cultuur te laten zien, zijn argumenten om aan te geven wat de werking van de Brakke Grond kan zijn en waarom ik met plezier de functie van directeur vervul.

De Brakke Grond werd opgericht in 1981 met als doel de Vlaamse culturele identiteit in Nederland te profileren, de Vlaams-Nederlandse culturele uitwisseling te bevorderen en Vlaamse artiesten een podium te bieden in Nederland. Aanvankelijk toonde de Brakke Grond vooral de kersen op de taart. Vanaf 1999 zette de Brakke Grond ook in op jong, onbekend talent en durfde het artistieke risico's te nemen. Op dit moment voeren we een vruchtbare dialoog met Vlaams minister voor Cultuur Joke Schauvliege om een nieuwe missie voor de Brakke Grond op te stellen. Met die vernieuwde missie willen we een artistiek scharnierpunt zijn tussen Vlaanderen en Nederland. De export van ideeën en artistieke producten gedijt het best in een sfeer van wederkerigheid en dialoog. Hiertoe zetten we partnerschappen op met tal van organisaties in Vlaanderen en Nederland. Met onze bondgenoten richten we ons op een cultureel Europa van de toekomst. Minder missionaris, meer bruggenbouwer.

Het gebouw is sterk in het opzetten van samenwerking. Door de interne competitie zijn culturele organisaties minder snel geneigd om binnen Nederland samen te werken. Zijn relatieve

neutraliteit maakt de Brakke Grond in Nederland, met zijn Vlaamse identiteit en onafhankelijke subsidiestromen, voor Nederlandse partnerorganisaties interessant. De uniciteit van de Brakke Grond zit naast het Vlaamse en het discursieve karakter ook in het feit dat alle disciplines bij elkaar komen. Nederland creëert voor elke (sub)discipline een eigen huisje. Met Amsterdam als summum: avant-gardistische beeldende kunst in de Appel, mime in het Veemtheater, kinder- en jeugdtheater in de Krakeling... Dat is geen kwalitatief oordeel, want elke instelling excelleert in haar discipline. Als cultuuromnivoor mis ik die plek waar disciplines en deelpublieken elkaar ontmoeten. De Brakke Grond wil die plek zijn waar kunst gewoon kunst is, los van de vorm. Ook toegepaste vormen van kunst, zoals mode en design, verdienen er een plaats. Een plek waar hoge en lage kunst bij elkaar komen en cultuur een feest is.

Naast een mix aan jonge en kenmerkende gevestigde waarden richten we ons samen met partners op de bredere thematische programmering, die gekoppeld is aan onderwerpen die leven in Vlaanderen, Nederland en de rest van de wereld. Met voorstellingen, tentoonstellingen, maatschappelijke debatten, artistieke interventies, films, literaire ontmoetingen en andere programmaonderdelen willen we een publiek aan het denken zetten. In de periode 2014-2018 zullen we samen met de provincie West-Vlaanderen en tal van organisaties in Nederland projecten opzetten rond de herdenking van de Eerste Wereldoorlog. Ondanks de 'neutrale' rol die Nederland speelde, zijn er aanknopingspunten en mogelijkheden om artistieke en culturele activiteiten op te zetten. Interessant is dat in de Eerste Wereldoorlog het dadaïsme ontstond als onmogelijk antwoord op de gruwel en ellende. Dat absurdisme als kunstzinnig antwoord op maatschappelijke ontwikkelingen werkt nog steeds door. België heeft het volgens sommigen zelfs verheven tot staatsvorm.

Wij zijn niet de enige spelers in de proeftuin van de Lage Landen. We werken samen met andere Vlaams-Nederlandse beleidsinstrumenten, zoals de Taalunie, de Commissie Cultureel Verdrag Vlaanderen-Nederland, het Vlaams-Nederlandse huis deBuren en Ons Erfdeel. Met deBuren hebben we een langere artistieke lijn lopen om programma's te ontwikkelen en jong talent de kans te geven zijn eigen werk te ontplooiën.

Al meer dan dertig jaar huist de Brakke Grond aan het zelfde pleintje aan de Nes, de theaterstraat van Amsterdam. Dankzij mijn voorgangers is de Brakke Grond uitgegroeid tot een stevig merk met een eigen identiteit. Het is niet altijd eenvoudig geweest in de woelige beginjaren aan de rand van de wallen met junks en daklozen als vaste bezoekers. Maar de keuze voor die plek heeft geloond. De redactie van NRC heeft er haar intrek genomen, het op één na grootste metrostation van Amsterdam komt er vlak voor en er wordt volop gebouwd aan nieuwe kwaliteitsvolle initiatieven.

Toen Luns het had over de buitenlanden om de hoek, had hij het uiteraard ook over Duitsland. Een van de mooiste woorden in het Duits, vind ik althans, is het woord voor *monument*: *Denkmal*. Het woord drukt prachtig uit waarvoor het is bedoeld. *Denk er nog eens aan*. Met zijn eenendertig jaren durf ik de Brakke Grond op Duitse wijze tot monument te verklaren. Een plek waar we middels kunst, reflectie en dialoog de mogelijkheid scheppen om te denken, over onszelf en de Ander.

Lezers die willen reageren op dit opiniestuk, kunnen hun reactie bezorgen aan het redactiesecretariaat, info@anv.nl. De redactie selecteert de beste reacties voor de rubriek *Zeg 'ns wat – Lezers aan het woord*.

ANV-kalender 2013^(*)

Donderdag 21 maart 2013 | 16.00 uur

Culturele lentewandeling door Wijck-Maastricht onder leiding van een gids met aansluitend aperitief, soep en broodjes

Deelnameprijs: € 18,00 euro per persoon

Om 15.00 uur jaarvergadering voor leden van de ANV-regio der beide Limburgen

Inschrijving vóór 15 maart 2013 bij anvlimburg@gmail.com

De Boulevard, Stationsplein 2, 6221 BP Maastricht

Zondag 24 maart 2013 | 16.00 uur

Zaterdag 20 april 2013 | 16.00 uur

De Brusselse Opstand (1830) in beeldmateriaal

door ir. Walter Hintjens

Ca. veertig beelden met commentaar over de opstand en aftocht van het Nederlandse leger

Organisatie: ANV-afdeling Vlaanderen

Toegang: € 10,00; ANV-leden € 5,00

Voor reservering en informatie:

Benny Marissens, T + 32 3 455 45 56,

E b.marissens@skynet.be

De Hulstkamp, De Keyserlei 23, 2018 Antwerpen

Zaterdag 25 mei 2013 | 10.00 uur

Hoe samen sterk staan in het wisselend getij?

Bezoek van de ANV-regio Oost- en Zeeuws-Vlaanderen aan het havengebied in Gent

Vaartocht met gids door het havengebied

met medewerking van Daan Schalck, ceo van de haven

Wandeling met gids langs de belangrijke dokken die

konink Willem I liet graven en bezoek aan het project DOK

Deelnameprijs inclusief lunch: € 25,00; ANV-leden € 22,00

Organisatie: ANV-regio Oost- en Zeeuws-Vlaanderen

Reservering en informatie: Ria Goossenaerts, T + 32 9 228 36 93,

E ria.goossenaerts@skynet.be

Stadsjacht Jacob van Artevelde, gelegen aan de Rigakaai, Gent

Zaterdag 8 juni 2013

11.30 uur: ledenvergadering ANV-afdeling Nederland

11.30 uur: ledenvergadering ANV-afdeling Vlaanderen

13.30 uur: algemene vergadering

16.00 uur: openbare lezing door regisseur Harry Kümel over de filmproductie *Eline Vere* (1991) en de hedendaagse praktijk van de Nederlands-Vlaamse samenwerking op filmcultureel gebied

Toegang gratis

Reservering bij het ANV

De Nieuwe Veste, Molenweg 6, 4811 GS Breda

Uitgelicht

Zondag 24 maart 2013 | 16.00 uur

Het Onverenigd Koninkrijk der Nederlanden: Een beschouwing en een pleidooi door Remieg Aerts

Derde lezing in de reeks Noord en Zuid onder Willem I: 200 jaar Verenigd Koninkrijk der Nederlanden in samenwerking met de Werkgroep VKN

Toegang gratis

Reservering noodzakelijk bij het ANV

Vlaams Cultuurhuis de Brakke Grond, Nes 45, 1012 KD Amsterdam

Het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden is in elk opzicht een onverenigd Koninkrijk der Nederlanden gebleven. Dat is niet alleen omdat het Zuiden zich in 1830-1831 uit het staatsverband losmaakte en het Verenigd Koninkrijk in 1839 definitief werd ontbonden. Ook in de geschiedschrijving is de vereniging nooit goed tot stand gekomen. Zelden wordt deze periode als geheel behandeld en gepresenteerd. Zeker, er bestaan tal van historische analyses die de breuk van het Verenigd Koninkrijk proberen te verklaren. En de oudere Groot-Nederlandse historiografie heeft die breuk betreurd en betwist. Verder is de periode eigenlijk alleen behandeld in het kader van de nationale geschiedenis van Nederland en België. Er zijn weinig pogingen gedaan het Verenigd Koninkrijk in zijn volle breedte en in zijn eigen termen te presenteren. De huidige studie van de negentiende eeuw houdt zich nauwelijks met het Verenigd Koninkrijk op zichzelf bezig. Nederlandse historici bestuderen het Noord-Nederlands verleden, Belgische historici het Zuiden en zelfs hierbinnen raken de Franstalige en de Nederlandstalige historiografie los van elkaar. Waarom wil het koninkrijk van Willem I ook in de historiografie maar niet verenigd raken?

Maar hoe zou zo'n geschiedenis van het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden er dan uit moeten zien? Is een behandeling mogelijk waarover niet direct de slagschaduw van de afloop valt? Daarvoor zal dit college suggesties aanreiken. Afgezien daarvan heeft het Verenigd Koninkrijk nog een ander belang. Het behoort niet louter tot het verleden, het is zelfs onverwachts actueel. De geschiedenis van dit experiment is namelijk interessant in het licht van het eigentijdse Europese integratieproces. Veel van de problemen waarvoor in 1815-1830 een oplossing werd gezocht, zijn ook aanwezig in de organisatie en het functioneren van de Europese Unie. Wat valt er te leren van het Verenigd Koninkrijk? Een pleidooi voor een historische herwaardering.

Algemeen-Nederlands Verbond

Binckhorstlaan 36, kamer M5.09,
2516 BE Den Haag

Tel. + 31 70 324 55 14

Fax + 31 70 324 61 86

E-mail info@anv.nl Internet www.anv.nl

(*) Kijk voor actuele informatie altijd even op www.anv.nl.